

**Eesti keele õppe ja tasemeeksami
sooritamise motivatsioon**

**Laura Kirss
Marre Karu**

Jaauuar 2009

Käesolev uuring analüüsib Eesti riigikeele eksamit läbi erinevate perspektiivide. Uuring käsitleb nii riigikeele eksamile tuleku põhjuseid, eksami taseme valiku tegemist mõjutavad tegureid, eksamit sooritada soovivate inimeste arvu vähenemise põhjuseid, eksamile mitteilmumise põhjuseid, eksamit edukalt sooritajate osakaalu langemise põhjuseid, eksaminandide eesti keele õppe kogemusi ja rahulolu, eksaminandide edasisi kavatsusi eesti keele õppe osas ning eksamieelse toe vajadusi.

Uuringu raames viidi läbi andmeanalüüs Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse eksaminandide andmebaasi andmetest, ankeetküsitlus eksamile registreerunute seas, süvaintervjuud eksami ebaedukalt sooritanutega, fookusgrupi intervjuud eksami konsultantide-eksamineerijatega ning eksamikeskuse ametnikega.

Uuringu tellisid Haridus- ja Teadusministeerium ja Rahvastikuministri Büroo.

Uuringu
„Eesti keele õppe ja tasemeeksami sooritamise motivatsioon“
LÕPPRAPORT

Tellijad: Haridus- ja Teadusministeerium ning Rahvastikuministri Büroo
Autorid: Laura Kirss, MA ja Marre Karu, MA

Poliitikauuringute Keskus PRAXIS
Estonia pst. 5a, 10143 Tallinn, Eesti
Tel. 640 9000, fax 640 9001
e-mail: praxis@praxis.ee
<http://www.praxis.ee>

Poliitikauuringute Keskus PRAXIS on esimene sõltumatu, mittetulunduslik mõttekeskus (*think tank*) Eestis, mille eesmärgiks on toetada analüüsile, uuringutele ning osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujundamise protsessi.

Käesolev uuring ei valminud ilma mitmete inimeste olulise abi ning panuseta. Suured tänud kuuluvad lisaks otsestele panustajatele, keda on mainitud uuringu sissejuhatuses, kindlasti Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse erinevatele töötajatele, kes abistasid uuringu läbiviimisel väga paljude asjadega alates andmetest, taustainfost kuni eksaminandidega kontakteerumiseni. Tänud Teile kannatlikkuse ja abi eest! Suure aitäh soovime öelda uuringus osalejatele – nii intervjueeritutele, küsimustikele vastanutele, konsultantidele-eksaminaatoritele ja ametnikele. Tänud lähevad ka uuringu tellijaorganisatsioonide partneritele ning kolleegidele PRAXISest.

SISUKORD

1. Sissejuhatus	6
2. Uuringu taust	8
2.1 Teise keele omandamine	8
2.2 Keeletasemed	11
2.3 Tasemeeksamid	12
3. Metoodika	14
4. Tasemeeksamid 1999-2008	19
4.1 Eksamile registreerumine	19
4.2 Eksamilt puudumine	27
4.3 Eksamitulemused	29
5. Keeleeksamid ja keeleõpe: ankeetküsitlus	36
5.1 Eksamile tuleku põhjused	36
5.2 Eksami sooritamine	42
5.3 Eksamikogemused	45
5.4 Läbikukkumine	46
5.5 Puudumine	50
5.6 Eksamikonsultatsioon	54
5.7 Eesti keele õpe	56
6. Keeleeksamid ning keeleõpe: kvalitatiivne analüüs	69
6.1 Eksamile tuleku põhjused	69
6.2 Muutused eksaminandide arvus	72
6.3 Eksami kogemused	74
6.4 Läbikukkumine	79
6.5 Puudumine	83
6.6 Eksamikonsultatsioon	84
6.7 Eesti keele õpe	87
7. Kokkuvõte ja soovitused	93
8. Kasutatud kirjandus	100
9. Lisad	102
Lisa 1: Testivormid	102
Lisa 2: Ankeetküsitlus eksamile registreerunute seas	105
Lisa 3: Süvaintervjuu eksamil läbikukkunuga	109
Lisa 4: Fookusgrupi intervjuu eksami konsultantide-läbiviijatega	111
Lisa 5: Fookusgrupi intervjuu REKKi ametnikega	113

Lisa 6: Eksamite statistika	114
Lisa 7: Ankeetküsitluse tabelid ja joonised.....	122

1. Sissejuhatus

Eesti keele oskus on Eesti venekeelse elanikkonna lõimumisprotsessi puhul olnud ning on ka edaspidi üheks oluliseks teguriks. Hea eesti keele oskusega venekeelset elanikkonda Eestis iseloomustab üldiselt tugev lõimumine siinsesse ühiskonda, sh on neil oluliselt rohkem kontakte eestlastega ehk neid iseloomustab kõrgem sidusus, samas kui halvem keeleoskus on seotud suurema marginaliseerumisohuga (Lauristin & Vihalemm, 2008). Uuringud näitavad ka, et heal keeleoskusel on selge positiivne seos tööhõive, valgekraelistel ametikohtadel töötamise ning suuremate sissetulekutega (Anspal, 2008). Seega on keeleoskus üks oluline tegur mitte-eestlaste sotsiaal-majandusliku olukorra parandamisele kaasaaitamisel ning ühiskonna suurema sidususe toetamisel.

Alates aastast 1999. aastast viib Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus (REKK) läbi eesti keele tasemeeksameid, mille eesmärgiks on eesti keele oskuse taseme hindamine. Ajavahemikul september 1999-juuni 2008 on keeletunnistus omandatud enam kui 37 tuhandel korral¹.

Statistika näitab, et eesti keele tasemeeksamit sooritada soovijate arv on vähenenud ning langemas on ka eksamit edukalt sooritajate arv. Lisaks erinevatele keelõppe ja haridussüsteemi aspektidele võib keeleeksami edukalt läbijate arvu langus tuleneda keeleksamiga seotud asjaoludest. Uuringu eesmärgiks on saada ülevaade Eesti riigikeele eksamist läbi erinevate perspektiivide ning selle kaudu välja selgitada eksami edukalt sooritajate arvu languse põhjused ning pakkuda informatsiooni keeleeksami läbiviimise tõhustamiseks. Samuti võimaldavad uuringutulemused teha soovitusi eesti keele õppe parandamiseks.

Uuringu sihtrühmaks on Eesti keelest erineva emakeelega inimesed, kellel on EV kodakondsuse saamiseks või tööalaselt vajalik sooritada eesti keele tasemeeksam ning kes on eksamile registreerunud. Uuringusse on kaasatud nii need inimesed, kes on eksami sooritanud edukalt kui ka need, kes eksamilt läbi kukkusid või eksamile hoopis minemata jätsid. Uuringu raames viidi läbi andmeanalüüs REKKi eksaminandide andmebaasi andmetest, ankeetküsitlus eksamile registreerunute seas, süvaintervjuud eksami ebaedukalt sooritanutega, fookusgrupi intervjuud eksami konsultantide-eksamineerijatega ning REKKi ametnikega.

Täpsemalt on uuringu eesmärgiks anda ülevaade järgmistest eesti keele tasemeeksamite sooritamise ning eesti keele õppega seotud aspektidest:

- eksamile tuleku põhjused,
- eksami taseme valiku tegemist mõjutavad tegurid,
- eksamit sooritada soovivate inimeste arvu vähenemise põhjused,
- eksamile mitteilmumise põhjused,
- eksamit edukalt sooritajate osakaalu langemise põhjused,
- eksaminandide eesti keele õppe kogemused ja rahulolu,
- eksaminandide edasised kavatsused eesti keele õppe osas,
- eksamieelse toe vajadus.

---

¹ Omandatud keeletunnistuste arv ei võrdu selle omandanud isikute arvuga, sest ühel ja samal inimesel võib olla mitu tunnistust eri tasemetelt.

Uuringu läbiviimises osalesid ning selle valmimisele aitasid kaasa lisaks autorile järgmised inimesed:

- dr Kristjan-Olari Leping, PRAXIS – ankeetküsitluse andmeanalüüs
- dr Valeria Jakobson – intervjuud läbikukkujatega ja küsitlusankeedi tõlge
- dr Anu Masso – kvaliteedikontroll
- Andres Võrk, MA, PRAXIS – valimi koostamine
- Denis Kavinov – intervjuud läbikukkujatega
- Anna Gudõm – intervjuud läbikukkujatega
- Aleksandra Kamilova – transkribeerimine ja tõlketööd
- Merit Somelar – REKKi andmete andmeanalüüs
- Kadri Kirss – transkribeerimine

2. Uuringu taust

Käesolevas uuringu osas antakse taustaks esiteks lühike ülevaade sellest, millistest teguritest teise keele omandamine üldiselt sõltub. Rahvusvaheliste uuringute põhjal saab tänaseks välja tuua hulga tegureid, mis teise keele omandamist ning selle edukust mõjutavad. Teiseks on vaatluse all Eestis kehtestatud nõuded riigikeele valdamisele ning kontrollimisele. Kolmandana antakse ülevaade eesti keele eksamite toimumisest ning korrast.

2.1 Teise keele omandamine

Eesti Statistikaameti andmetel oli seisuga 1. jaanuar 2008 Eestis 420 050 inimest, kes ütlevad oma rahvuseks mõne muu rahvuse kui eestlane. 2007. aastal nimetas 15-74-aastastest mitte-eestlastest vaid 14 600 eesti keelt oma esimeseks koduseks keeleks, 14 200 mitte-eestlasel on teine kodune keel eesti keel. Kui eestlastest on selliseid, kes ei oska ühtegi keelt peale oma koduse keele vaid 7,6%, siis mitte-eestlastest on neid 30,8%. Nendest mitte-eestlastest, kelle kodune keel ei ole eesti keel, ütleb 57,7% ehk 198 900 inimest, et nad oskavad eesti keelt. Sealjuures hinnang oma eesti keele oskusele 3-palli süsteemis on 1,9 (1-saab igapäevase suhtluse piires aru, 2-oskab igapäevase suhtlemise piires rääkida, 3-oskab rääkida ja kirjutada). See on võrdne inglise keele oskusega – samuti hinnang oskusele 1,9. Inglise keelt oskab 29,3% mitte-eestlastest. (Eesti Statistikaamet)

Kuigi mitte-eestlaste keeleoskus on aastate jooksul paranenud, ei osanud Eesti Integratsiooni monitooringu 2008 (Vihalemm, 2008) andmetel enese hinnangul 19% mitte-eestlastest üldse eesti keelt, 25% saab veidi aru, 24% saab aru ja räägib veidi, 17% saab aru, räägib ja kirjutab veidi ning 15% valdab vabalt. Seega on pooled mitte-eestlased passiivsed keele-oskajad ning kolmandik aktiivsed keeleoskajad.

Eesti keele oskus sõltub mitmetest teguritest. Kodakondsus on üks tegureid. Kui kõigi venekeelsete inimeste hulgast ei oska keskmiselt 19% üldse eesti keelt, siis Eesti kodakondsusega inimestest 10%, Vene kodakondsusega inimestest aga juba 42% ning kodakondsuseta inimestest 17%. Samas on suurem osa (67%) Vene kodakondsusega inimestest vanemad kui 50 aastat. (Lauristin, 2008)

Seega näeme, et Eestis on väga suur hulk elanikke, kes ei oska eesti keelt ning kes seetõttu ka Eesti kodakondsust ei saa. Erinevad uuringud näitavad ka, et Eestis on mitte-eestlaste olukord tööturul kehvem kui eestlastel. Keeleoskus mõjutab nii üldist tööhõivet kui ka näiteks palka (Anspal & Kallaste, 2007). Lisaks on teada, keeleoskusel on selge positiivne seos tööhõive, valgekraelistel ametikohtadel töötamise ning suuremate sissetulekutega (Anspal, 2008).

Seda, et eesti keelt ei suudeta ära õppida, peetakse üldiselt üheks peamiseks põhjuseks, miks Eestis on veel suur hulk mitte-eestlasi, kellel pole Eesti kodakondsust – 95% venekeelsetest, aga ka eestikeelsetest elanikest mainis 2008. aastal seda põhjusena. 2000. aastal tunnistas 68% Eesti kodakondsuseta inimestest, et see, et nad pole suutnud eesti keelt ära õppida, on põhjuseks, miks neil pole Eesti kodakondsust. (Nimmerfeldt, 2008)

Muukeelne keelekeskkond mõjutab samuti riigikeele oskust. Suuresti venekeelses Ida-Viru maakonnas on seega üsna ootuspärane, et suhtlustasemel oskab eesti keelt vähem kui viiendik, samas kui Harjumaal ning mujal Eestis on sama näitaja veidi üle poole (Krusell, 2008). Kontaktid eestlastega suurendavad keeleoskust eriti juhtudel, kui inimene omab eestlasi sõprade-tuttavate,

õpingu- ja töökaaslaste ning naabrite seas, kusjuures just kolleegid tööjuures ning õpingukaaslased mõjutavad keele omandamist kõige mitmekülgsemalt (Vihalemm, 2008).

Sünniriik mängib ka keeleoskuse tegurina rolli. Eestis sündinud ning kodukeelena vene keelt kõnelevad inimesed oskavad eesti keelt paremini kui praeguses SRÜs sündinud inimesed. Kui nt Eestis sündinutest ei oska eesti keelt vaid 14%, siis SRÜs sündinute seas on see 40%. Ka haridustase seostub parema keeleoskusega – mida kõrgem haridustase, seda paremini oskavad eesti keelt vene keelt kodukeelena kõnelevad inimesed. (Krusell, 2008)

Vanusel on samuti keeleoskusega seos. Eestis venelaste puhul on selgelt näha põlvkondade erinevust eesti keele oskuse osas. Noorte seas (15-19-aastased) on aktiivse eesti keele oskus võrreldes vanemate inimestega (30 ja vanemad) poole kõrgem ning ka kasutusaktiivsus poole suurem (Masso & Vihalemm, 2005).

Lisaks on veel näiteks Kulu ja Tammaru 2004. a uuring välja toonud, et naised on paremad eesti keele oskajad kui mehed. Põhjuseks arvatakse olevat asjaolu, et naised kohanevad võrreldes meestega uute oludega kiiremini ja paremini. Kõrgem haridus soodustab keeleoskuse arengut, sest hariduse omandamise toetab üldist enesearendamist ning pakub selleks ka võimalusi. Lisaks on Eestis kõrghariduse omandanud pidanud läbima eesti keele kursused kõrgemal tasemel. Võrreldes eri valdkondades töötavate inimeste keeluskust, on teenindussektorites töötavatel mitte-eestlastel parem keeleoskus kui muudes sektorites töötavatel mitte-eestlastel. (Kulu & Tammaru, 2004)

Eesti võõrkeelte oskuse uuring (Masso & Vihalemm, 2005) on samas välja toonud, et võõrkeele oskuse ning kasutusaktiivsuse poolest on mehed naistest edukamad. Lisaks sellele on oskus ning kasutusaktiivsus suurem kõrgema hariduse ning sissetulekuga inimeste puhul. Enamate võõrkeelte oskus ning kasutus on seotud ka suurema kultuurilembesuse, uue meedia ning aktiivsema elulaadiga. Nõ kõrgem keeleline kapitaliseeritus on seotud ka suurema ettevõtlikkuse ning majandusliku toimetulekuga. Ka sotsiaalne usaldus ning ühiskondlik aktiivsus on suurem enama keeleoskuse ning kasutusega inimeste puhul. Lisaks on laiem keeleoskus seotud laienenud pan-regionaalse kuuluvustundega. (Masso & Vihalemm, 2005)

Uuringud on näidanud, et omavahelises seoses on ka keeleoskus ning riigiidentiteet: kui tugeva identiteediga eestivenelastest oskab eesti keelt 47%, siis nõrgalt Eesti riigiga end samastavatest eestivenelastest üksnes 22% (Vetik, 2008).

Keele omandamine on sõltuv väga mitmesugustest teguritest. Siinkohal on ära toodud lühiülevaade teise keele omandamise erinevatest mõjuritest:

- **sotsiaalne kontekst:** Keeleõppijat ümbritsev keskkond koos oma erinevate teguritega mõjutab väga paljuski seda, milline on üldine hoiak teise keele omandamise suhtes ning võimalused keele omandamiseks. Siinkohal on mängivad rolli näiteks, millised on olnud ja on hetkel erinevate keelte staatus ja väärtus ühiskonnas, keelepoliitika olemus, juurdepääsuvõimalused keeleõppele, hoiakud muukeelsete suhtes ning ka laiemalt keeleõppe võimalused.
- **sotsiaalne kogemus:** Keeleõppe edukust määrab oluliselt kokkupuude õpitava keelega – nii see, mil määral õpitavas keeles suheldakse kui ka see, mis tasemel see suhtlus toimub (ehk nõ sisendi kvaliteet). Üldiselt on hästi teada, et kui keeleõppijatel puudub võimalus keele kasutamiseks, on õpe vähe edukas.

- **esimese ja teise keele omavaheline suhe:** Kuigi väidetakse, et kõiki keeli on võimalik õppida, on teatud emakeelega inimestel keerulisem omandada teatud keeli ning kergem teisi keeli. Emakeele ja õpitava keele olulised erinevused nt sõnavaras või kirjutamisviisid võivad oluliselt raskendada keele omandamist.
- **vanus:** Üldiselt peetakse lapsi edukamates keeleõppijateks kui täiskasvanuid, kuigi tegelikult tõendid selleks on mitmeti tõlgendatavad. Noorte õppijate eeliseks on suurem aju plastilisus, madalam analüütilisuse tase, sisemiste tõrgete vähesus ning võimalus omandada keelt pika aja jooksul. Vanematel õppijatel on omad eelised – nt suurem õppimisvõime, analüütilisuse kõrgem tase, pragmaatilised oskused, elukogemused. Siiski on üldiselt vanemate õppijate võimalused omandada teine keel ligilähedaselt emakeelega väiksemad kui noortel.
- **võimed:** Õppijad tihti erinevad oma võimetelt – keeleõppes mängivad rolli nt võime eristada ning töödelda kuulatavat sisendit, tuvastada mustreid ning teha üldistusi ja jätta õpitavat meelde.
- **motivatsioon:** Motivatsioon mõjutab keeleõpet just sellest suhtes, kui palju jõupingutusi keeleõppijad kulutavad keele omandamisele. Motivatsioon on tihti just see võti, mis mõjutab keele omandamist. Motivatsioon võib olla integratiivse iseloomuga ehk inimesed omandavad teise keele eesmärgiga osaleda või suhelda teiskeelse kogukonnaga; või instrumentaalse iseloomuga ehk keelt õpitakse praktilisel eesmärgil (nt töö saamiseks). Teisalt on keeleõppe puhul eristatud veel eraldi sisemist ning välist motivatsiooni, nagu on van Lier välja toonud (Masso & Tender, 2008). Keeleõppe motivatsiooni osadeks on: mingisugune oluline eesmärk või vajadus; soov saavutada see eesmärk; arusaam, et keelt on vaja selle eesmärgi saavutamiseks; usk keeleõppe edusse; potentsiaalse tulemuse väärtus keeleõppija jaoks.
- **õpe:** See, kuidas keeleõppe on korraldatud, omab ilmselt mõju sellele, kas keeleõpet saadab pigem edu või mitte. Üldiselt ei ole olemas ühte parimat õppe meetodit. Siiski on täheldatud, et „head õppijad“ iseloomustavad järgmised tegurid: tähelepanelikkus keele vormide ja sisu osas; hoolsus suhtlemises; aktiivsus ülesannete lahendamisel; teadlikkus õppeprotsessi suhtes; võime kasutada õpistrateegiaid paindlikult. Lisaks omavad õppe edukusele mõju varasemad õppe kogemused.
- **isiksuse omadused:** Uurimustes on ka leitud, et teise keele omandamist soodustavateks teguriteks on ka teatud isikuomadused nagu enesekindlus, riskeerimine, seiklusjanu, loomingulisus, empaatiavõime ning sallivus ebamäärasuse osas.
(Saville-Troike, 2006)
- **indiviidi keelelis-kultuuriline lähtepeitsioon:** keeleõpet mõjutab üldisemalt ka iga inimese enda lähtepeitsioon või läbielatatav maailm – elavik (Schütz & Luckmann, 1974). Inimese tegevustele avaldavad mõju nii mineviku kui ka oleviku kogemused ning tuleviku ootused. Keeleõppe puhul nt soodustab varasem keeleõppe kogemus järgnevate keelte õpet.

Eelnevast selgub, et keeleõppel on tulemusi, kui see toimub keskkonnas, kus ei ole olulisi segavaid tegureid, õppijatel on võimalik õpitavas keeles suhelda, õppija emakeel ning õpitav keel on sarnased, õppimist alustatakse noores eas, olemas on teatud võimed, motivatsioon ning õppe võimalused. Lisaks soodustavad õpet teatud isikuomadused.

Lisaks sellele, et eesti keele oskus aitab ühiskonnas toime tulla ning tööturul edukalt konkureerida, on eesti keele oskus vajalik ka kodakondsuse taotlemiseks ning mitmetel

ametikohtadel töötamiseks. Selleks, et kontrollida inimeste keeleoskust, on kasutusele võetud erinevad keeletasemed ning viiakse läbi tasemeeksameid. Järgnevalt tutvustame põgusalt keeleseaduses sätestatud keeletasemeid ning tasemeeksameid.

2.2 Keeletasemed

Eesti Vabariigi keeleseadus võeti vastu 21.veebruaril 1995. aastal. Keeleseadus nägi ette eesti keele valdamise ja kasutamise nõuete kehtestamise isikutega tööalaselt suhtlevatele riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste ning asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide töötajatele, kes ei ole põhi-, kesk- või kõrgharidust omandanud eesti keeles. Vabariigi Valitsuse määrusega kehtestati vastavad nõuded 1996. aastal² ning võeti kasutusele keeleoskustasemed – alg-, kesk- ja kõrgtase. Määrusega ei kehtestatud keeleoskustasemeid neile abiteenistujatele ega lihttöölisele, kes ei pea tööülesannete täitmisel isikutega suhtlema ega kirjatööd tegema. Tasemete nõudmisel võeti arvesse töö iseloomu ning ametikoha nõudeid. Esimeses määruses oli keeleoskuse nõuded toodud ära ainult üksikute ametialade kohta. Nt alg- ja kesk- oli nõutud kaubandus- ja teenindustöötajatel ning lihttöölisel. Kesktaset nõuti allüksuste juhtidelt, kantselei töötajatel ja võrkeelsete haridusasutuste juhtidelt. Kõrgtaseme nõue oli kehtestatud asutuste juhtidele ja kõrgematele ametnikele.

1999. a keeleseaduse³ ning Vabariigi Valitsuse vastava määrusega⁴ muutmise tulemusel täpsustasid keeleoskuse tasemete nõuded, kaotati ära põhimõte, et keeleoskuse tasemete nõudmisel arvestatakse töö iseloomu ning ametikoha nõudeid. Määrusega kehtestati konkreetsete nõuded avalikele teenistujatele ning avalik-õiguslike juriidiliste isikute ja nende asutuste töötajatele. Lisaks nõuti elu, tervise ja turvalisuse huvides keeleoskuse taset ka erasektoris töötavatel arstidel, farmatseutidel ja psühholoogidel. Algtasemel keeleoskust nõuti töötajatel, kelle teenistuskohustused või tööülesanded on konkreetset laadi. Lisaks ka näiteks abiteenistujatelt (v.a kantseleitöötajad), kaitseväge ja Kaitseväe struktuuriüksuste töötajatel. Kesktasemel keeleoskust määrati nõutavaks neile inimestele, kelle teenistuskohustused või tööülesanded on mitmekesised ja võivad olla seotud asjaajamise, allüksuse juhtimise ja koostööga. Lisaks nõuti kesktasemel keeleoskust avalikelt teenistujatelt, nt töötajad, kes on allasutuste, osakondade või muude struktuuriüksuste juhid, pedagoogid (v.a eesti keele ja eesti keeles õpetatavate ainete õpetajad), velskrid ja meditsiiniõed.

Keeleoskust kõrgtasemel nõuti inimestelt, kelle teenistuskohustused või tööülesanded on seotud üksuse juhtimise, tegevuse kavandamise ja koordineerimisega, samuti nõustamise, avalike ettekannete, sõnavõtte ja ametlike kirjalike tekstide koostamisega. Siia alla käisid nt õppeasutuste juhid, eesti keele ja eesti keeles õpetatavate ainete õpetajad, kõrgemad ametnikud ning arstid.

Vabariigi Valitsuse 2001. a määrusega⁵ seati keeleoskuse nõuded ka äriühingute, mittetulundusühingute ja sihtasutuste töötajatele ning füüsilisest isikust ettevõtjatele. Algtaset nõuti ühissõidukite juhtidelt, teenindus- ja müügitöötajatel. Määruses toodi välja, et kesktasemel keeleoskust peab olema sellistel müügitöötajatel, kes osutavad seadusega sätestatud

² <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=33330>

³ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=77103&replstring=33>

⁴ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=77710>

⁵ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=72950>

kohustuslikku kindlustusteenust ja nõustavad selles valdkonnas kliente või tegelevad isiku elu ja tervist, ühiskonna turvalisust või keskkonda ohustada võivate kaupade müügi või käitlemisega. Samuti oli kesktasemel keeleoskus nõutud alus-, põhi-, kesk- või kõrghariduse omandamist võimaldavate erakoolide juhtidel. Ka päästetöötajad, lootsid ja turvatöötajad peavad valdama kesktasemel eesti keelt. Eesti keelt kõrgtasemel peavad valdama juba eelneva määruse raames nimetatud töökohtadel töötajad ehk siis eesti keele ja eesti keeles õpetatavate ainete õpetajad, arstid, farmatseudid ja psühholoogi, laevade ja õhusõidukite juhid, õhu-, mere- või raudteeliiklust korraldavad ja sellekohast teavet edastavad töötajad.

Eesti kodakondsuse saamiseks on vajalik tõendada oma keeleoskust algtasemel.

Alates 2008.a keskpaigast muutus keeletasemeid puudutav õiguslik raamistik⁶, sest eesti keele oskuse nõuded viidi vastavusse Euroopa Nõukogu keeleõppe raamdokumendiga. Muudatuste eesmärgiks oli luua selgem keeletasemete määratluse ning kindel alus keeleoskustasemete vastastikuseks tunnustamiseks erinevates riikides. Varem kehtinud tasemed (alg-, kesk- ja kõrgtase) asendati järgmiste tasemetega: A-tase, mis jaguneb A₁ ja A₂ tasemeks; B-tase, mis jaguneb B₁ ja B₂ tasemeks; C-tase, mis jaguneb C₁ ja C₂ tasemeks. Seoses uute tasemete kehtestamisega täpsustati ka keeleoskuse nõudeid – nt kehtestati nõue eripedagoogidele ning erinevatele teenindus- ja müügitöötajatele. Käesolev uuring puudutas siiski ainult 2008.a juuni lõpuni kehtinud süsteemi.

2.3 Tasemeeksamid

Oma keeleoskuse tõestamiseks ning vastava tunnistuse saamiseks tuleb sooritada eesti keele tasemeksam. Tasemeeksami korraldamist reguleerib vastav haridusministri määrus aastast 1999⁷. Enne 1999. aastat sai oma keeleoskust tõestada nõ kateooriaeksamil, mis kehtisid 1989. aasta keeleseaduse järel. Vanade kateooriaeksamite (A, B, C, D, F) näol ei olnud tegemist kaasaegsete oskuste mõõtmisega ning see ei vastanud Euroopa Liidus tunnustatud tasemestandardite süsteemile – vana süsteemi raames ei mõõdetud funktsionaalseid osaoskusi (rääkimine, kuulamine, kirjutamine, lugemine) ning süsteemi iseloomustas ebastandardisus ning kontrollimatus (Kerge, 2002).

1999. aastast koosneb tasemeksam kõigil tasemetel neljast osast, millega kontrollitakse nelja osaoskust: kuuldu mõistmist, loetu mõistmist, kirjutamisoskust ning kõnelemisoskust. Eksam toimub testi vormis. Testi osade ülevaade on esitatud lisa (Lisa 1: Testivormid).

Eesti keele tasemeeksamite läbiviimist ja korraldamist reguleerib haridusministri vastav määrus aastast 1999. Vastavalt ministri määrusele toimub eksamile registreerumine avalikult teatavaks tehtud eksamipunktides üle Eestis. Eksamile registreerudes tuleb esitada vastav avaldus ning isikut tõendav dokument. Alates 2002. aastast võib korraga registreeruda ühele eksamile ning korduseksamit saab sooritada kolme kuu möödudes. Ministri määrus ei täpsusta eksamile registreerumise korda selles osas, kas eksamile end kirja pannes tuleb kohe ära valida eksami tase või mitte. REKKile eksamile registreerumise avalduses on nõutud eksami taseme valiku äramärkimine. Samas eksami konsultatsioone reguleeriv Vabariigi Valitsuse määrus 1999. aastast toob konsultatsiooni ühe eesmärgina välja eksamitaseme nõustamise, millest võib järeldada, et

⁶ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12983186>

⁷ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=238487>

eksamile registreerudes ei ole eksami taseme valiku otsustamine nõutud. Praktikas on siiski nõutud, et eksamile registreerudes tuleb taseme valik ära otsustada ning peale konsultatsiooni ei ole võimalik eksami taset muuta. Eksamile registreerudes informeeritakse eksaminandi eksami korraldusest ja konsultatsioonide toimumisest. Eksami aeg ja koht teatatakse eksamile registreerunule 30 päeva jooksul avalduse esitamisest.

Enne tasemeeksami sooritamist on eksamile registreerunud isikutel õigus saada rühmakonsultatsiooni vormis tasuta eksamieelseid konsultatsioone 6 tunni ulatuses. Vastavalt Vabariigi Valitsuse 1999. aasta määrusele oli konsultatsioonide eesmärk „anda eksamile registreerunud isikule teavet eksami nõuete ja üksikasjade kohta ning nõustada teda eksamitaseme valikul“. Tegelikult, nagu intervjuud REKKi ametnikega ja konsultantidega välja tõid, ei ole konsultatsioonide eesmärgiks eksamitaseme valiku nõustamine ning sellega ka ei tegeleta, kuna eksami taseme valiku peab langetama eksamile registreerudes. Seega ei ole õiguslik regulatsioon ning praktika omavahel kooskõlas. Konsultatsioone annavad kõrgharidusega filoloogid, kes on saanud Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse korraldatud väljaõppe.

Eksameid korraldatakse kord kuus kõigisksamipunktides samal ajal. Kui eksamile on registreerunud vähem kui kümme inimest, toimub eksam lähimasksamipunktis. Hetkel tegutseb Eestis 4ksamipunkti (Tallinn, Tartu, Narva ja Jõhvi). Eksami sooritamiseks on vajalik saada 60% võimalikust punktisummast ehk 60 punkti 100st võimalikust. Eksamitulemus teavitatakse eksaminandile 30 päeva jooksul alates eksami toimumisest. Tulemused tuuakse ära kõigiksamiosade kohta eraldi. Sooritanud isikule vormistab REKK eesti keele oskuse tunnistuse. Eksamitulemust on võimalik vaidlustada 10 päeva jooksul.

Eesti võõrkeelse põhikooli ning gümnaasiumi lõpetajatel on samuti võimalik keeletunnistus saada vastavalt haridusministri 2002. a määrusele⁸. Kui võõrkeelse põhikooli lõpetaja sooritab põhikooli eesti keele kui teise keele lõpueksami vähemalt 60 punktile, on tal õigus saada algtaseme oskuse tunnistus. Kui võõrkeelse gümnaasiumi lõpetaja sooritab eesti keele kui teise keele riigieksami vähemalt 60 punktile, on tal õigus saada kesktaseme oskuse tunnistus. Seega ei pea need põhikooli ja gümnaasiumi lõpetajad keeletunnistuse saamiseks eraldi REKKi poolt korraldatavatele keeleeksamitele minema.

---

⁸ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13023916>

3. Metoodika

Käesoleva uuringu eesmärgiks on analüüsida erinevaid eksami ja eesti keele õppega seotud aspekte. Uuringu keskmes on eksamiga seotud küsimustest eksamile tuleku põhjused, eksamitele registreerumise vähenemine, taseme valiku tegurid, eksamil läbikukkumise suurenemise tagamaad, puudumise põhjused ning eksamieelse toe vajadus. Keeleõppega seotud aspektidest on uuringus vaatluse all keeleeksamile registreerunute eesti keele õppe kogemused ja rahulolu ning edasised kavatsused keeleõppe osas. Need erinevad uuringuküsimused aga eeldavad ka mitmekesisemat lähenemist uuringu metoodikale. Seetõttu on antud uuringus kasutatud nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset lähenemist. Kvantitatiivse analüüsi kaudu on võimalik saada üldine ülevaade sihtgrupist ehk Eesti keele eksamile registreerunud venekeelsest elanikkonnast ning nende arvamustest eksamiga seotud erinevates aspektides. Kvalitatiivne lähenemine võimaldab aga lähemalt analüüsida erinevate teemade – nagu nt eksamile tuleku tagamaad, eksamikogemused läbikukkumise põhjused, kogemused konsultatsioonidest jne – olemust ning sisu. Järgnevalt on esitatud täpsem ülevaade uuringu etappidest.

I. **Eksaminandide andmebaasi analüüs.** Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse (REKK) andmebaas eesti keele eksamile registreerunutest võimaldas saada üldise ülevaate ajavahemikul september 1999- juuni 2008 eksamile registreerunutest, puudujatest, edukalt sooritajatest ning läbikukkunutest. Andmebaasi analüüsi kaudu oli võimalik kirjeldada muutusi eksaminandide arvus, eksamitulemustes, sooritamises ning puudumises läbi erinevate aastate. Andmete analüüsimiseks kasutati andmetöötlusprogrammi MS Excel.

II. **Ankeetküsitlus eksamile registreerunute seas.** Eesmärgiga saada ülevaade eksamile registreerunute eksamikogemusest, arvamustest eksamile tuleku, taseme valiku, mitteilumuse, eesti keele õppe kogemuste ning edasiste kavatsuste osas saadeti ankeet posti teel koju 1700 eksamile 2007. aastal registreerunud isikule, kellest vastas 635. Seega oli käesoleva uuringu vastamisprotsent 37, mida võib Eesti tingimustes pidada heaks.

Posti teel andmete kogumise kasuks otsustati esiteks seetõttu, et uuringu läbiviijal puudus tulenevalt isikuandmekaitse seadusest juurdepääs eksaminandide isikuandmetele. Eksaminandide andmetele on juurdepääs ainult Riiklikul Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusel, kelle kaudu on ainult võimalik eksaminandidega kontakteeruda. Eestis enamlevinud suulise standardiseeritud intervjuu kasutamine oleks eeldanud esiteks eksaminandide poole pöördumist osalemisnõusoleku küsimiseks. Sellele oleks saanud alles järgneda küsitleja kaudu andmete kogumine. Selline tegevusviis oleks tähendanud eksaminandide mitmekordset tülitamist ning teiseks muutnud uuringu rahaliselt oluliselt kallimaks. Kuna valim koostati kihtides (kodakondsus), siis oleks kodude mitmekordne külastamise samuti rahaliselt uuringu läbiviimist komplitseerinud.

Eksaminandidest moodustati kolm juhuvalimit Eesti kodakondsusega, Vene kodakondsusega ning kodakondsuseta isikute hulgas. Kuna vene kodakondsusega inimesi oleks jäänud üldise juhuvalimi tegemisel vastajate seas liialt väheks (nende osakaal eksamitegijate seas 2007. aastal oli ainult 13%), suurendati nende osakaalu valimis (21%le), et tagada nende suurem esindatus. Ankeetküsitlus viidi läbi vene keeles, soovijatel oli võimalus saada ankeet ka eesti keeles (seda võimalust kasutas 1 inimene). Küsitlused edastati posti teel Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse kui eksaminandide isikuandmete valdaja kaudu valmisle sattunud inimestele ning paluti vastused posti teel PRAXISesse tagasi saata. Andmed kaaluti ning nii on

uuringutulemused üldistatavad kõigile 2007. aastal eksamile registreerunutele. Andmete analüüsimiseks kasutati andmetöötlusprogramme MS Excel ja STATA. Ankeetküsitluse ankeet on ära toodud lisas (Lisa 2: Ankeetküsitlus eksamile registreerunute seas).

Väljasaadetud 1700le ankeetküsitlusele laekus kokku vastuseid 635 ehk vastamisprotsent oli 37. Tabel 1 annab ülevaate ankeetküsitluse üldkogumist, valimist ning vastamisaktiivsusest

Tabel 1. Ülevaate ankeetküsitlusest

	2007. a registreerunud e. üldkogum, kellest võeti valim		Valim		Küsitlusele vastanud		Vastamisaktiivsus
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	%
Naine	3 991	71%	1207	71%	526	83%	44%
Mees	1 636	29%	493	29%	106	17%	22%
ALG	3 116	55%	977	57%	298	47%	31%
KESK	1 610	29%	466	27%	215	34%	46%
KÕRG	901	16%	257	15%	118	19%	46%
kuni 19	1 163	21%	362	21%	106	17%	29%
20-29	1 580	28%	468	28%	153	24%	33%
30-39	1 166	21%	370	22%	145	23%	39%
40-49	1 023	18%	292	17%	121	19%	41%
50 ja üle	695	12%	208	12%	104	16%	50%
Harju	2 944	52%	891	52%	313	49%	35%
Ida-Viru	2 281	41%	693	41%	258	41%	37%
Muu	402	7%	116	7%	44	7%	38%
Eesti kod	2 669	47%	738	43%	363	57%	49%
Vene kod	740	13%	350	21%	118	19%	34%
Kod-ta	2 218	39%	612	36%	144	23%	24%
KOKKU	5 627		1 700		635		37%

Tabelist 9 on näha, et naised on vastanud küsimustikule aktiivsemalt kui mehed. Keskmisest aktiivsemad vastajad olid ka vanemaealised – nii vastasid nt 50-aastased ja vanemad pea pooltel juhtudel, samas kui kõige noorem vanusegrupp vastas oluliselt vähem. Regioonide lõikes vastamisaktiivsusel erinevusi suurt ei olnud. Eesti kodakondsusega isikud vastasid rohkem kui teised grupid. Lisaks ülaltoodud karakteristikutele saab vastanuid iseloomustada veel järgmiste karakteristikute alusel. Vastanute seas olid 38% kõrgharidusega, 30% keskeri või kutsekeskharidusega, 22% keskharidusega ning 9% alg- või põhiharidusega. 94% vastanuist elasid linnas ning 4% maal. Maal elavaid vastanuid oli ainult 28 – liialt vähe, et seda tunnuste analüüsimisel kasutada. Tegevuse suhtes jagunesid vastajad järgmiselt: 64% vastanutest töötab ning 21% õpib, ülejäänud on kas pensionil, kodused, töötud või lapsehoolduspuhkusel.

Kuna mitte kõik valimisse kaasatud inimesed ei vastanud küsitlusele ning, et küsitlusele mittevastamine ei ole eeldatavalt juhuslik protsess, siis viidi valimi representatiivsuse säilitamiseks läbi küsitlusandmete kaalumine. Andmete kaalumise protsess, mille käigus

mõne või kõigi vastajate antud uuringutulemustele määratakse statistiline kaal, millega muudetakse valimi liikmete osatähtsust. Käesoleva uuringu puhul viidi andmete kaalumise läbi järgmiste tunnuste alusel:

- sugu – mehed, naised
- eksami tase – algtase, kesktase, kõrgtase
- vanus – kuni 29, 30 ja vanemad
- maakond – Harjumaa, Ida-Virumaa, muu
- kodakondsus – Eesti, Vene, muu

Nimetatud tunnuste alusel jaotatakse valim erinevateks gruppideks, milles on kõigi grupi liikmete nimetatud tunnuste väärtused võrdsed. Selliseid grappe on kokku $2 \cdot 3 \cdot 2 \cdot 3 \cdot 3 = 108$. Kaalude moodustamise üldine idee seisneb selles, et suurem kaal omistatakse nendele gruppidele, mille puhul oli küsitlustele vastamise tõenäosus väiksem ehk siis grupi liikmete arv üldkogumis ja vastanute hulgas suhe oli suurem. Juhul, kui kõik küsitlusele vastanud oleksid vastanud kõikidele eelpool nimetatud tunnuste kohta käivatele küsimustele ning kui igast grupist oleks vastanud vähemalt 1 inimene siis sellisel juhul võiks kaaluks võtta antud grupi liikmete suhte üldkogumise ja vastanute hulgas ehk

$$Kaal_i = \frac{\text{Üldkogum}_i}{\text{Vastajad}_i}$$

Eelpool nimetatud puuduste tõttu tuleb aga selleks, et kaalud tagaksid küsitlustulemuste esinduslikkuse vastavalt leitud suhteid korrigeerida. Kaalude korrigeerimiseks

$$Kaal_i = \frac{\text{Üldkogum}_i}{\text{Vastajad}_i} \cdot \frac{kv}{v} \cdot \frac{N}{NV} \cdot \frac{knv}{nv}$$

kus $Kaal_i$ on grupi i liikmetele omistatud kaal, Üldkogum_i on grupi i liikmete arv üldkogumis,

Vastajad_i on grupi i liikmete arv küsitlusele vastanute hulgas, v on küsitlusele vastanute arv, kv on küsitlusele vastanute arv, kelle puhul on antud vastused kõikidele kaalumise aluseks olevate tunnuste kohta, N on üldkogumi liikmete arv, NV on sellistesse gruppidesse kuuluvate liikmete arv üldkogumis, kelle puhul vastas küsitlusele vähemalt üks inimene, nv on sellistesse gruppidesse kuuluvate liikmete arv vastanute hulgas, kelle puhul vastas küsitlusele vähemalt üks inimene, knv on sellistesse gruppidesse kuuluvate liikmete arv vastanute hulgas, kelle puhul vastas küsitlusele vähemalt üks inimene ja, kelle puhul on antud vastused kõikidele kaalumise aluseks olevate tunnuste kohta.

Vastanute puhul, kelle puhul ei olnud antud vastuseid kõikide kaalumise aluseks olevate tunnuste

$$\frac{N}{v}$$

kohta, arvestati kaaluks üldkogumi liikmete arvu ja küsitlusele vastanute arvu suhe $\frac{N}{v}$. Nende gruppide puhul, kus küsitlusele ei vastanud ühtegi inimest jäetakse kaalud leidmata, sest vastavate gruppide esindajaid küsitlusele vastanute seas ei ole.

III. **Süvaintervjuud eksamil läbikukkunutega.** Poolstruktureeritud süvaintervjuud viidi läbi eksamil vähemalt ühe korra läbi kukkunud inimestega, saamaks põhjalikumalt ülevaadet läbikukkumise põhjustest ning eksami sooritamise seotud raskustest. Lisaks võimaldasid süvaintervjuud lähemalt uurida eksami kogemusi üldisemalt ning pilku heita ka keeleõppega seotud kogemustele. Uuringu raames viidi läbi kokku 15 süvaintervjuud: 7 Ida-Virumaal ning 8 Tallinnas. Süvaintervjuud viidi läbi vene keeles ning tõlgiti analüüsime jaoks eesti keelde.

Süvaintervjuu kava on esitatud lisa (Lisa 3: Süvaintervjuu eksamil läbikukkunuga). Poolstruktureeritud intervjuu puhul on tegemist intervjuuga, mille puhul koostatakse intervjuu kava (üldised teemad ja küsimused koos abiküsimustega), mille kaudu intervjuudes informatsiooni kogutakse. Intervjuu kava võimaldab kõigis intervjuudes koguda infot samade teemade ning küsimuste kohta, tagades nii intervjuude võrreldavus. Samas viitab poolstruktureeritus sellele, et küsimuste järjekord võib sõltuvalt intervjuust muutuda ning intervjuueeritava vastustest olenevalt esitatakse täiendavaid küsimusi. Seega on kõigi intervjuude küsimused, millele vastust otsitakse ühesugused, kuid intervjuude käik sõltub konkreetsest vastajast. Intervjuude analüüsi juures kasutatakse illustreeriva materjalina tsitaate intervjuude eestikeelsetest transkriptsioonidest. Tsitaadid on esitatud muutmata kujul. Vajadusel on nurksulgudes esitatud täpsustusi tsitaatide parema mõistmise eesmärgil.

Uuringu käigus viidi läbi kokku 15 intervjuud eksamil läbikukkunutega Harjumaal ning Ida-Virumaal. Intervjuueeritavad leiti REKKi kaudu, kes saatis andmebaasi põhjal väljavalitud inimestele (47) kutse osaleda intervjuus. Üleskutsete kaudu leidis ainult 10 inimest, kes olid nõus intervjuu andma. Eriti vähe andsid endast märku Harjumaa inimesed. Seetõttu pöördusime Tallinna erinevate keeltekoollide ning ka Haridusameti poole, et küsida abi intervjuueeritavate leidmisel. Haridusameti abiga leidsime 5 õpetajat, kes olid nõus intervjuu andma. Intervjuueeritavatest annab ülevaate Tabel 2.

Tabel 2. Intervjuueeritud eksaminandid

	Sugu	Vanus	Amet	Elukoht	Haridus	Eksami tase	Ebaõnnestunud kordi sel tasemel
1	N	36	Hoolduspõetaja	Kohtla-Järve	Keskeri	Alg	1
2	N	36	Meditisiiniõde	Kohtla-Järve	Keskeri	Alg	1
3	M	36	Remondimeister	Maardu	Kõrg	Alg	3
4	N	51	Lasteaiaõpetaja	Narva	Kõrg	Kesk	5
5	N	54	Kutseõpetaja	Jõhvi	Keskeri	Kesk	1
6	M	55	Turvamees	Tallinn	Kutse	Kesk	3
7	N	45	Lasteaiaõpetaja	Tallinn	Kõrg	Kesk	
8	N	47	Bioloogia õpetaja	Tallinn	Kõrg	Kesk	2
9	N	56	Matemaatika õpetaja	Tallinn	Kõrg	Kesk	12
10	N	42	Vene keele ja kirjanduse õpetaja	Tallinn	Kõrg	Kesk	4
11	M	38	Politsei konstaabel	Narva	Kõrg	Kõrg	7
12	M	43	Politsei konstaabel	Narva	Kõrg	Kõrg	6
13	N	23	Sekretär-registraator /üliõpilane	Jõhvi	Kesk	Kõrg	korduvalt
14	N	50	Programmeerija	Tallinn	Kõrg	Kõrg	3
15	N	52	Õppealajuhataja	Tallinn	Kõrg	Kõrg	8

IV. **Fookusgrupi intervjuud eksami konsultantide-läbiviijatega.** Fookusgrupid eksami konsultantidega, kes on tihti ka eksami läbiviijad, andsid võimaluse koguda infot selle kohta, millist rolli täidavad konsultatsioonid eksamikorralduses ning kuidas näevad erinevaidksamiga seotud aspekte ning eksaminandide valmisolekut konsultandid-eksamineerijad. Uuringu käigus korraldati kaks fookusgruppi: üks Tallinnas ja teine Kohtla-Järvel, mis on peamised eksami toimumise kohad. Kokku osales fookusgrupi intervjuudes 9 inimest. Intervjuud toimusid eesti keeles. Fookusgrupi kava on esitatud lisa (Lisa 4: Fookusgrupi intervjuu eksami konsultantide-läbiviijatega).

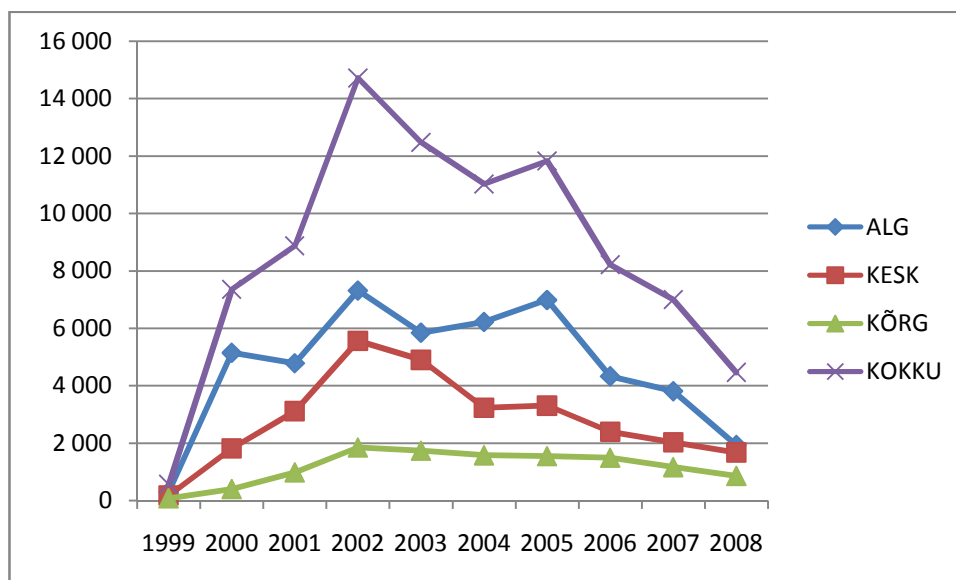
V. **Fookusgrupi intervjuud REKK ametnikega.** Intervjuud REKKi eksamikorralduse osakonna ning keeleosakonna ametnikega võimaldasid saada teavetksamite korralduslikku poolt puudutavate aspektide kohta ning pakkusid üldist taustainfot koguksamite süsteemi kohta. Viidi läbi kaks intervjuud, millel osales kokku 7 ametnikku. Intervjuude kava on leitav lisa (Lisa 5: Fookusgrupi intervjuu REKKi ametnikega).

4. Tasemeksamid 1999-2008

Enne käesoleva uuringu raames läbiviidud ankeetküsitluse ja intervjuude kaudu kogutud tulemuste tutvustamise ning analüüsi juurde asumist, esitame siinkohal ülevaate REKKi eksaminandide andmebaasist ajavahemikul september 1999-juuni 2008. Alljärgnev ülevaade vaatleb eksamile registreerumist, eksamite tulemusi ning puudumist, nendes aspektides toimunud muutusi antud ajavahemikul ning erinevate taustakarakteristikute lõikes.

4.1 Eksamile registreerumine

Allolev Joonis 1 annab ülevaate ajavahemikul september 1999 kuni juuni 2008 eesti keele eksamile registreerimisest⁹. Kokku on eksamile tuleku soovist nimetatud ajavahemikul märku antud enam kui 86 tuhandel korral¹⁰. Aastate lõikes on eksamile soovijate arv olnud võrdlemisi erinev. Peale tasemeeksamite korra kehtestamist 1999. aasta keskpaigas oli kohe samal aastal eksamile soovijaid üsna vähe – kokku poole tuhande ringis. Järgnevatel aastatel juba eksamile soovijate arv kasvas selgelt. Aastatel 2000-2001 oli registreerujaid 7 ja 9 tuhande vahel. Aastal 2002 tõusis registreerunute arv pea kahekordseks võrreldes eelneva paari aastaga – siis anti eksamile tuleku soovist märku pea 15 tuhandel korral. Ka järgnevatel aastatel ületas eksamile registreerunute arv 10 tuhande piiri. 2006. aastal langes registreerumiste arv 2001. aasta tasemele ning 2007. aastal juba 2000. aasta tasemele (7 tuhat registreerunut).

Joonis 1. Eksamitele registreerumine aastate ning tasemete lõikes

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Vaadates eksamile registreerunuid eri tasemete lõikes, selgub, et kõigi aastate kokkuvõttes on enim soovitud teha algtaseme eksamit – üle poolte kõigist registreerunutest ehk ligi 47 tuhandel korral on registreerunud kõige madalamale tasemele, populaarsuselt teine on olnud kesktaseme

⁹ Seega on esimese ning viimase aasta andmed üksnes poole aasta kohta käivad.

¹⁰ Siinkohal on oluline märkida, et tegemist on eksamile registreerumiste kordadega, mitte isikute arvuga. Ühe aastal võib üks ja sama isik olla registreerunud mitmetele eksamile ning mitmel tasemel.

eksam – veidi üle 28 tuhande registreerumise. Kõrgtaseme eksamile on soovijaid olnud märgatavalt vähem – kokku on endast märku antud ligi 12 tuhandel korral ehk 13% kõigist registreerumistest. Vt ka Lisa 6 Tabel 20. Jooniselt 1 selgub ka, et muutused eksamile registreerumiste arvudes on toimunud peamiselt tänu muutustele alg- ja kesktaseme registreerumistes. Kui kesktasemele registreerumine on aastat jooksul kõikunud tuhande ja paari tuhande vahel, siis teistel tasemetel on kõikumised olnud märgatavalt suuremad. Nii kasvas 2002. aastal kesktasemele registreerumine 3 tuhandelt 5,5 tuhandele, millele järgnes taas langus 2 tuhandele 2007. aastal. Algtasemel on aastate lõikes olnud samuti suured kõikumised. Tippaastatel 2002 ja 2005 oli registreerunuid 7 tuhande ringis. 2007. aastaks oli eksamile soovijate arv langenud 4 tuhandele.

Nagu näha, on eksamitele registreerumine muutunud aastate lõikes märgatavalt. Esile tuleb aastatel 2002-2005 oluliselt suurem registreerumine võrreldes eelnevate ning järgnevate aastatega. Nendel aastatel mõjutasid eksamile soovijate arvukust mitmesugused tegurid. Esiteks 2002. aasta suurt eksamile registreerujate arvu kasvu aitab selgitada asjaolu, et tolle hetke õigusaktide kohaselt pidid kehtivuse kaotama nõ vanad kategooriatunnistused, mis kehtisid enne tasemeeksamite korraldamist ning ei olnud kooskõlas ELi tasemestandardite süsteemiga. Seega oli 2002. aasta viimane hetk, et uuendada oma tunnistusi. Tunnistuste kehtivusaja lõpp tõi eksamile ilmselt palju inimesi, kellel oli tunnistus uuendamata, kuid kes seda siiski vajasisid. Tõenäoliselt oli inimesi, kes jätsid tunnistuse uuendamise viimasele hetkele palju. 2002. aasta lõpul pikendati siiski kategooriatunnistuste kehtivust 2003. aasta lõpuni. Seega käis ilmselt ka 2003. aastal palju inimesi eksamil tunnistuse uuendamise vajaduse tõttu. 2004. aastal kaotati vanade kategooriatunnistuste kehtivusaja piir.

Olulise tegurina mõjus eksaminandide arvule ka kindlasti 2002.a jaanuaris kaotatud eksamile registreerumise riigilõiv (Loogma, 2003). Selle piirangu kaotamine, lihtsustades eksamile kirjapanemist ning vähendades isiklike kulutusi seoses eksamiga, meelitas eksamile ilmselt senisest suurema hulga inimesi.

Eksaminandide arvule avaldas ilmselt mõju ka Euroopa Liiduga liitumine 2004. aastal. 2004. ja 2005. aastal kasvas algtasemele registreerujate arv ning ka naturalisatsioonistatistika näitab nendel aastatel selget kasvu. Nt kui 2003. aastal naturaliseerus Eestis 3706 isikut, siis 2004. aastal 6523 ning 2005. aastal 7072 inimest, samas kui 2006. aastal langes vastav number 4753le. See suur kasv toimus suuresti määratlemata kodakondsusega isikute arvel (Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, 2008).

Alates 2006. aastast on näha registreerunute arvus langustrendi, nii nt oli 2006. aastal eksamile registreerunuid 8 tuhande ringis, 2007. aasta juba enam kui tuhande võrra vähem. Vahepealseid aastaid (2002-2005) võib nimetada mainitud mõjude tõttu kindlasti erakordseteks aastateks, kus eksamile soovijate arvu tõstsid üheskoos mitmed tegurid. 2006. aastal ei olnud need tegurid enam relevantid ning ka eksamile soovijate arv selle tulemusel langes. Lisaks omandasid kõrgeaastate jooksul keeletunnistused paljud inimesed, mistõttu on vähenenud inimeste arv, kes endiselt tunnistust vajavad. Seega on eksamile registreerunute arvu vähenemine loomulik. Uusi tunnistuste vajajaid jääb üha vähemaks. Üldise kooliõpilaste arvu vähenemise taustal on langemas vene õppekeele koolide õpilaste arv. Lisaks järjest rohkem suundub mitte-eesti õpilasi õppima eesti õppekeele koolidesse. Naturaliseerumistempo on samuti aeglustumas (2007. aastal naturaliseeris Kodakondsus- ja Migratsiooniameti andmetel 4200 inimest; 2008.a I poolaastal ainult 950 inimest). Keeleinspeksiooni poolt saadetakse aastas eksamile umbes paar tuhat

inimest (Keeleinspeksioon). Jääb veel teatud arv inimesi, kelle ametikoha kohta kehtestati uued keelenõuded ning inimesed, kes töökohta vahetades peavad eksamit sooritama.

Aastate lõikes on tasemete vahelised proportsioonid mõnevõrra erinenud (Joonis 2). Võib märgata, et kõrgtaseme sooritajate osakaal on tasapisi pidevalt suurenenud, nii et 2008. esimeses pooles oli selle taseme tegijate osakaal juba pea viiendik kõigist tegijatest. Kesk- ja algtasemel on osakaalud enam kõikunud ning mingeid kindlasuunalisi muutusi esile tuua ei saa.

Joonis 2. Eksamile registreerumine aastate ja tasemete lõikes

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

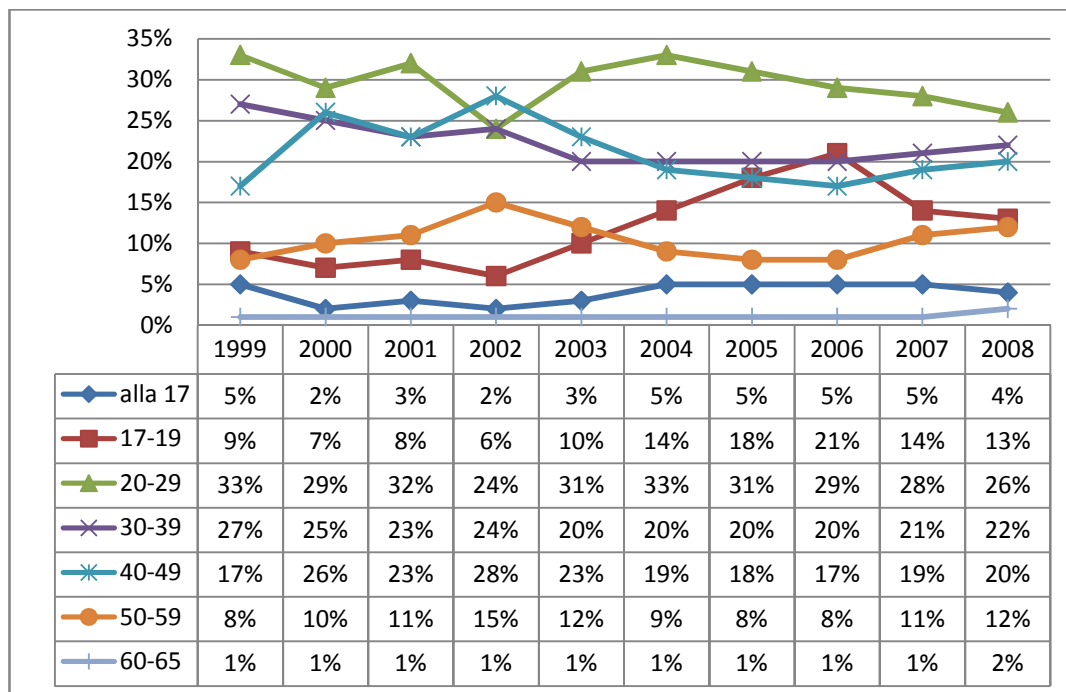
Vaadeldes eksamile registreerunuid taustakarakteristikute lõikes (vt Tabel 3), selgub, et keskmiselt üle aastate on umbes 3/4 eksamile registreerunutest olnud naised ning 1/4 mehed. Soo ja tasemete lõikes eksamile registreerujaid vaadeldes (vt Lisast 6 Tabel 21) on näha, et mehed käivad kõige harvem kõrgtaseme eksamil. Nende osakaal kõrgtasemel on olnud suhteliselt stabiilselt 25% ligikal, aastatel 2004 ja 2005 oli see veidi kõrgem. Kesktasemel on meeste osakaal pidevalt tõusnud – kui 2000-2001 oli meeste osakaal seal 30% ligikal, siis 2008. aastaks oli see kasvanud 43%ni. Algtasemel on samuti meeste osakaal aastatega kasvanud, kõrgeastad olid 2004-2005, kui meeste osakaal küündis 38%ni. 2008. aastal oli mehi 36%. Kui 2002. aastal eksamitele registreerunute arv järsult suurenes eriti alg- ja kesktasemel, siis algtasemel toimus see põhiliselt naiste arvelt (võrreldes eelneva aastaga lisandus 2,5 tuhat registreerumist naiste poolt, meeste poolt üle 400), kesktasemel suurenes nii meeste kui naiste arvelt (naisi oli siiski veidi rohkem).

Tabel 3. Eksamile registreerunud soo lõikes

	N	%	M	%	KOKKU	%
1999	424	74%	146	26%	570	100%
2000	5 636	77%	1 720	23%	7 356	100%
2001	6 914	78%	1 961	22%	8 875	100%
2002	11 518	78%	3 196	22%	14 714	100%
2003	9 047	73%	3 429	27%	12 476	100%
2004	7 439	67%	3 585	33%	11 024	100%
2005	7 952	67%	3 878	33%	11 830	100%
2006	5 804	71%	2 411	29%	8 215	100%
2007	4 956	71%	2 044	29%	7 000	100%
2008	3 256	73%	1 207	27%	4 463	100%
KOKKU	62 946	73%	23 577	27%	86 523	100%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Ülevaade registreerunute vanuselisest jaotusest (Joonis 3) näitab, et suures osas on eksamile soovijad nooremapoolsed. Kõige enam on registreerunute seas inimesi, kes jäävad vanusevahemikku 20-29. Nende osakaal kõikide eksamile registreerunute seas on aastate lõikes olnud 29%. Osakaalult järgmise grupi moodustavad 30-39-aastased ja 40-49-aastased, kelle osakaal on aastatel 1999-2008 olnud 22%. Järgneva grupi moodustavad 17-19-aastased noored ehk keskkooli ealised õpilased – osakaal aastate lõikes keskmiselt 12%. Sama palju on eksamile registreerujatest vanusevahemikus 50-59. 4% eksamile registreerunutest vaadeldaval perioodil olnud alla 17-aastased noored. Kõige harvem registreeruvad eksamile 60-aastased ja vanemad.

Joonis 3. Registreerunute vanuseline jaotus aastate lõikes

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Vaadeldes muutusi aastate lõikes (vaata ka Joonis 3), nähtub, et suurima muutuse on aastate jooksul läbi teinud 17-19-aastaste grupp – aastani 2003 oli nende osakaal registreerunute seas 10% või vähem, seejärel aga hakkas jõudsalt kasvama, jõudes aastaks 2006 20%ni. Seejärel on taas nende osakaal langenud. Arvestades sellega, et 2002. aastal kehtestati haridusministri määrusega¹¹ võõrkeelse põhikooli ja gümnaasiumi eesti keele lõpueksami ja tasemeeksami ühitamise tingimused, on huvitav jälgida, et see samm on ärgitanud gümnaasiumiealisi enam eksamile tulema, kuigi selget vajadust neil selleks pole. Vastavalt ministri määrusele on võimalik muukeelse põhikooli ja gümnaasiumi eesti keele eksami tegijatel ühitada koolieksam keeleeksamiga ning koolieksamit sooritades omandada ka keeletunnistus. Samas on huvitav, et nendes tingimustes on hoopis õpilaste arv täiskasvanute eksamil tõusnud, mitte vähenenud, nagu oleks eeldatud. Täpsemalt aitavad sellele pilku heita intervjuud ametnike ja konsultantidega. Põhikooliealiste (alla 17-aastased) osakaalud on aga läbi aastate olnud mõne protsendi ringis ning siin ei ole sarnast tendentsi märgata.

2002. aasta tõi eksamile registreerunute proportsioonidesse muutusi, sest eksamile registreerumine kasvas oluliselt. Nii lisandus võrreldes eelneva aastaga 2000 registreerumist 40-49-aastaste vanusegrupis. Üle 1200 registreeruja lisandus ka vanusegruppi 30-39 ning 50-59. Vaata ka täiendavalt Lisast 6 (Tabel 22). Need muutused tõid ka muutusi ka vanusegruppide jaotuste puhul: kasvas suhteliselt enam 40-49-aastaste ning 50-59-aastaste osakaal, vähenes samas 20-29-aastaste osakaal. 2002. aastale järgnes nendes vanemates vanusegruppides ning ka 30-39-aastaste seas osakaalu langus. Viimased aastad on taas näidanud väikest tõusu vanemaaliste osakaaludes, samas kui noorte osakaalud on langemas. Ilmselt on siin mõju avaldamas vene õppekeelega koolide õpilaste arvu vähenemine.

Tabel 4 toob esile selle, mis taset üks või teine vanusegrupp eelistab. Üldise trendina võib välja tuua, et kõige nooremad ja kõige vanemad registreerivad ennast kõige sagedamini algtasemele, ülejäänud vanusegruppides toimub ligi pooltel juhtudel registreerimine algtasemele ning kolmandikul juhtudest kesktasemele. Erandiks on 17-19 aastased, kes registreeruvad võrdselt 41% juhtudest kesk ja algtasemele. Aastate lõikes näitavad andmed, et mõningatel aastatel on kesktasemele registreerimisi olnud alla 17-aastaste poolt rohkem kui 10 %, viimastel aastatel on kõige nooremaid alla 10%. Gümnaasiumiealised (17-19) valivad võrdselt nii algtaset kui kesktaset (41%), ligi viiendik on valinud ka kõrgtaseme. Aastate jooksul on märgata muutust selles suunas, et suurenenud on registreerumine kõrgtasemele, samas kui vähenenud on soov tulla algtasemele. Vaata täiendavalt ka Lisast 6 (Tabel 23).

Tabel 4. Registreerunute jaotus vanuse ja tasemete lõikes 1999-2008

	alla 17	17-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-65	üle 65	KOKKU
ALG	88%	41%	50%	59%	55%	53%	55%	86%	54%
KESK	10%	41%	32%	31%	33%	35%	33%	10%	33%
KÕRG	2%	18%	18%	10%	12%	12%	12%	4%	13%
KOKKU	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

¹¹ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12885889>

20-29-aastastse seas on enim eelistatud olnud algtase (50%), seejärel kesktase (32%) ning viimasena kõrgtase (18%). Viimased aastad on näidanud, et kasvanud on nende noorte hulk, kes soovivad teha tasemeeksami kõrgtasemel ning vähenenud nende hulk, kes eelistavad kesktaset. Nt 2007. aastal sooritas selles vanuses algtasemel eksami 47%, kesktasemel 25% ning kõrgtasemel 28%. 30-39-aastastse vanusegrupis on 60% sooritanud eksami algtasemel, 30% kesktasemel ning 10% algtasemel. Sarnased proportsioonid iseloomustavad ka vanemaid vanusegruppe (v.a üle 65-aastased). Väga märkimisväärseid muutusi ei ole toimunud ka aastate lõikes. Vt täiendavalt ka Lisast 6 Tabel 23.

Vaadates aga vanusegruppide jaotumist tasemetes sees (Tabel 5), on näha, et algtasemel on peamised sooritajad 20-49 aastased. Alla 17-aastaseid on algtasemel 6% ning 17-19-aastaseid 9%. Viimastega sama palju käib algtasemel 50-aastaseid ja vanemaid. Kesktasemel domineerivad samad vanusegrupid, mis algtasemel. Oluliselt enam on kesktasemel 17-19-aastaseid. Kõrgtasemel on 17-19-aastaste osakaal sama kui kesktasemel. Kõrgtaseme peamised tegijad on 20-29-aastased (39%), võrreldes kesktasemega on 30-39-aastaseid kõrgtasemel vähem.

Tabel 5. Eksamile registreerunud tasemetes ning vanuse lõikes 1999-2008

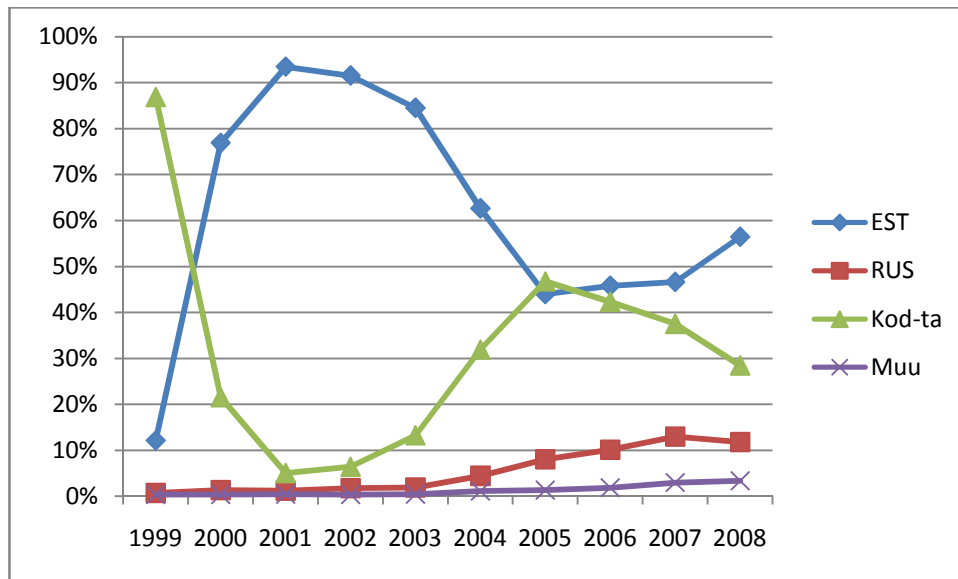
	alla 17	17-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-65	KOKKU
ALG	6%	9%	27%	24%	22%	11%	1%	100%
KESK	1%	15%	29%	21%	22%	12%	1%	100%
KÕRG	0%	16%	39%	16%	19%	10%	1%	100%
KOKKU	4%	12%	29%	22%	22%	11%	1%	100%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Aastate lõikes muutusi vaadeldes hakkab silma, et algtasemel on alla 17-aastastse osakaal viimasel ajal veidi tõusnud (2007.a 9%). Kesktasemel on näha muutust selles suunas, et 2003. aastast alates on 17-19-aastaste osakaal pidevalt kasvanud tõustes 2006. aastaks 32 protsendile, 2007. aastal oli selle vanusegrupi osakaal kesktasemel 22%. Ka kõrgtasemel tuleb esile 17-19-aastaste osakaalu kasvamine aastate jooksul, sama kehtib ka 20-29-aastaste kohta. Samas on kõrgtasemel vähenenud 40-59-aastaste osakaal. Vt ka Lisa 6 Tabel 24.

Aastate jooksul on muutunud oluliselt see, kui palju erineva kodakondsusega inimesed eksamile registreeruvad. Allolev Joonis 4 kujutab sellekohaseid muutusi. 1999. aastal, kui eksamite süsteem kehtestati, tulid eksamile pea ainult kodakondsuseta inimesed. Järgnevatel aastatel (2000-2003) olid selgelt ülekaalus Eesti kodakondsusega inimesed ning kodakondsuseta isikute osakaal langes ning hakkas tõusma alates 2003. aastast. 2004. aastal olid umbes 30% registreerunutest kodakondsuseta, veidi üle 60% Eesti kodakondsusega ning 4% Vene kodakondsusega. 2005. aastal võrdsustasid Eesti ja kodakondsuseta isikute osakaalud, millele järgnes taas Eesti kodakondsusega isikute osakaalu tõus ning kodakondsuseta isikute langus. Peale 2004. aastat on pidevalt suurenenud Vene kodakondsusega isikute registreerumine – kui kuni 2004. aastani oli nende osakaal alla 5%, siis 2007. aastal tõusis 13%ni. Muude riikide kodakondsusega isikute osakaal on seni olnud marginaalne, tõustes siiski viimastel aastatel veidi. Seega võib järeldada suure Eesti kodakondsusega registreerunute arvu põhjal, et ajavahemikus 2000-2004 ei ole valdav enamik eksamile registreerunud mitte selleks, et saada Eesti kodakondsust, vaid mingitel muudel põhjustel.

Joonis 4. Registreerunud aastate ja kodakondsuse lõikes

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Vaadeldes registreerunud kodakondsuse ning tasemete lõikes, on näha, et algtasemel oli vaadeldava perioodi esimeses pooles väga suur Eesti kodakondsusega isikute osakaal (2001.a 93%) ning teiste gruppide osakaal oli madal. Aastate jooksul hakkas nende osakaal üha kahanema ning aastaks 2007 oli vaid 22% registreerimistest Eesti kodakondsusega inimeste poolt tehtud. Vene kodakondsusega isikute osakaal kasvas samal ajavahemikul 2 protsendilt 16 protsendini ning kodakondsuseta isikute osakaal 5 protsendilt 58 protsendini. Vt ka Lisa 6 Tabel 25.

Kesktaasel on Eesti kodakondsusega isikute osakaal olnud läbi aastate kõrge (viimastel aastatel 70% ligi), Vene kodakondsusega isikute osakaal on tõusnud viimasel mõnel aastal 10% tasemele ning kodakondsuseta isikute osakaal on jäänud 20% piiresse (va 2005.a 26%). Kõrgtasemel on dünaamika olnud sarnane kesktaasemele. Vene kodakondsusega isikute osakaal ei ole kõrgtasemel tõusnud üle 5% ning kodakondsuseta isikute osakaal on vahepealselt 20%lt langenud alla 5%le viimastel aastatel.

Vaadeldes aga seda, kuidas on eri kodakondsusega isikute eelistused tasemete lõikes aastate jooksul muutunud (Tabel 6), on näha, et kodakondsuseta isikud soovivad järjest vähem sooritada kesk- ja kõrgtaseme eksameid ning registreeruvad üha rohkem algtasemele. Vene kodakondsusega isikute puhul on märgata trendi kõrgtaseme populaarsemaks muutumise suunas. Eesti kodakondsusega isikud soovivad üha vähem tulla algtasemele ning rohkem kõrgtasemele. Siinkohal on näha muutusi eri kodakondsusega isikute eksamieelistustes. Vene kodakondsusega isikute kõrgtaseme eelistamise trend vihjab sellele, et kuigi riiklikult seostavad need inimesed end teise riigiga (Venemaa), siis muudes aspektides võib näha seotust Eestiga (õpingud, töötamine). Kodakondsuseta isikute puhul võib esile tulnud muutus viidata sellele, et üha rohkem soovitakse siiski kodakondsust taotleda ning suurendada seotust Eestiga.

Tabel 6. Eri kodakondsusega isikute jagunemine eksamile registreerumisel aastate ning tasemete lõikes

	EST			KOKKU	RUS			KOKKU	Kod-ta			KOKKU
	ALG	KESK	KÕRG		ALG	KESK	KÕRG		ALG	KESK	KÕRG	
1999	51%	39%	10%	100%	75%	0%	25%	100%	56%	31%	14%	100%
2000	71%	23%	5%	100%	89%	11%	0%	100%	63%	30%	6%	100%
2001	53%	35%	11%	100%	74%	26%	0%	100%	58%	34%	8%	100%
2002	49%	38%	13%	100%	71%	28%	0%	100%	59%	33%	8%	100%
2003	45%	40%	15%	100%	59%	39%	2%	100%	55%	34%	11%	100%
2004	47%	36%	18%	100%	68%	27%	5%	100%	74%	17%	9%	100%
2005	35%	42%	23%	100%	69%	25%	6%	100%	79%	16%	5%	100%
2006	23%	44%	33%	100%	68%	24%	7%	100%	81%	14%	5%	100%
2007	25%	43%	32%	100%	69%	24%	7%	100%	85%	14%	2%	100%
2008	22%	47%	31%	100%	60%	32%	8%	100%	76%	22%	2%	100%
KOKKU	45%	38%	17%	100%	68%	26%	6%	100%	74%	20%	6%	100%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Andmebaasi andmed eksaminandide piirkondliku päritolu osas on küllaltki puudulikud. Ainult viimase kolme aasta kohta on olemas piisavalt suure osa registreerinute elukoha andmed, varasemate aastate puhul on väga suure osakaalu inimestel puhul regioon märkimata, mistõttu ei saa ülevaadet varasema kohta teha. Lisa 6 (Tabel 26) annab ülevaate viimase kolme aasta regionaalse jaotuse kohta. Aastatel 2006-2008 olid ligi pooled kõigist registreerunutest pärit Harjumaalt, 40% Ida-Virumaalt ning 4% Tartumaalt. Ülejäänud piirkondade registreerunud moodustavad kokku 4% kõigist registreerunutest. Tasemete lõikes eksamile registreerunuid vaadeldes (vt Lisa 6 Tabel 27) nähtub, et maakondade vahel on märgata teatud erinevusi. Harjumaal ja Ida-Virumaa soovitakse võrreldes Tartuga enam algtaseme eksamit sooritada. Ida-Virumaal on teistest veidi enam kõrgtasemele tulijaid ning Tartumaal kesktaseme sooritajaid. Tartus ilmselt toetab eestikeelne keskkond keeleoskuse taset ning kasutamist, mistõttu sooritatakse vähem eksameid algtasemele. Ida-Virumaal ilmselt aga töötab kõrgtaseme keeleoskusega ametikohtadel enam mitte-estlasi, mistõttu peavad nad suhteliselt enam ka eksameid sooritama.

Ka haridustaseme andmed on usaldusväärsetel määral olemas andmebaasis viimase kolme aasta kohta (kuigi ka 2006. aastal on 1700 juhul haridus märkimata). Näeme (Tabel 7), et üldiselt on eksamile registreerunuid kõigis haridusgruppides üsna sarnasel määral. 2007 aastal registreerusid mõnevõrra sagedamini kõrgharidusega inimesed (29% juhtudest) ning alg/põhiharidusega inimesed (27%). Ülejäänud registreerumised jagunesid peaaegu võrdselt keskkaridusega ja keskeri haridusega inimeste vahel.

Tabel 7. Registreerunud aastate ning hariduse lõikes

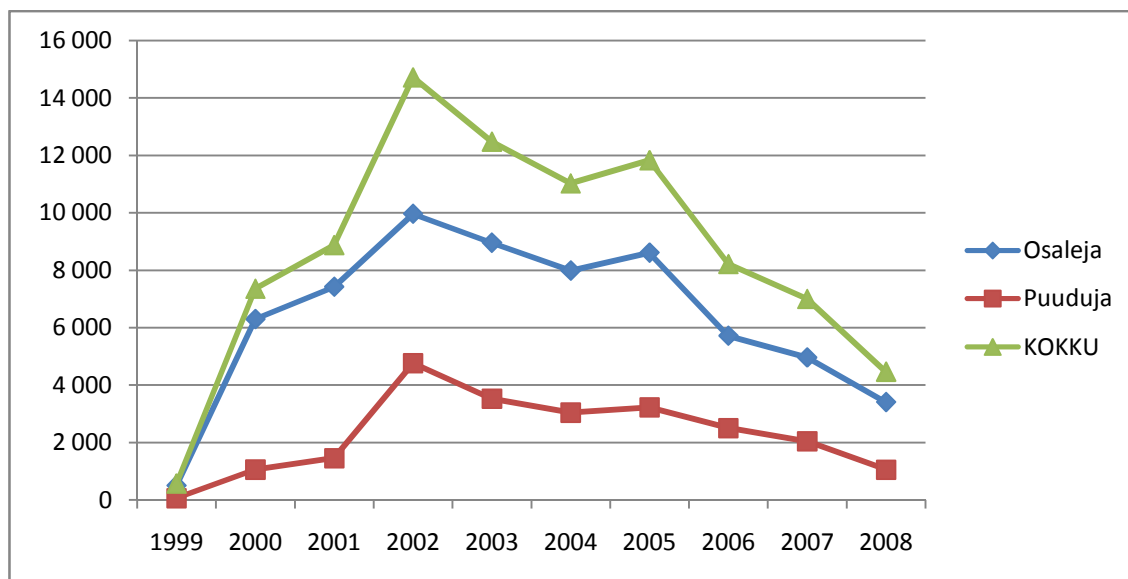
	ALG/PÕHI	KESK	KESKERI	KÕRG	KOKKU
2006	28%	24%	22%	26%	100%
2007	27%	23%	22%	29%	100%
2008	26%	19%	23%	33%	100%

Seega võib kokkuvõtteks öelda seda, et eksamile registreerumise kõrgeaeg jäi vahemikku 2002-2005. Pärast seda on toimunud eksamile registreerujate struktuuri muutus. Mõnevõrra on suurenenud kõrgtasemele registreerujate osakaal, suurem osa registreerujaid on naised ja inimesed vanuses 20-49, aga on ka kooliealisi. 2004-2006 suurenes oluliselt 17-19-aastaste osakaal, eriti kesk- ja kõrgtaseme eksamitel. Alates 2000 aastast on olnud suurem osa eksamile registreerujaid Eesti kodakondsusega, aga alates 2003. aastast on tõusnud ka kodakondsuseta eksamitegijate hulk.

4.2 Eksamilt puudumine

Ülevaade eksamile registreerunutest annab aimu sellest, missugused inimesed on avaldanud soovi eksamitele tulla. Samas ei jõua kõik soovi avaldanud inimesed siiski eksamile kohale.

Perioodil 1999-2008 puudus keskmiselt 26% kõigist eksamile registreerujatest. Allolev Joonis 5 (vt ka Lisa 6 Tabel 30) annab ülevaate eksamile kohaleilmujatest ning puudujatest aastatel 1999-2008. Joonis näitab selgelt, et 2002. aastal, kui oluliselt tõusis eksamile soovijate arv, kasvas ka märgatavalt puudumine. Kui esimestel aastatel oli puudujate osakaal registreerunutest 11-15% piires, siis 2002. aastal ei ilmunud kohale pea kolmandik end kirjapannutest. Järgnevatel suure registreerumisarvuga aastatel puudumine veidi vähenes, kuid oli siiski pea 30%. Ka aastatel 2006 ning 2007 jäi puudujate osakaal samaks. 2008. aasta esimesel poolel ei ilmunud eksamile veerand registreerunutest. Samas on veidi näha tendentsi, et eksamile soovijate arvu vähenemisega kaldub langema ka puudujate arv. Siiski on puudumine probleemiks. Ainuüksi on pea 10 aasta jooksul kokku ette valmistatud 22 707 eksamimaterjali, mis jäid kasutamata eksamile registreerunute mitte kohaleilmumise tõttu.

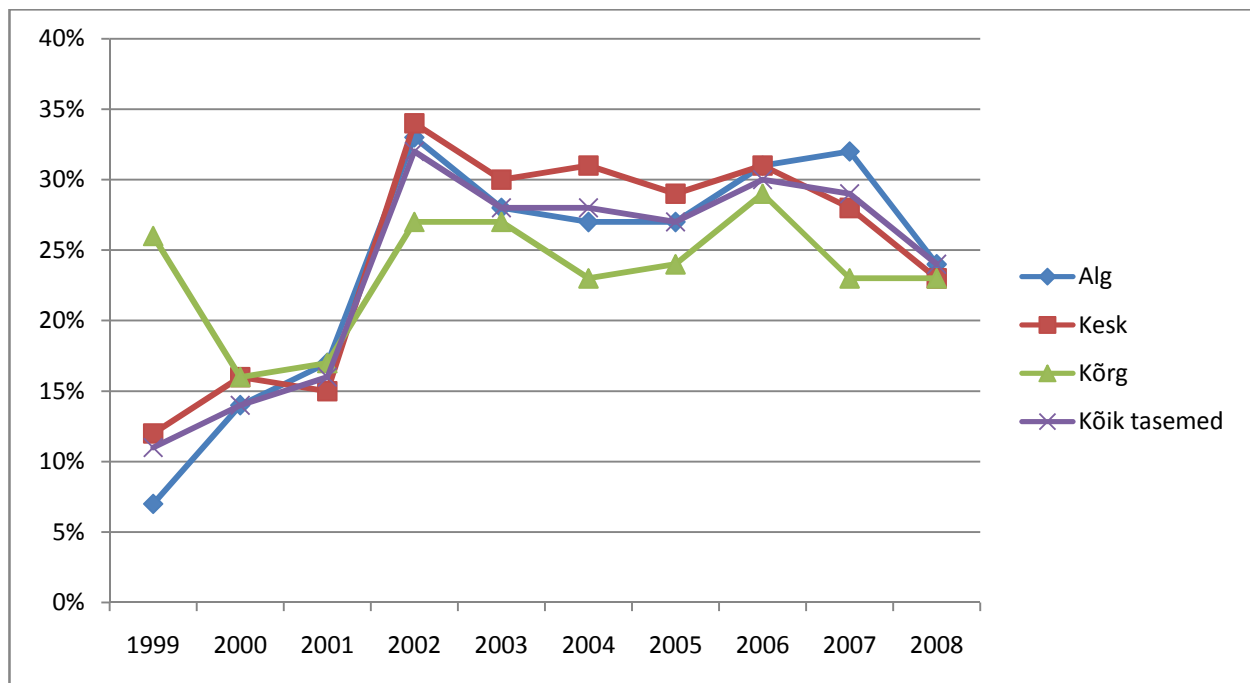
Joonis 5. Kohalelek ja puudumine aastate lõikes

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Puudumise ulatust mõjutavad otseselt eksamitingimused. Kui eksamitest osavõtmisele on seatud teatud tingimused – tasud, trahvid, piiratud osaluskorrad jne – võiks eeldada, et inimesed võtavad eksamile registreerumist tõsisema kohustusena ning ei registreeru väga kergekäeliselt eksamile.

Eestis on eksamile registreerumine olnud tasuta alates 2002. a jaanuarist. Selle piirangu kaotamise mõju puudumisele on selgesti Jooniselt 5 näha. Eksamile registreerumise tasu kaotamine suurendas üldiselt eksamile tulnute arvu ning tõi kaasa ka puudumiste olulise suurenemise. Kuigi kuni 2002.a aprillini ei olnud piiratud ka korraga mitmele eksamile registreerumine ning ka ajalist piirangut ei olnud seatud (kui tihti võib eksameid sooritada), ilmneb, et riigilõivu mängis teatud rolli selles, et massilist registreerumist ning puudumist ei toimunud. Seevastu riigilõivu kaotamine ning eksamitele piirangu seadmine (3 kuud eksamite vahel ning võimalus registreerida korraga ainult ühele eksamile), tõi kaasa selle, et registreerumine muutus massiliseks ning ka puudumine suurenes oluliselt. Puudumise tagamaid ning põhjusi selgitatakse analüüsiraporti eraldi osas veel täpsemalt.

Puudumine (Joonis 6) on läbi aastate tasemete lõikes olnud sarnaselt probleemiks kõikidel tasemetel. 2002. aastal, kui puudumine järsult kasvas, oli see mõnevõrra enam probleem alg- ja kesktasemel kui kõrgtasemel. Üldiselt on puudumine olnud kõrgtasemel veidi madalam kui teistel tasemetel.

Joonis 6. Puudumine aastate ja tasemete lõikes

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Soolõikes (Lisa 6 Tabel 31) puudumisi vaadeldes on näha, et mehed kalduvad puuduma naistest mõnevõrra rohkem. Vaadeldaval perioodil ei ole keskmiselt 29% registreerunud meestest eksamile jõudnud, võrreldes 25% naistega. Viimasel ajal on naiste puudumine jäänud alla 30% ning meeste oma olnud üle selle.

Vanuse lõikes puudumiste andmeid vaadeldes, selgub, et puudumine on seda sagedasem, mida vanemate inimestega on tegu. Põhikooli ealiste seas on puudumine üldiselt jäänud alla 20%, 2007. aastal oli 24%. 17-19-aastaste seas on puudumine jäänud 20-25% piiridesse. Järgmistes gruppides on puudumine olnud 30% piires, 60-aastaste ning vanemate seas ei jõua eksamile kohale umbes

40% registreerunutest. Samas on vanemaealiste puhul tegemist ka väga väikeste gruppidega, mille puhul mõni puudumine mõjutab kohalolekuprotsenti oluliselt. Siiski on näha, et tööealiste inimeste puhul on puudumine mõnevõrra sagedasem kui õpilastel. Vt ka Lisa 6 Tabel 32.

Kodakondsuse aspektist puudumist analüüsid (Lisa 6 Tabel 33), on näha, et Vene kodakondsusega ning kodakondsuseta isikute puhul on puudumise näitajad veidi kõrgemad kui Eesti kodakondsusega isikute puhul. Eesti kodakondsusega inimesed on keskmiselt puudunud 25% juhtudest, Vene kodakondsusega ning kodakondsuseta inimesed keskmiselt 29%.

Puudumise numbritesse regioonide lõikes tuleb jällegi andmete puudumise tõttu suhtuda ettevaatlikkusega. Olemasolevate andmete puhul saab öelda, et üldiselt on puudumine enam probleemiks Harjumaal võrreldes Ida-Virumaa ning muu Eestiga. 2005-2007 oli Harjumaal puudumine veidi enam kui 30%, Ida-Virumaal kõikus 25% juures ning mujal Eestis oli rohkem kõikuv (mõni aasta alla 30%, teine aasta 30%). Vt ka Lisa 6 Tabel 34.

Puudumise ülevaadet kokkuvõttes selgub, et puudumise probleem puudutab naistest enam mehi ning vanemaealisi ehk tööealisi inimesi ja puudumist esineb Harjumaal rohkem kui muudes piirkondades. Kõrgtasemel on eksamile kohaleilmumine olnud veidi suurem kui teistel tasemetel.

4.3 Eksamitulemused

Kui kaks kolmandikku eksamile registreerunutest jõuab realselt eksamile, siis paljud nendest, kes eksamile kohale jõuavad, ei suuda eksamit sooritada. Järgnev annab täpsema ülevaate sellest, milline on aastatel 1999-2008 olnud eksami sooritamise edukus ning kuidas on see aegade jooksul muutunud. Lisaks on vaatluse all eksamit ebaedukalt sooritavad eksaminandid.

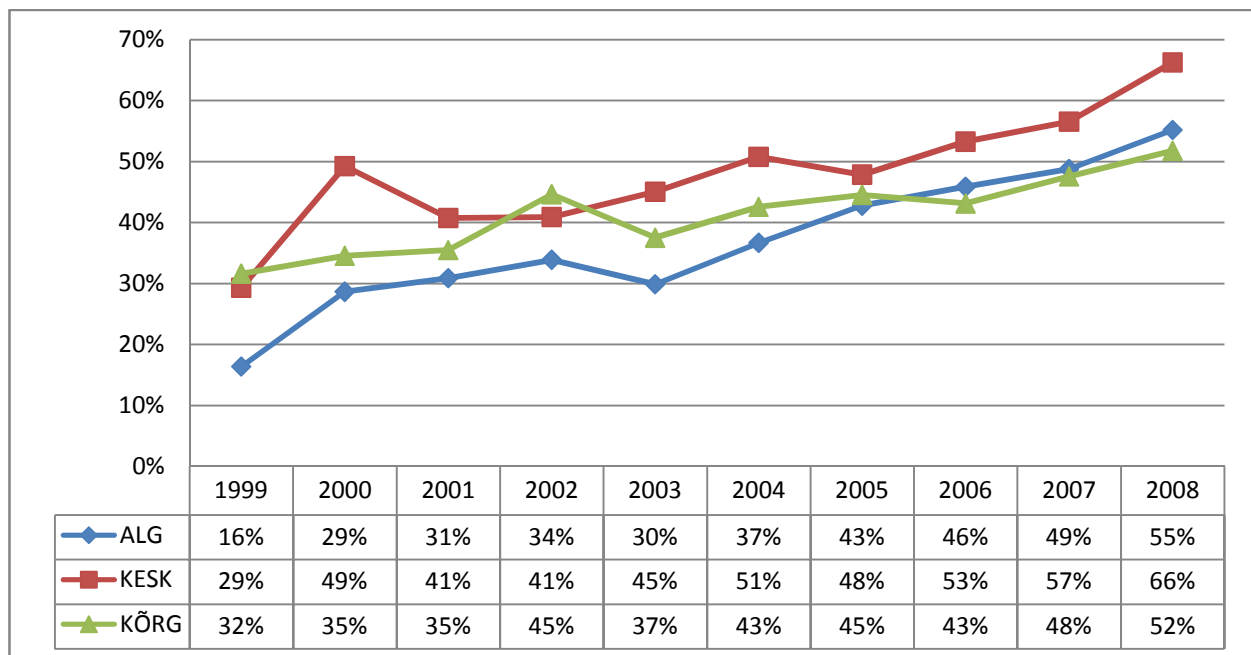
Eksami sooritamiseks on vajalik eksamil saada 60 punkti. Alljärgnev Tabel 8 annab ülevaate, milline on aastate lõikes olnud eksami sooritamise edukus. Aastate jooksul on inimeste osakaal, kellele ei õnnestu eksamit edukalt sooritada pidevalt suurenenud. Kui 2000. aastal kukkus eksamil läbi 33% eksami tegijatest, siis 2007. aastal oli neid juba 48%. 2008. a esimeses pooles eksamil käinutest ei sooritanud eksamit juba üle poole eksaminandidest.

Tabel 8. Eksami sooritanud ning läbikukkunud aastate lõikes

	LÄBIKUKKUNUD	%	SOORITANUD	%	KOKKU	%
1999	112	21%	395	79%	507	100%
2000	2136	33%	4161	67%	6297	100%
2001	2589	32%	4833	68%	7422	100%
2002	3778	35%	6180	65%	9958	100%
2003	3295	33%	5659	67%	8954	100%
2004	3313	39%	4671	62%	7984	100%
2005	3822	42%	4787	58%	8609	100%
2006	2715	44%	3001	56%	5716	100%
2007	2521	48%	2439	52%	4960	100%
2008	2001	53%	1408	47%	3409	100%
KOKKU	26282	41%	37534	59%	63816	100%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tasemete lõikes illustreerib läbikukkumist Joonis 7. Jooniselt nähtub, et kõikidel tasemetel on eksami sooritamise edukus ühtemoodi langenud ning ebaõnnestunud soorituste osakaal tõusnud. Kõige enam kukutakse läbi kesktaseme eksamil. Kui 2001-2002 oli kesktasemel läbikukkumiste osakaal 40% ligidal, siis sellest ajast on eksami sooritamise edukus pidevalt langenud ning läbikukkujate osakaal on tõusnud 65% ligidale. Esimestel aastatel sooritasid algtaseme tegijad eksamit kõige edukamalt. Aastatel 2000-2003 kukkus eksamil läbi kolmandik algtaseme eksami tegijatest. Seejärel hakkas suurenema ebaedukate osakaal, võrdsustades kõrgetaseme näitajaga. 2004. aastal kukkus alg- ja kõrgetasemel läbi 45% osalejatest, 2008. aasta esimeses pooles oli ebaedukate osalejate osakaal tõusnud juba üle 50%. Eelnevast selgub, et kesktasemel tulevad kõige enam inimesed eksamile ebapiisava ettevalmistuseta, käivad eksamit enam proovimas või hindavad oma oskusi kõige enam üle.

Joonis 7. Eksamil läbikukkumine aastate ning tasemete lõikes

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008. a kohta on andmed kuni juunini.

Kellel siis ei õnnestu eksamit edukalt sooritada? Ülevaade läbikukkujatest eksaminandi soo lõikes (Lisa 6 Tabel 35) näitab, et meeste ning naiste vahel suured erinevused puuduvad. Esimestel eksami aastatel kukkusid mehed veidi tihedamini läbi kui naised, kuid peale 2004. aastat ei ole erinevused märgatavad. Mõnikord on meeste sooritusprotsent olnud ka parem naiste omast – nii nt on 2008. aastal läbi kukkunud 54% meest ning 60% naistest.

Vanusegrupiti läbikukkumist vaadeldes (Tabel 9), selgub, et eksami sooritamise edukus ning vanus on selgelt seotud. Eksamil kukuvad harvem läbi noored. Mida vanemad eksaminandid on, seda rohkem läbi kukutakse. Nii on alla 17-aastaste seas viimastel aastatel jäänud eksamil vajalike punktidega ligi 30% eksaminande (2007. aastal oli siiski ka selles grupis varasemast suurem läbikukkujate arv – 37%). Gümnaasiumiealiste puhul on läbikukkujaid olnud 40% ringis. Sarnased on 20-29-aastaste näitajad. Siiski oli 2007. ja 2008. aastal selles grupis mittesooritajate osakaal üle 40%. 30-39-aastaste seas on läbikukkumine viimasel ajal olnud 50% ringis ning 2008. aastal juba pea 60%. Samas iseloomustavad vanemaid inimesi oluliselt kõrgemad numbrid: nii on 40-49-

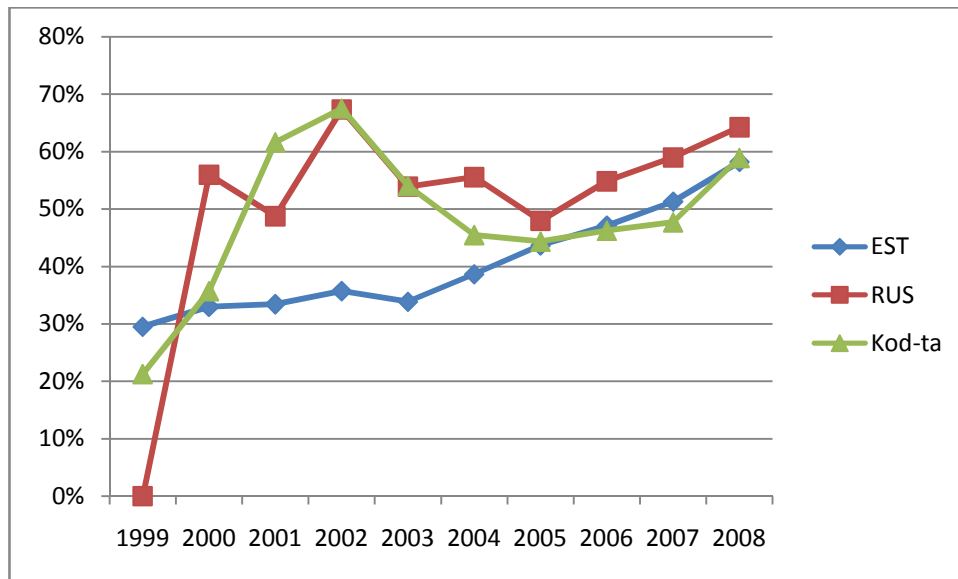
aastaste seas viimastel aastatel läbikukkumine küündinud 60-70%ni, vanemates gruppides on eksamil ebaedukalt sooritajate osakaal veelgi suurem. 50-aastaste ja vanemate seas on juba eksamil läbisaanute osakaal väga väikeseks muutunud. Nii nt on selle aasta esimesel poolel läbi saanud ainult viiendik eksamile tulnutest. Selgelt on näha, kuidas aasta-aastalt vanemaaliste seas läbikukkumine üha suureneb. Samas on vanusegrupp 50 ja vanemad ka suhteliselt harvemini eksamile registreerunud. Võib arvata, et ilmselt on paljudel juba varasemalt eksamitunnistus omandatud ning sooritama on jäänud grupp, kellel on eksamiga olulised raskused. Tegemist on samas üha väheneva grupiga.

Tabel 9. Eksamil läbikukkujad aastate ning vanusegruppide lõikes

	alla 17	17-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-65	üle 65
1999	14%	17%	26%	17%	24%	28%	67%	
2000	28%	30%	33%	31%	36%	44%	40%	70%
2001	23%	30%	32%	33%	38%	47%	50%	75%
2002	29%	38%	35%	35%	39%	46%	47%	63%
2003	27%	35%	32%	36%	42%	44%	53%	53%
2004	26%	35%	35%	43%	53%	60%	61%	68%
2005	29%	40%	38%	43%	57%	64%	67%	67%
2006	32%	40%	40%	50%	62%	68%	63%	70%
2007	37%	42%	43%	51%	63%	67%	64%	67%
2008	29%	41%	50%	59%	72%	80%	77%	60%
KOKKU	29%	37%	36%	40%	47%	54%	56%	65%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

REKKi andmebaasi andmete analüüs eksaminandide kodakondsuse lõikes (Joonis 8) näitab, et Eesti kodakondsusega isikute eksamisooritamine oli esimestel aastatel Vene kodakondsusega ning kodakondsuseta isikutest edukam. Aastatel 2000-2003 kukkus Eesti kodakondsuseta isikuid eksamil läbi 30-35%, samas kui teistes gruppides oli mõnel aastal läbikukkumine ligi 70%. Alates 2004. aastast on Eesti kodakondsusega isikute eksamil läbikukkumine pidevalt suurenenud, jõudes 2008. aastal juba 60% ligi. Eesti kodakondsusega isikud olid eksamite algusaastail ka registreerunute seas suure ülekaalus, tuues esile, et suur osa selle grupi inimesi omandasid keeletunnistuse varsti peale eksamite kehtestamist. Kodakondsuseta isikute läbikukkumine on peale 2002. aastat vähenenud ning 2004-2007 püsis 45% ringis. 2008. aastal on siiski läbikukkunute osakaal olnud 60%. Vene kodakondsusega isikute sooritamine on aastate lõikes kõikumine, eriti algusaastail. Peale 2002. aastat langes ka seal läbikukkujate osakaal, nii et 2005. aastal oli läbikukkujaid vähem kui pool tegijatest. Kuid sellele on taas järgnenud läbikukkumise kasv, saavutades 2008. aastaks võrreldes teiste gruppidega kõige suurema näitaja (65%). Viimastel aastatel on tõusnud Vene kodakondsusega isikute osakaal eksamile registreerunute seas, kusjuures selle grupi registreerujad eelistavad üha rohkem kõrgtaseme eksameid.

Joonis 8. Eksamil läbikukkunud aastate ning kodakondsuse lõikes

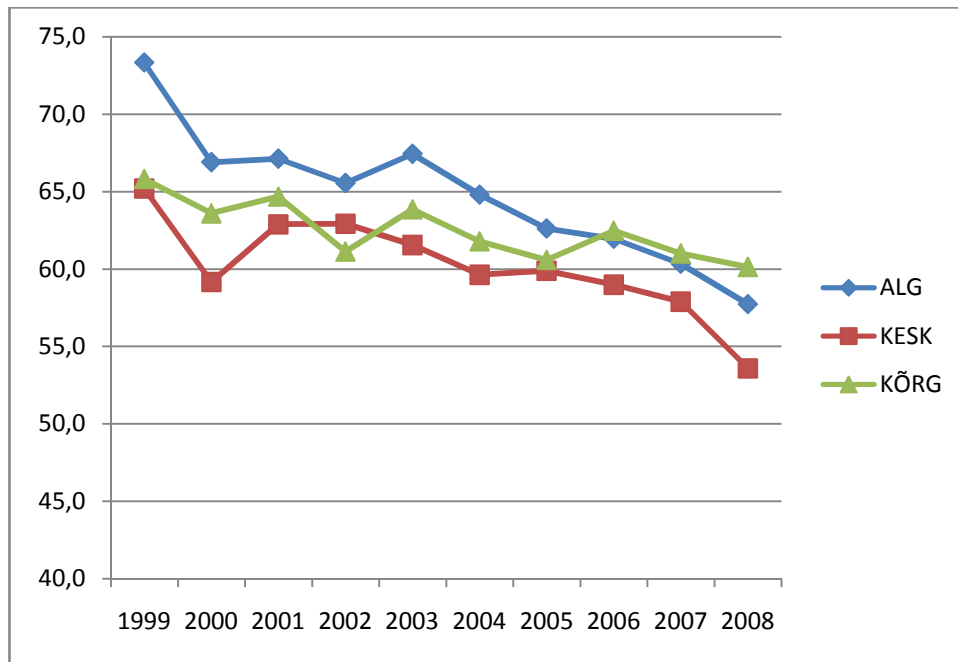
* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Vaadeldes eksamil läbikukkumist regioonide lõikes (Lisa 6 Tabel 36), arvestades seejuures regioonide ebatäielike andmetega, on selgelt näha eksami parem sooritamine muljal Eestis, võrreldes Harjumaa ning Ida-Virumaaga. Kui väljaspool Ida-Virut ja Harjumaad kukub läbi umbes kolmandik eksamitegijatest, siis Harjus ja Ida-Virus kukuvad läbi umbes pooled.

Heites pilgu ka läbikukkunutele hariduse aspektist (arvestades siingi andmete puudulikkusega), näeme (vt Lisa 6 Tabel 37), et mida kõrgema haridusega eksaminandid on, seda kehvemini eksamit sooritatakse.

Eelnev ülevaade läbikukkumisest näitab, et aasta-aastalt on suurenenud nende eksaminandide arv, kes tulevad eksamil kas piisava ettevalmistuseta, käivad eksamit niisama proovimas või hindavad oma oskusi üle. Enamasti on läbikukkumise näol tegemist vanemaealiste probleemiga. Lisaks läbikukkujate osakaalule iseloomustab eksamiks valmisolekust ning edukust eksamil saadud tulemus. Vaatame siinkohal veidi tausta lisaks ka punktisummade osas. Joonis 9 kujutab muutusi erinevate tasemete keskmistes tulemustes aastate lõikes. Jooniselt 9 on näha, et kõigi tasemete keskmised tulemused on aastate jooksul langenud. Kõige vähem on langust näha kõrgtaseme eksamil (2001.a 65 punkti ning 2008.a 60 punkti). Suurema languse on läbi teinud alg- ning kesktaseme tulemused. Nii oli nt 2000. aastal algtaseme keskmine tulemus 67 punkti, 2007. aastaks oli see langenud 60 punktile ning 2008. a esimese poole tulemuste puhul oli see ainult 57 punkti. Kesktaseme eksamil olid 2001. ja 2002. a keskmised tulemused 63 punkti, kuid 2007.a oli see ainult 58 punkti ning 2008. a esimeses pooles juba alla 55.

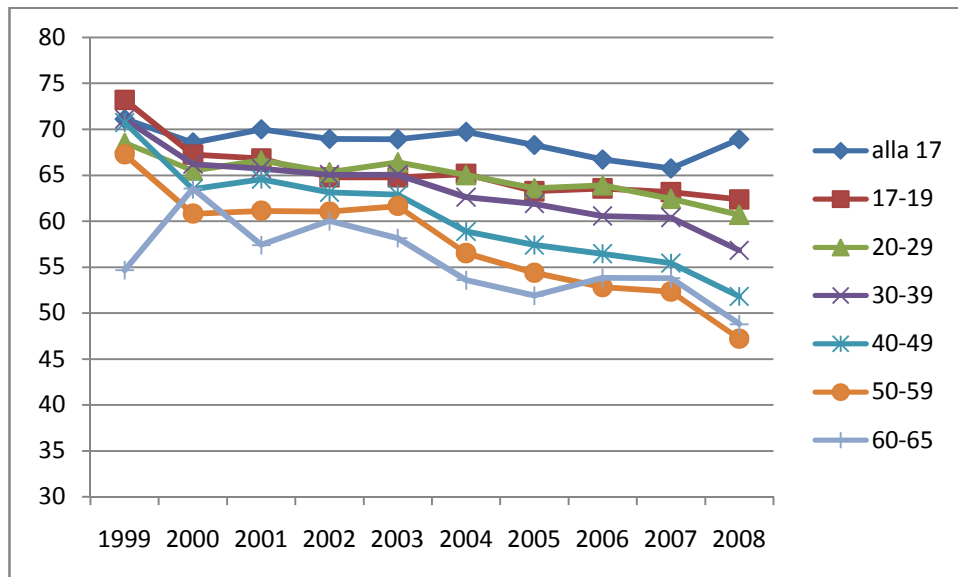

Joonis 9. Eksamite keskmised tulemused aastate ning tasemete lõikes.

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

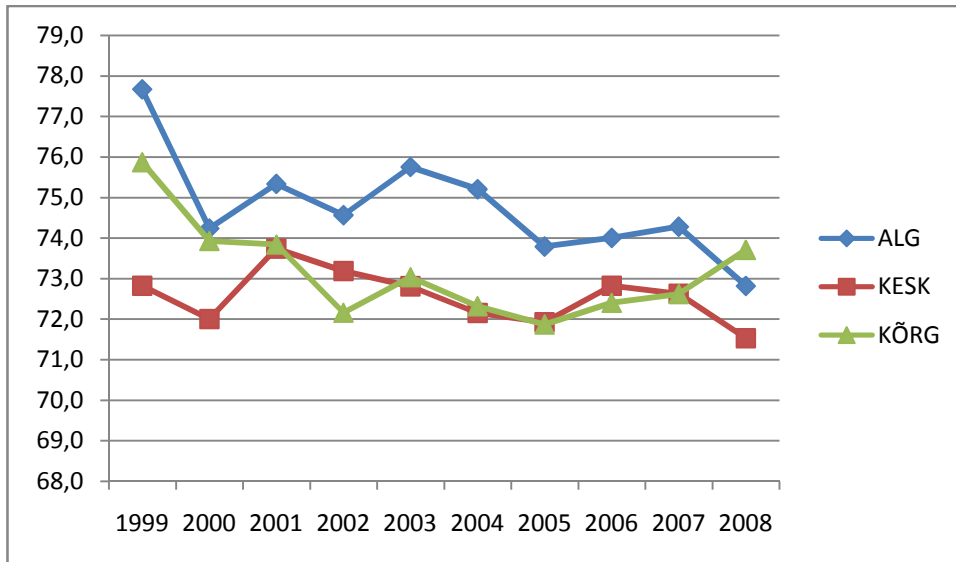
Joonis 10 näitab, et mida vanemate eksaminandidega on tegemist, seda suuremat langust eksami tulemustes on märgata. Nt kui 50-59-aastaste seas oli aastatel 2000-2003 keskmine tulemus veidi üle kuuekümnepunkti, siis 2007. aastal oli see langenud 52 punktile. Samas 17-19 aastaste seas on keskmine tulemus olnud 65 punkti ringis ning langenud ainult veidi alla poole.

Joonis 10. Keskmine tulemus aastate ja vanusegruppide lõikes

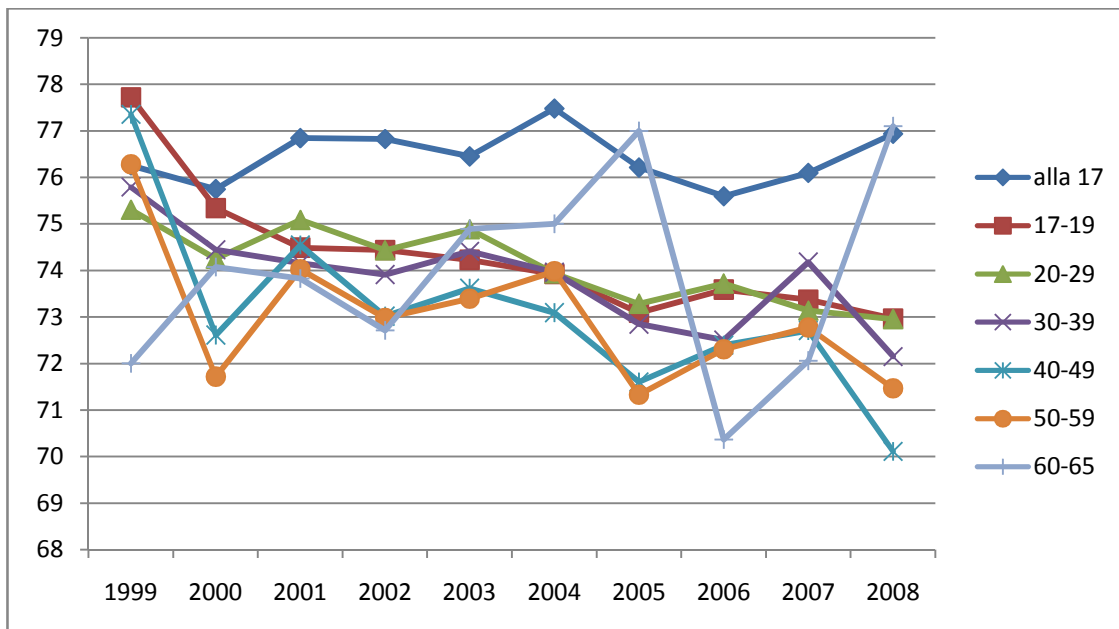
* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Lisaks keskmisele eksamitulemusele on eksamisooritamise edukuse peegeldajaks ka eksami õnnestunult sooritanute keskmised punktisummad ehk milline on läbisaajate tase olnud erinevatel aastatel ja kuidas see on muutunud. Joonis 11 näitab, et üldiselt on ka eksamil edukate tase ja ettevalmistus samuti halvenemas. Algtaseme sooritajad on keskmiselt parema ettevalmistusega kui teiste tasemetega tegijad. Kõrgtaseme sooritanute tulemused on viimasel ajal veidi paranenud.

Joonis 11. Edukalt sooritanute keskmine tulemus tasemete lõikes

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Joonis 12. Edukalt sooritanute keskmine tulemus vanuse lõikes

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Ülalolev joonis (Joonis 12) vanuse lõikes toob esile, kuidas alla 17-aastaste edukalt sooritajate noorte tase püsib läbi aastate muutumatult kõrgena, samas kui vanemate puhul on näha, kuidas ka edukate tase tasapisi nõrgeneb. 60-65-aastaste edukate tase on aastatega palju kõikunud, nende puhul mõjutab teistest gruppides enam tulemust suhteliselt väike inimeste arv.

Eksamitele tulevat kontingenti on võimalik iseloomustada ka selle kaudu, kui palju erinevatel aastatel on korduvalt eksamil läbi kukunud. Järgnevalt on tasemete kaupa ära toodud osakaalud inimeste kohta, kes on eksamil läbi kukunud korra, kaks korda ning kolm korda ja enam. Tabel 10 annab ülevaate sellest, kui mitu korda on inimesed eksamil läbi kukunud ning kuidas see on muutunud aastate lõikes. Aastatel 2000-2005 suurenes algtasemel nende inimeste arv, kes kukkusid eksamil läbi 2 korda ning rohkem. Neile järgnevatel aastatel on korduvalt läbikukkujate osakaal veidi vähenenud. Kesktasemel on korduvate läbikukkujate osakaal olnud suhteliselt stabiilne aastate lõikes. Siiski 15% läbikukkujatest, kukub eksamil läbi rohkem kui korra aastas. Kõrgtasemel on näha teistest tasemetest kõrgem korduvate läbikukkujate osakaal. Kui vahepealsetel aastatel (2003-2004) moodustasid ühel ja samal aastal korduvalt läbikukkujad enam kui viiendiku kõigist läbikukkujatest, siis viimastel aastatel on see osakaal siiski vähenenud, jäädes veidi alla 20%.

Tabel 10. Läbikukkunud: kordade arv aastate ja tasemete lõikes

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ALG	1 kord	91%	90%	93%	88%	81%	84%	88%
	2 korda	8%	9%	6%	11%	16%	14%	11%
	3 korda ja enam	1%	1%	0%	1%	2%	2%	2%
	KOKKU läbikukkunuid	1149	1098	1560	1117	1371	1782	1160
KESK	1 kord	88%	84%	86%	85%	87%	86%	86%
	2 korda	10%	11%	13%	13%	11%	12%	11%
	3 korda ja enam	1%	5%	2%	2%	2%	1%	3%
	KOKKU läbikukkunuid	658	874	1296	1319	987	987	758
KÕRG	1 kord	83%	81%	81%	79%	75%	84%	81%
	2 korda	16%	12%	15%	18%	20%	12%	15%
	3 korda ja enam	1%	7%	5%	3%	5%	4%	4%
	KOKKU läbikukkunuid	98	229	484	380	394	436	373

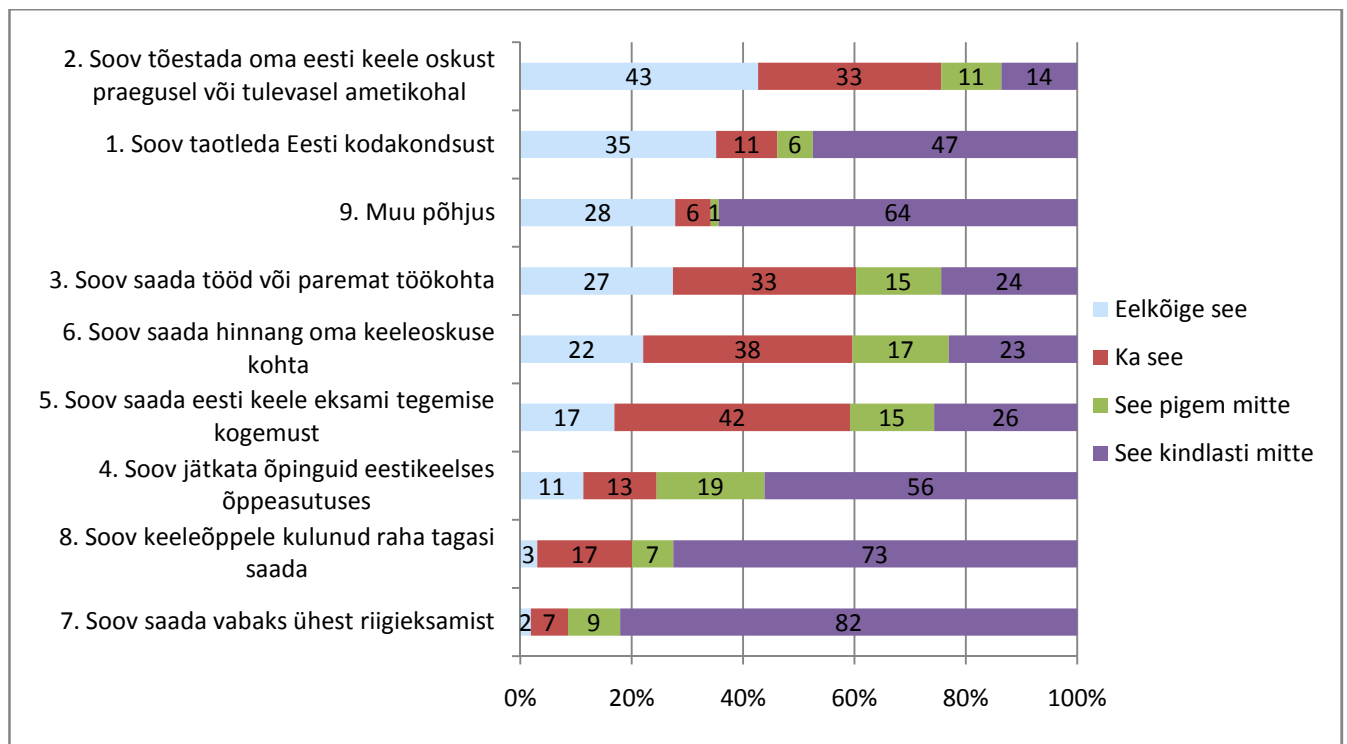
Ülevaade eksamil edukatest ning ebaedukatest näitab, et eksamitulemused näitavad halvenevat trendi. Üha kehvema ettevalmistusega tullakse eksamile, üha rohkem käiakse eksamit niisama proovimas või hinnatakse oma oskusi varasemast rohkem üle. Eriti murettekitav on tulemuste halvenemine vanemaealiste seas, kelle keskmised tulemused ning eksamisooritamise võime on pidevalt langemas. Läbikukkumise tagamaid aitavad selgitada ankeetküsitluse ning intervjuude tulemused, mille kaudu peaks enam selgust saama, missugused on eksami ebaeduka sooritamise põhjused.

5. Keeleksamid ja keeleõpe: ankeetküsitlus

Käesolevas osas anname ülevaate ankeetküsitluse tulemustest. Vaatluse all on 2007. aastal eksamile registreerunute, puudujate, läbikukkujate ning sooritajate poolt esile toodud vastused erinevates aspektides. Alustades eksamile tuleku põhjustest ning taseme valiku teguritest, jõutakse eksami tulemuste ning kogemusteni. Sellele järgneb läbikukkumise ja puudumise põhjuste ülevaade, et seejärel analüüsida konsultatsioonide ning eesti keele õppega seonduvat.

5.1 Eksamile tuleku põhjused

Eksaminandide motiveeritust eksamit sooritada näitab ühelt poolt see, mis põhjusel nad eksamile tulid. Eksamile tuleku põhjusi uuriti eksaminandide käest küsimusega „Mis põhjusel Te soovisite keeleksamit sooritada?“, pakkudes vastajatele välja 8 võimalikku vastusevarianti ning paludes hinnata neid neljasel hinnangu skaalal („eelkõige see“, „ka see“, „see pigem mitte“, „see kindlasti mitte“). Vastajatel oli võimalik ka ise eksamile tuleku põhjus välja tuua, kui sobivat vastusevarianti ei leitud.

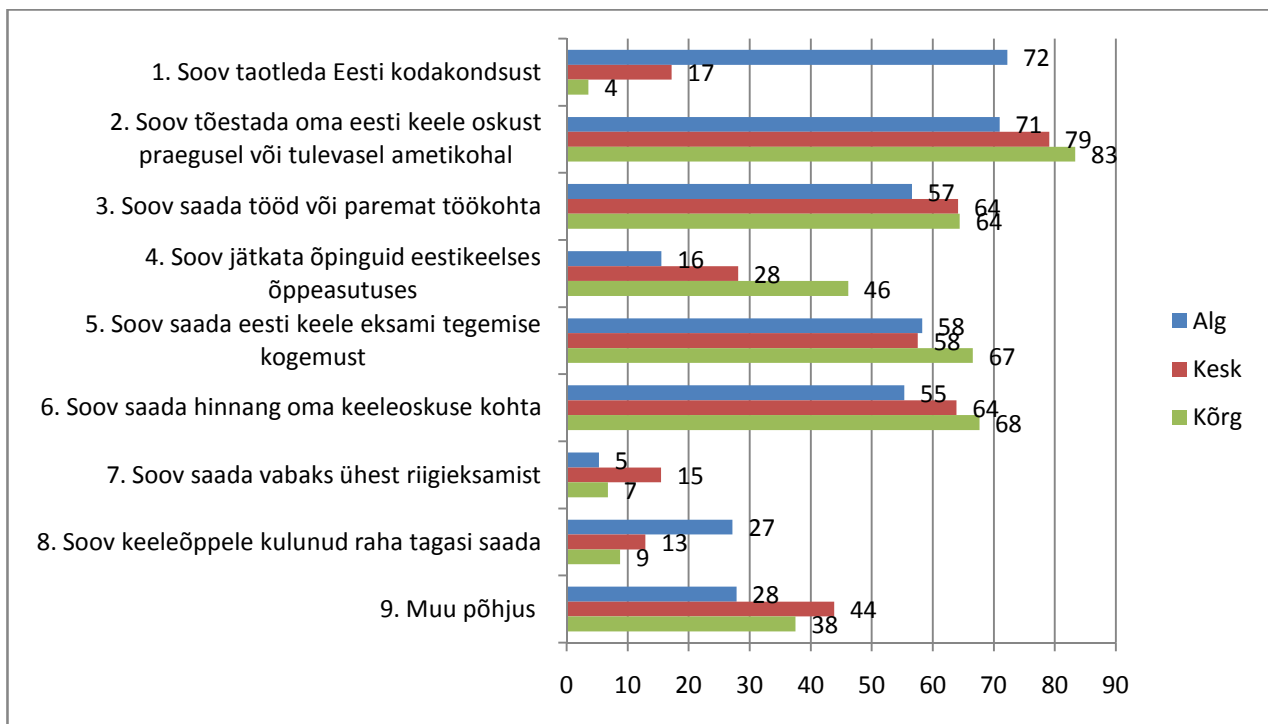

Joonis 13. Eksamile tuleku põhjused, %

Joonis 13 esitab eksamile tuleku põhjused kõigi eksaminandide kohta. Eelkõige tullakse eksamile selleks, et tõestada oma keeleoskust praegusel või tulevasel ametikohal ning selleks, et taotleda Eesti kodakondsust. Töö või parema töö saamise soov on samuti üks olulisemaid eksamile tuleku põhjuseid. Kaasnevate põhjustena (vastusevariant „Ka see“) on peamised soov saada eesti keele eksami tegemise kogemust, soov saada hinnang oma keeleoskusele ning tööga seotud põhjused. Keeleõppekulude hüvitamise eesmärgil tullakse eksamile üliharva ning see on enamasti kaasnev põhjus. Muude põhjuste all on esitatud palju tööga seotud põhjusi ning enda keeleoskuse testimise põhjuseid. Mitmed on ära toonud, et eksamit on vaja kooli lõpetamiseks. Ka suhtlemise

ja keele selgeks saamise soovi on märgitud. Seega võib öelda, et keeleksamile tuleku põhjuste seas domineerivad pigem instrumentaalsed motivatsioonid. Samas võib leida ka inimesi, kes ei lähtu eksamile tulekul otseselt instrumentaalsetest motivatsioonidest.

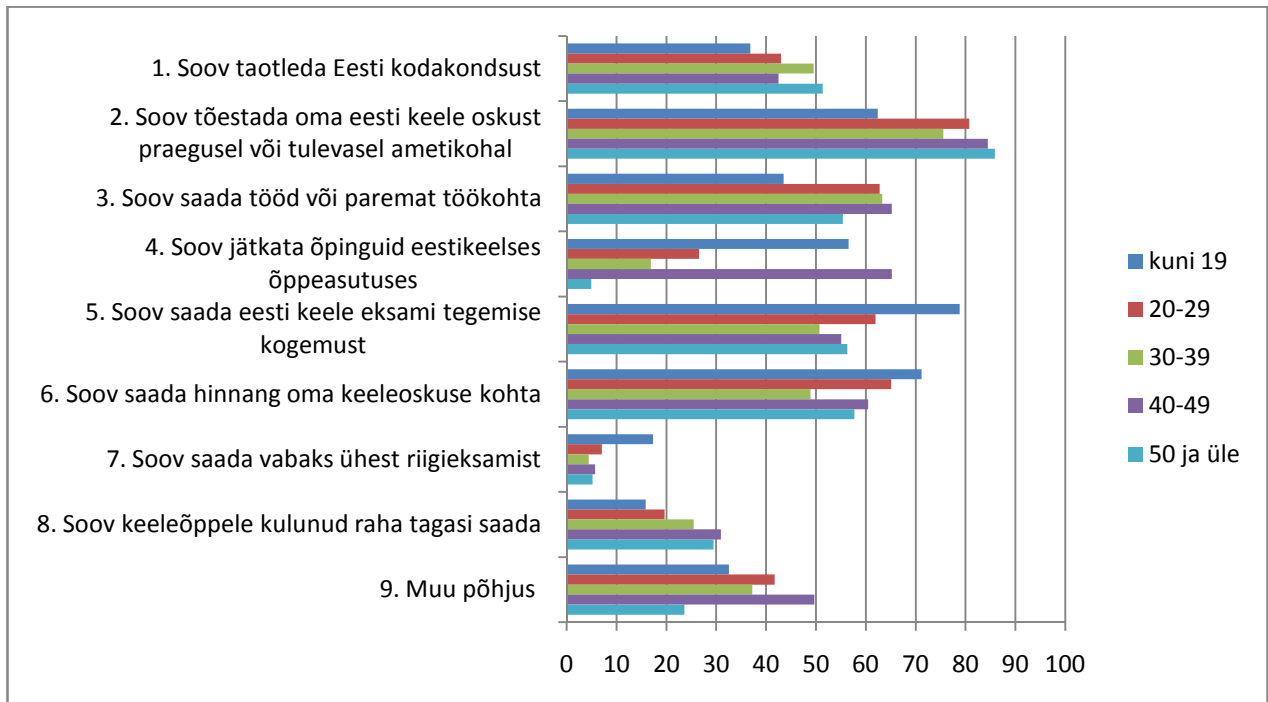
Joonis 14 kujutab eri tasemetel eksamit teinute põhjusi eksamile tulekuks (siin ja edaspidi on enamasti esitatud nende inimeste osakaal, kes etteantud vastusevariandile kokku vastasid „eelkõige see“ ning „ka see“). Peamiseks erinevuseks tasemetel vahel on, et algtasemele tulnud eksaminandid vajavad keeletunnistust Eesti kodakondsuse taotlemiseks, teistel tasemetel see põhjus rolli ei mängi. Siiski tullakse ka väga palju algtaseme eksamile nagu ka kõrgematele tasemetele selleks, et tõestada omakeeleoskust praegusel või tulevasel ametikohal, saada tööd, saada eksami tegemise kogemust ning hinnangut oma keeleoskusele. Kõrgtaseme eksami tegijad sooritavad eksamit päris tihti ka põhjusel, et nad soovivad jätkata õpinguid eestikeelses õppeasutuses, algtaseme eksami tegijad märgivad teistest enam ka soovi saada tagasi keeleõppele kulunud raha.

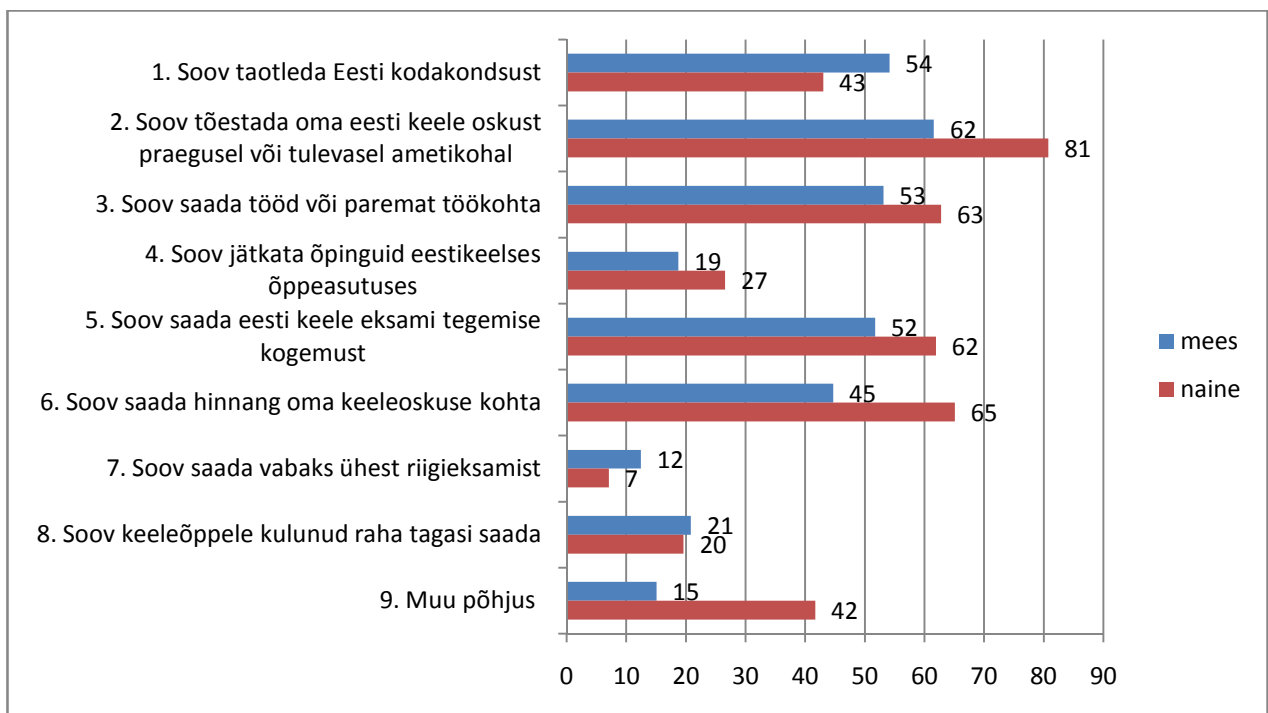
Joonis 14. Eksamile tuleku põhjused tasemetel lõikes, % (koondatud vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Vanusegrupiti eksamile tuleku põhjusi analüüsid (Joonis 15) selgub, et õpilaste seas (kuni 19-aastased eksaminandid) on kõige enam mainitud põhjusteks soov saada eksamitegemise kogemust ning saada hinnang oma keeleoskusele. Õpilaste puhul võib oletada, et täiskasvanute eksamil käimist kasutatakse täiendava võimalusena valmistamaks end ette õpilaste eesti keeleksamiks. Üllatavalt palju õpilasi märgib siiski ka eksamile tuleku põhjusena töökohaga seotud aspekti, mis näitab et noored on tulevikule orienteeritud ning teadvustavad juba varakult keeleoskuse tähtsust tööturule sisenemisel. Vähem üllatavamana märgitakse eestikeelses õppeasutuses jätkamise soovi. 40-49 aastased märgivad aga soovi õppida eestikeelses õppeasutuses veelgi sagedamini kui noored. Siinkohal võivad olla vastajad silmas pidanud ka laiemalt eestikeelseid koolitusvõimalusi. Vanematest inimestest (30 ja vanemad) mõned on

märkinud ära ka riigieksamitest vabaks saamise – siin võib olla tegu ilmselt küsimuse valemõistmisega.

Joonis 15. Eksamile tuleku põhjused vanuse lõikes, % (koondatud vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Joonis 16. Eksamile tuleku põhjused soo lõikes, % (koondatud vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Naiste ja meeste nägemusi kõrvutades (Joonis 16), selgub, et mehed tulevad eksamile naistest tihedamini seetõttu, et nad soovivad taotleda Eesti kodakondsust. Naiste jaoks ei ole kodakondsuse taotlemine kõige olulisemate põhjuste seas – nende peamised põhjused on seotud tööga, eksamitegemise kogemuse hankimisega ning oma keeleoskuse hinnangu saamisega. Meeste seas on ka tööga seotud aspektid ning eksami tegemise kogemused olulised, kuid neid märgitakse kodakondsuse taotlemisega pea sama tihti.

Nähes, et väga paljud inimesed tulevad keeleeksamile tulenevalt oma ametikoha nõudest, on huvitav teada, kas inimesed tajuvad eksamit tööandjate poolt peale pandud kohustusena või vabatahtlikuna. Küsimusega „Kelle initsiatiivil Te eelkõige eksamile registreeruite?“ uuriti seda aspekti. Nagu allolevast tabelist (Tabel 11) selgub, seostab pea 80% enda eksamile registreerimist siiski enda initsiatiiviga. Tööandjate initsiatiivi märgib üksnes 8%. Väga olulisi erinevusi ei ole märgata ka tasemete vahel. Mida kõrgema tasemega on tegemist, seda enam märgitakse tööandjate ja õpetajate initsiatiivi, kuid seda siiski mitte väga olulisel määral võrreldes enda initsiatiiviga.

Tabel 11. Eksamile registreerumise initsiatiiv tasemete lõikes

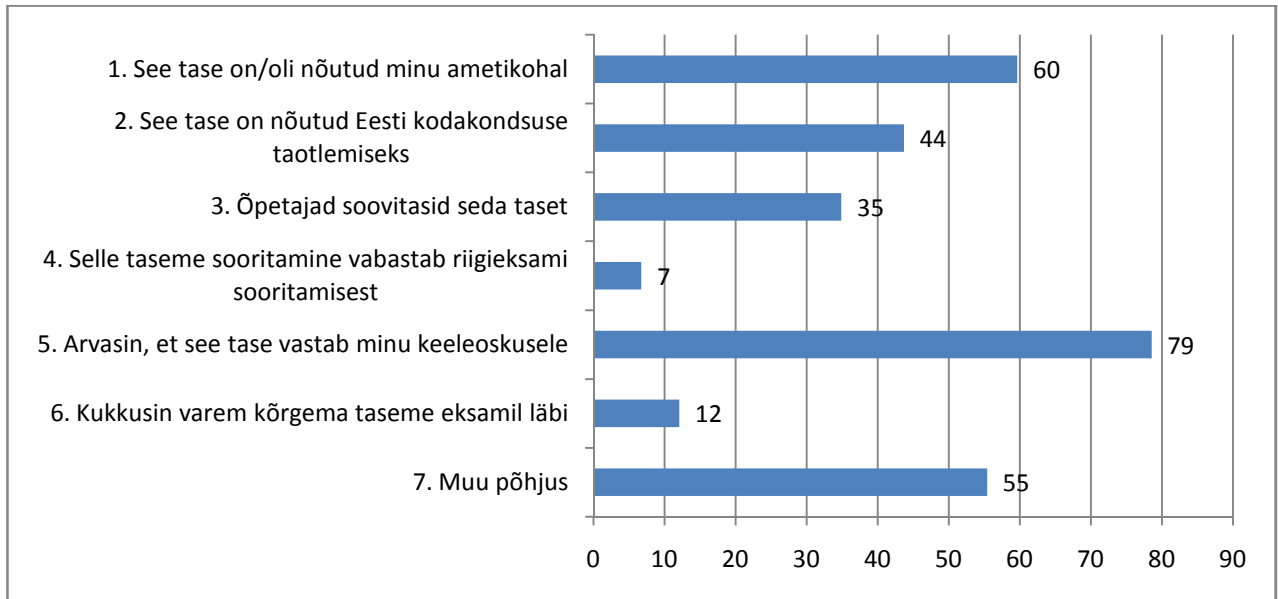
	Algtase	Kesktaase	Kõrgtase	Kõik
Iseenda	82%	72%	76%	78%
Tööandja	7%	9%	11%	8%
Õpetaja	7%	9%	10%	8%
Sugulaste sõprade tuttavate	3%	6%	2%	4%
Muu	1%	3%	1%	2%
	100%	100%	100%	100%

Allolev tabel (Tabel 12) annab ülevaate eksamile tuleku initsiatiivist vastajate vanuse ning tegevusvaldkonna lõikes. Noorte puhul (kuni 19-aastased) mängivad võrreldes teiste vanusegruppidega eksamile tuleku juures enam rolli õpetajad ning eksaminandi lähikondlased. Tööandjate survele viitavad kõige enam aga 30-39-aastased vastajad. Töötajaid ning õppijaid kõrvutades on näha sarnane tendents, et tööinimesed viitavad tihemini tööandjatele ning õpilased õpetajatele. Kuigi täiskasvanud registreeruvad eksamile tihti töökoha nõuetest tulenevalt, ei seostata eksamile registreerumist tööandja initsiatiiviga. Kuigi ühest küljest võib siinkohal näha seda, et eksamile registreerumine toimub suuresti enda initsiatiivil ning annab alust arvata, et eeldused eksami edukaks sooritamiseks on olemas, võib ka olla, et vastajad on tõlgendanud eksamile registreerumise initsiatiivi (eksamile kirja panemine enda algatusel) ja keeletunnistuse vajalikkuse nõuet (ametikoha/tööandja nõue) üksteisest lahus.

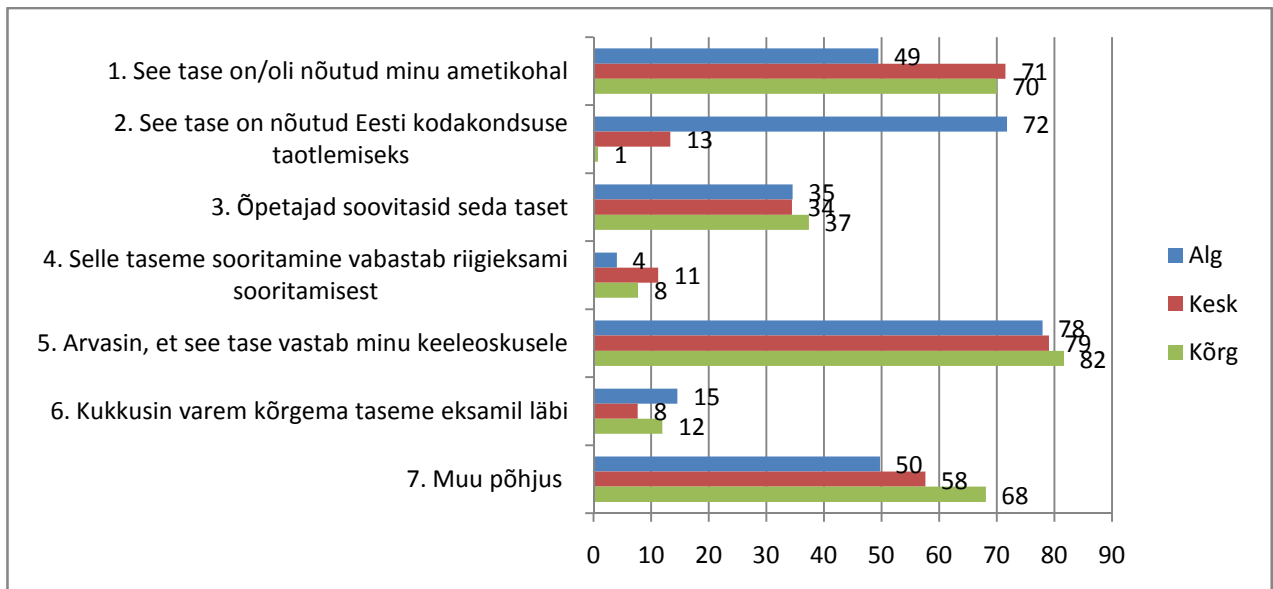
Tabel 12. Eksamile registreerumise initsiatiiv vanuse ja tegevuse lõikes

	kuni 19	20-29	30-39	40-49	50 ja üle	Töötab	Õpib
Iseenda	70%	85%	75%	76%	81%	79%	72%
Tööandja	2%	6%	14%	10%	11%	10%	1%
Õpetaja	15%	7%	7%	7%	4%	6%	15%
Sugulaste sõprade tuttavate	10%	2%	4%	1%	3%	3%	8%
Muu	3%	0%	0%	4%	1%	1%	3%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Soovisime ka teada, miks inimesed just antud eksami tasemele registreerusid ehk millest sõltus nende taseme valik. Esitasime neile küsimuse „Mis olid Teie põhjused just selle taseme valimiseks?“. Kõigi vastanute lõikes on näha (Joonis 17), et tasemevalik lähtub inimese enda keeleoskuse hinnangust, olulisuselt järgmisel kohal on ametikoha nõuded. Kolmandana on toodud kodakondsuse saamine nõue. Ka õpetajate soovitusel taseme valikul mängivad suhteliselt paljude puhul rolli. Muude tasemevalikute põhjuste all on vastajad märkinud tihti üldisi eksamile tuleku põhjusi ning ära on toodud ka juba vastusevariantides mainitud põhjusi. Siiski on muude põhjuste all ära toodud nt järgmise aspektid: enda oskuste kontrollimine; õpingutest tulenev vajadus; soov alustada kõige madalamast tasemest; järgmise raskustaseme valimine.

Joonis 17. Põhjused taseme valimiseks, % (koondatud vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

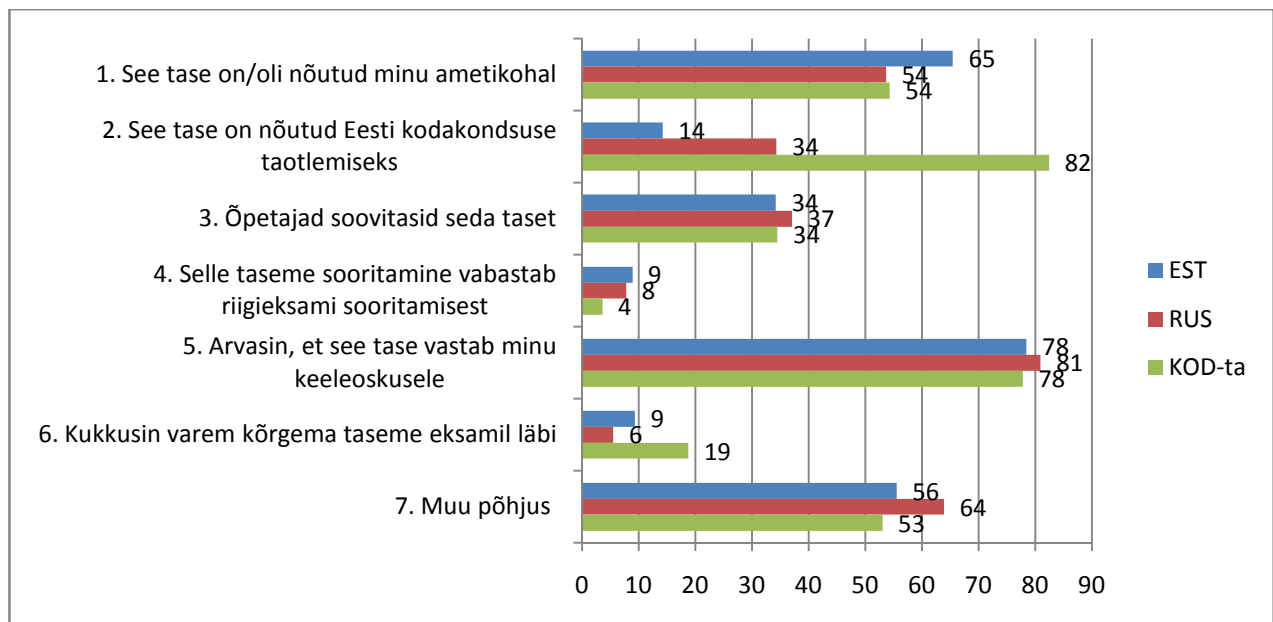
Joonis 18. Põhjused taseme valimiseks tasemete lõikes, % (koondatud vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Konkreetsel eksamitasemel (Joonis 18) lähtuvad eri taseme eksami tegijad üldiselt enda hinnangust oma keeleoskuse tasemele – inimesed arvavad, et nad on võimelised seda taset parasjagu sooritama. Ametikoha nõudega põhjendavad oma tasemevalikut põhiliselt kesk- ja kõrgtaseme tegijad, vähem algtaseme tegijad. Algtaseme tegijad toovad ühe peamise põhjusena välja, nagu arvata, kodakondsuse saamise tingimuse.

Võrreldes eri kodakondsusega inimeste erinevaid põhjuseid eksamitaseme valikuks (Joonis 19), on näha, et ettearvatult kodakondsuseta inimesed sooritavad eksameid kodakondsuse saamise eesmärgil tihedamini kui teised grupid. Seda, et Eesti kodakondsusega isikud märkisid siinkohal kodakondsust, võib seletada sellega, et osad inimesed on ankeeti täites teise kodakondsusega, kui nad olid eksamil minnes. Oma rolli mängivad ka töökoha nõuded. Viimased on olulisemad Eesti kodakondsusega isikute puhul võrreldes teiste gruppidega. Eksamitaseme valimine vastavalt oma keeleoskusele vastaval tasemel oli kõige levinum vastus kõigi kodakondsuse gruppide seas. See näitab seda, et kuigi suur osa inimesi teeb keeletaseme valiku välistest nõudmistest (töökoha või kodakondsuse) lähtuvalt, on suurem osa eksaminande enne eksamit veendunud, et valitud eksamitaseme vastab nende keeleoskusele.

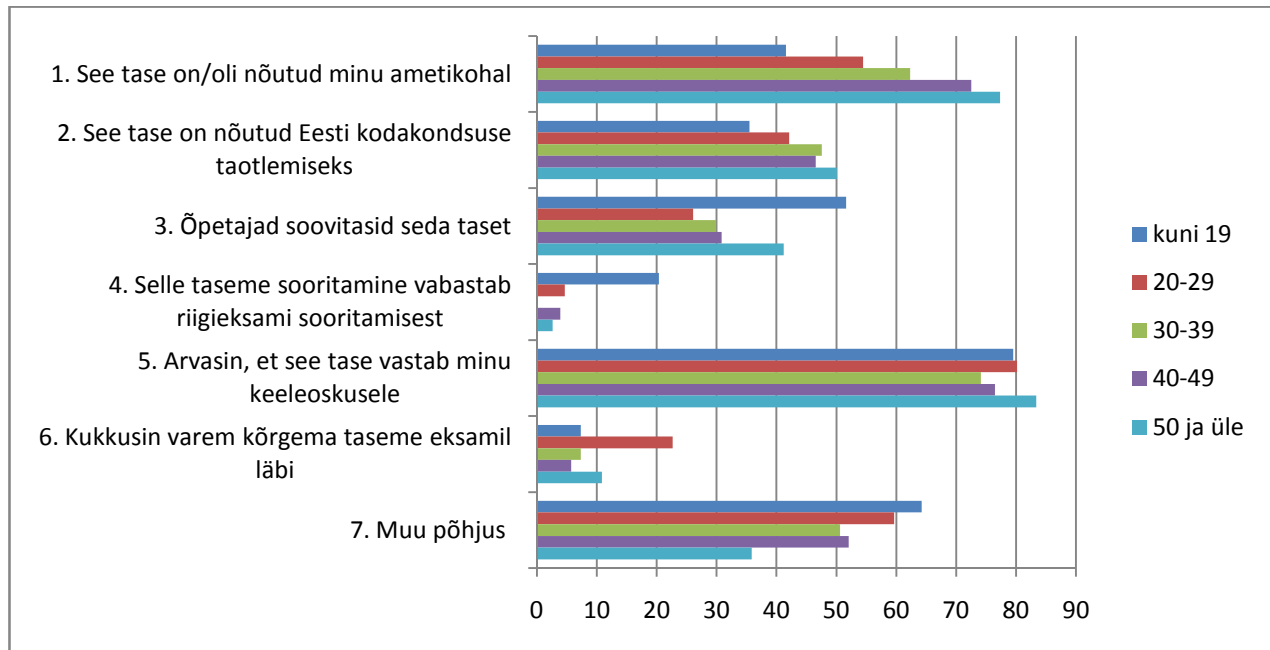
Kui vaadata antud vastuseid ainult vastusevariandi „eelkõige see“ järgi, siis nähtub, et Eesti kodakondsusega inimeste puhul on taseme valiku puhul kõige olulisem ametikoha nõue, millele järgneb hinnang oma keeleoskuse tasemele. Vene kodakondsusega isikute puhul on samad eelistused vastupidises järjekorras.

Joonis 19. Põhjused taseme valimiseks kodakondsuse lõikes, % (koondatud vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Paljud, olenemata vanusest, selgitavad oma eksami taseme valikut sellega, et nad valisid oma keeleoskuse tasemele vastava taseme. Vanusegrupid eristuvad selle poolest (Joonis 20), et mida vanemad inimesed, seda rohkem tuuakse esile ametikoha nõudeid ning rõhutatakse ka kodakondsuse taotlemise soovi. Noorte puhul jääb silma, et palju on viidatud muudele ankeedis

nimetatud põhjustele (oma teadmiste kontrollimine ja kooli tarvis) ning ka õpetajate soovitusi nimetakse tihedamini kui teistes gruppides.

Joonis 20. Põhjused taseme valikuks vanuse lõikes, % (koondatud vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Eksamile tuleku põhjusi kokkuvõttes võib öelda, et noortel ning vanematel inimestel onksamile tulekuks erinevad põhjused. Kui õpilastele on eelkõige olulineksamitegemise kogemuse omandamine ning soov saada hinnang oma keeleoskusele, siis täiskasvanute seas on enamlevinud põhjuseks vajadus tõestada oma keeleoskust ametikohal.

5.2 Eksami sooritamine

Järgnevalt vaatame, millised olid küsitlustulemuste järgi 2007. aastalksamile registreerunud inimeste viimaseksami tulemused. Palusime vastajal kirjeldada viimastksamit, mille ta osales, ning selle tulemust. Järgnev annab ülevaate sellest, kuidas on vastanutelksamitel läinud (Tabel 13) ning kuidas seda tulemust hinnatakse. Pea pooledksaminandid sooritasid oma viimaseksami edukalt, 41% kukkusid läbi ning kümnendik puudus. Mida kõrgema tasemega on tegemist, seda suuremad on olnud edukalt sooritanute osakaalud. Kõrgtasemelksaminandidest sooritasidksamit 66% ning läbi kukkusid üksnes 25%. Samas algtasemel on sooritamine 43% ning kesktasemel 52%, läbikukkumise osakaalud vastavalt 47 ja 40. Puudumine on 10% ringis kõigil tasemetel.

Tabel 13. 2007.a viimaseksami tulemused

	Alg	Kesk	Kõrg	Kõik
sooritasin edukalt	43%	52%	66%	49%
kukkusin läbi	47%	40%	25%	41%
puudusin	11%	9%	9%	10%
KOKKU	100%	100%	100%	100%

Antud tulemused erinevad REKKi andmebaasi andmetest (Tabel 8, Tabel 30), kuna ühelt poolt kirjeldavad REKKi andmed kõiki eksamile registreerimise juhtumeid, küsitlusandmed aga eksamil käinud inimesi ning nende viimast eksamit. Kuna üsna suur osa inimesi käib eksamil mitmeid kordi, on võimalik, et osa inimesi jättis aasta jooksul mõnele eksamile minemata ning lõpuks sooritas selle siiski edukalt, mistõttu REKKi andmetesse registreeritakse inimene 2 puudumise ning 1 edukalt sooritamisenä. Küsitluses on ta aga ainult edukalt sooritaja. Teisalt on võimalik ka, et eksamilt puudunud ning läbikukkunud inimesed ei olnud küsimustikule vastamiseks motiveeritud ning nende vastamisaktiivsus oli madalam.

Soolõikes (Tabel 14) on näha, et mehed on veidi halvemad eksami sooritaja kui naised ning töötavad eksaminandid sooritavad eksamit oluliselt halvemini kui õppivad inimesed. Töötajate puhul on ka puudumine suurem kui õpilaste puhul nagu tuli esile ka REKK andmebaasi analüüsis. Töötud kalduvad eksamit sooritama üldjuhul kehvasti, ainult kolmandik sooritas oma viimase eksami. Lapsehoolduspuhkusel olivad sooritasid eksami edukalt 2/3 juhtudest. Pensionäridest olid edukad pooled, alla kolmandiku sooritas ebaedukalt ning pea viiendik puudus.

Tabel 14. 2007.a viimase eksami tulemused soo ja tegevuse lõikes

	mees	naine	töötab	õpib	töötu	Lapsehooldus -puhkusel	pensionil	muu
sooritasin edukalt	45%	50%	41%	70%	33%	61%	53%	53%
kukkusin läbi	45%	40%	47%	23%	60%	30%	29%	29%
puudusin	10%	10%	12%	7%	7%	9%	18%	18%
KOKKU	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Vanuse lõikes (Tabel 15) on näha sama trend, mis ka REKKi andmed näitasid – vanuse kasvades suureneb tõenäosus, et viimaselt eksamilt kukuti läbi. Kui kuni 19-aastased sooritavad eksamit pea 3/4 juhtudel ning kukuvad läbi veerandil juhtudel, siis nt 40-49-aastaste seas on läbikukkumise protsent pea 60.

Tabel 15. 2007.a viimase eksami tulemused vanuse lõikes

	kuni 19	20-29	30-39	40-49	50 ja üle
sooritasin edukalt	74%	50%	42%	35%	39%
kukkusin läbi	23%	36%	45%	59%	50%
puudusin	3%	14%	13%	6%	11%
KOKKU	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel 16. 2007.a viimase eksami tulemus kodakondsuse lõikes

	EST	RUS	Kod-ta
sooritasin edukalt	60%	40%	35%
kukkusin läbi	31%	48%	54%
puudusin	9%	12%	11%
KOKKU	100%	100%	100%

Tabel 16 näitab viimase eksami tulemusi kodakondsuse lõikes. Kodakondsuseta isikute puhul on märgata suuremat ebaedukust kui Eesti ja Vene kodakondsusega isikute puhul.

Viimase eksami tulemuste valguses on huvitav jälgida, millise hinnangu annavad eksamil käinud oma tulemusele („Kas Teie eksamitulemus kajastas Teie keeleoskust õiglaselt?“). Kõigist vastanutest ligi 40% on nõus, et neid hinnati eksamil õiglaselt (Tabel 17). Vastusevarianti „enam-vähem“ pooldas 53%. Eksamilt saadud hinnanguga ei olnud nõus 9% vastanutest. Soolõikes vastuseid vaadeldes on näha, et mehed on hindavad eksami tulemust veidi kriitilisemalt kui naised, samas olid mehed ka naistest viimasel eksamil ebaedukamad. Võrreldes töötavaid ning õppivaid vastanuid, on taas näha töötajate mõningane suurem kriitilisus, samas on teada aga ka töötajate kehvem sooritusprotsent.

Tabel 17. Hinnang tulemuse õiglusele soo ja tegevuse lõikes

	kõik	mees	naine	töötab	õpib
jah	38%	29%	41%	37%	42%
enam-vähem	53%	60%	51%	53%	53%
ei	9%	11%	8%	11%	5%
KOKKU	100%	100%	100%	100%	100%

Ka vanuse ning kodakondsuse aspektist eksami hinnangute õigluse arvamusi vaadeldes (Tabel 18) on näha, et kriitilisemad on üldjuhul eksamit halvemini sooritavad inimesed – vanemad inimesed ning mittekodanikud, kuid üldine trend on, et inimesed peavad siiski eksamitulemust õiglaseks.

Tabel 18. Hinnang tulemuse õiglusele vanuse ja kodakondsuse lõikes

	kuni 19	20-29	30-39	40-49	50 ja üle	EST	RUS	Kod-ta
jah	41%	43%	40%	33%	32%	43%	43%	30%
enam-vähem	56%	53%	46%	53%	60%	52%	48%	58%
ei	4%	5%	14%	15%	8%	6%	8%	12%
KOKKU	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

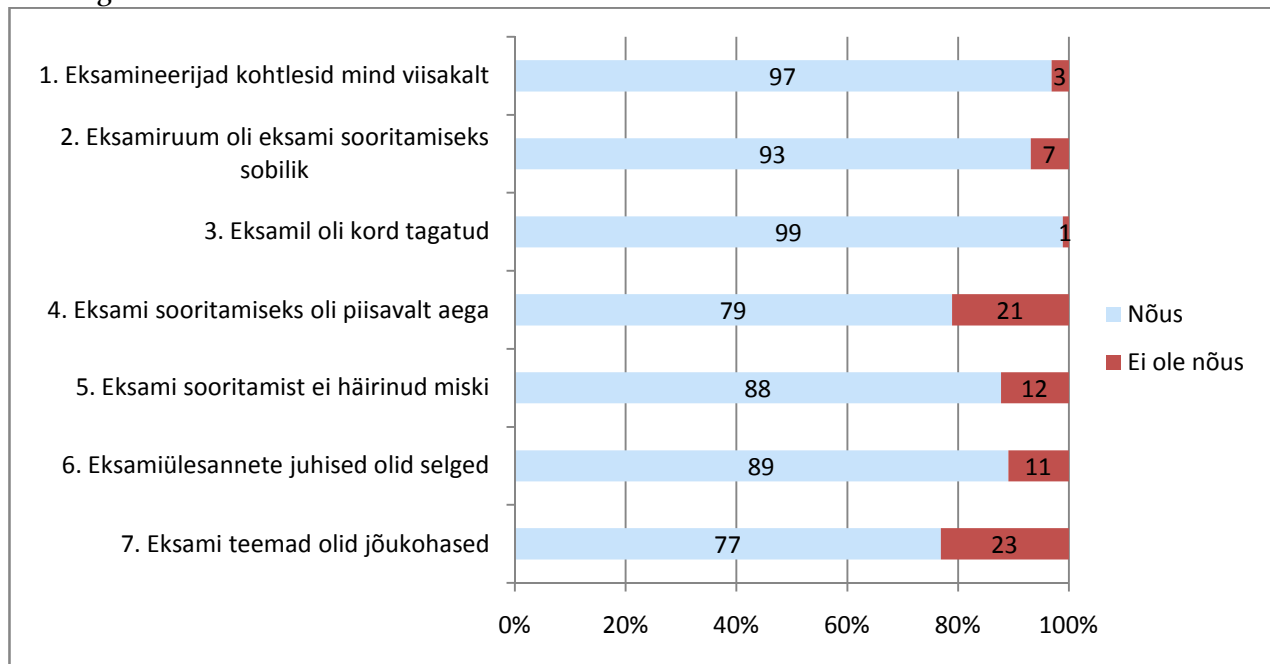
Tabel 19 esitab tulemuste õigluse hinnangud ka nende kohta, kes sooritasid eksami ning kellel eksam ebaõnnestus. Selgelt on näha, et läbikukkunud on enam kriitilised ning sooritajatest rohkem inimesi arvab, et eksam ei hinnanud nende keeleoskust õiglaselt. Samas on siiski nende osakaal, kes arvavad, et eksam peegeldas nende keeleoskust hästi või enam-vähem hästi, suur – 76% läbikukkunutest ei sea üldjuhul eksami tulemuse hinnangut kahtluse alla.

Tabel 19. Hinnang tulemuse õiglusele eksami tulemuste lõikes

	sooritas	kukkus läbi
jah	53%	21%
enam-vähem	43%	65%
ei	4%	14%
KOKKU	100%	100%

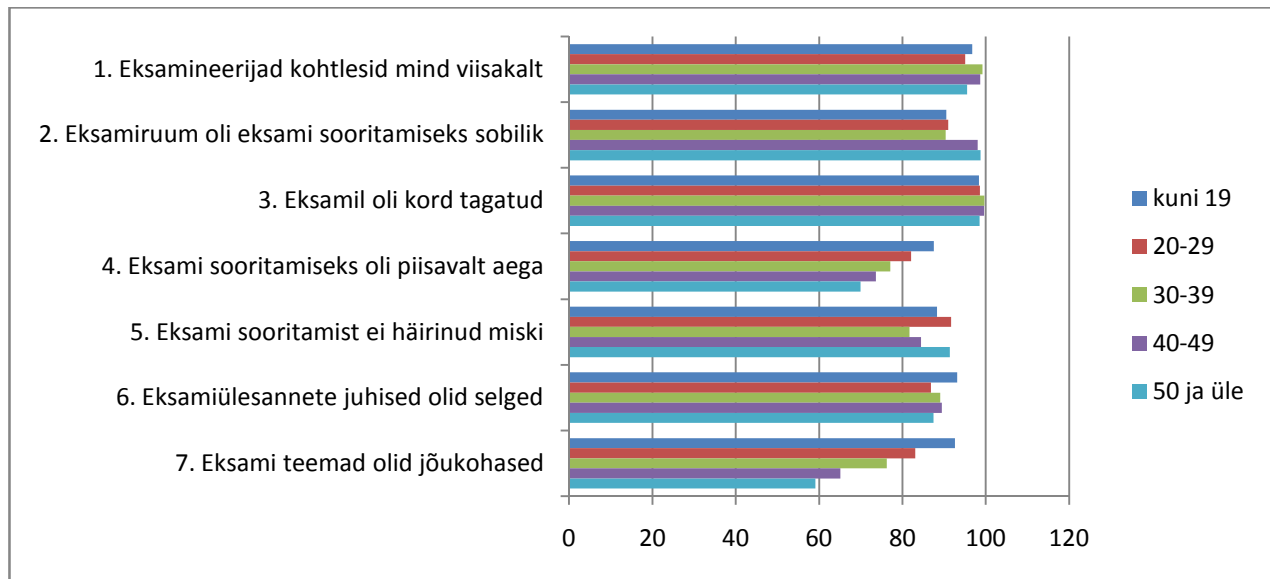
5.3 Eksamikogemused

Eksamil käinud inimeste kogemusi eksamist ja hinnanguid eksamisituatsioonile on oluline teada, kuna need võimaldavad tähelepanu pöörata eksamikorraldusega seotud muredele. Lisaks kujundavad kogemused üldist suhtumist eksamitesse, eksamite mainet ning võivad mõjutada laiemalt muukeelsete inimeste suhtumist Eesti riiki. Järgnev on lühike ülevaade eksaminandide eksamikogemusest („Kuivõrd järgnevad väited kirjeldavad teie viimast eksamikogemust?“). Kõigi eksaminandide vastused peegeldavad üldiselt rahuolu eksami erinevate aspektidega (Joonis 21). Vastanute arvates ei ole eksami korraga probleeme, eksamineerijad kohtlevad eksaminande viisakalt ning eksami sooritamisel ei häiri tegijad miski. Samuti ollakse rahul eksamiülesannete juhistega. Eksami aspektid, mille puhul teatud rahuolematust siiski esineb, on eksami teemad ja eksami sooritamise aeg. Vastavalt 23% ja 21% nendele väidetele vastanutest ei nõustud esitatud väidetega.

Joonis 21. Eksaminandide eksamikogemused (koondatud on vastusevariandid „täiesti õige“ ja „pigem õige“ ning „pigem vale“ ja „täiesti vale“)

Tasemete vahel väga suuri erinevusi eksamiga seotud aspektide suhtes ei ole (vt Lisa 6 Joonis 52). Eri vanuses eksaminandide hinnangud eksamiga seotud osades aspektides on siiski üpriski erinevad (Joonis 22). Peamised erinevused arvamustes lahknevad aspektides, mis puudutavad teemade raskust ning eksami sooritamiseks antud aja piisavust. Mida vanemad inimesed, seda vähem ollakse nõus esitatud väidetega. Kui pea 90% kuni 19-aastastest on nõus, et eksami sooritamiseks on piisavalt aega, siis 50-aastastest ning vanematest nõustub sellega ainult 70%. Teemade jõukohasuse suhtes lahknevad arvamused veelgi: kui 90% kuni 19-aastastest on nõus teemade raskusega, siis vähem kui 60% 50-aastastest ning vanematest ühtib selle arvamusega. Vahepealsete vanusegruppide hinnangud jäävad noorte ning vanemate hinnangute vahele. Eksami teemad ning eksami aja piisavus on tegelikult seotud eksamiks valmisolekuga – teades, et vanemad inimesed on halvemad eksamisooritajad, on mõistetav, et nende hinnangud teemadele ning eksami ajale on kriitilisemad.

Joonis 22. Eksaminandide eksamikogemused vanuse lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „täiesti õige“ ja „pigem õige“)

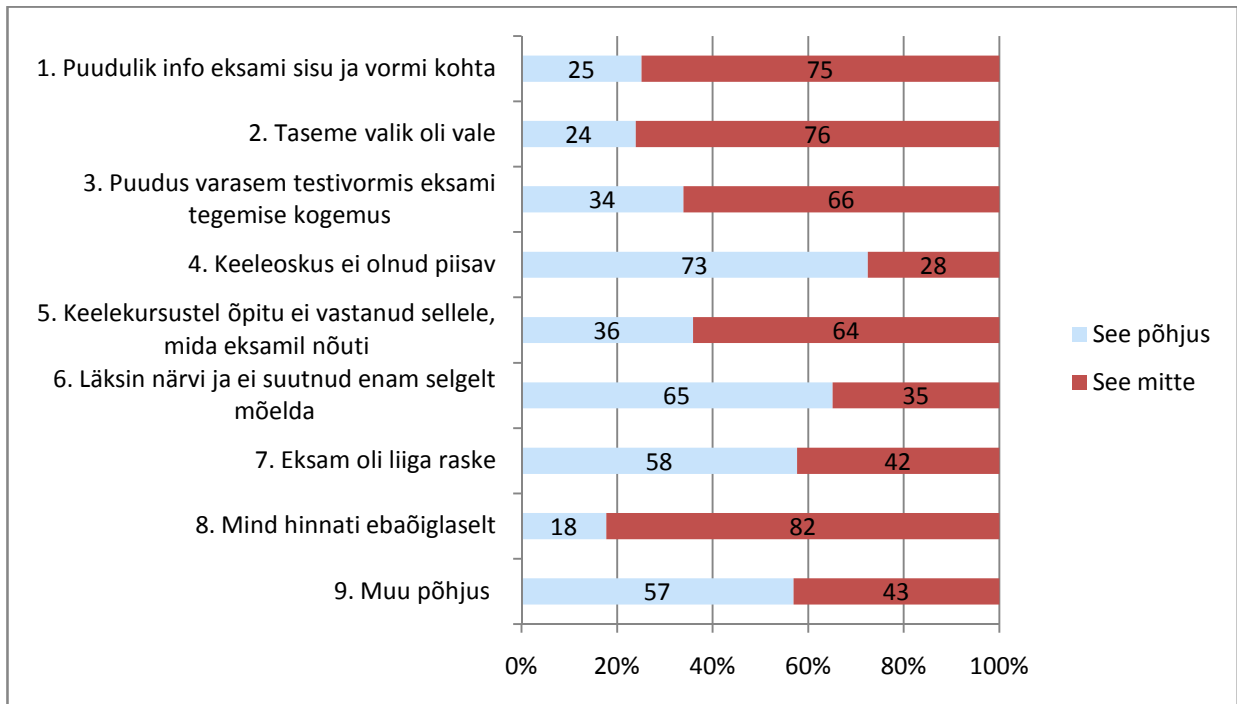
Kokkuvõttes võib öelda, et hinnangud eksamiga seotud erinevate aspektide suhtes on positiivsed. Küsimuses esitatud aspektidest pälvisid enam kriitikat eksamiks antud aeg ning teemade keerukus. Peamiselt olid nende aspektide suhtes kriitilised vanemad eksaminandid.

5.4 Läbikukkumine

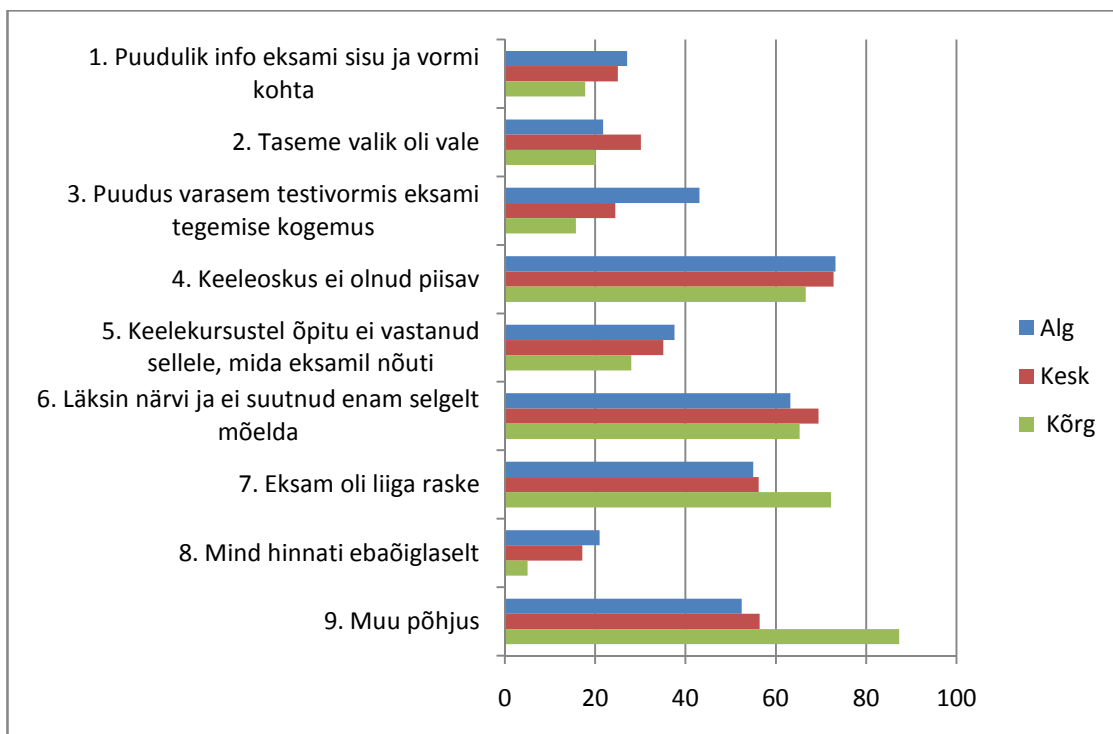
Nagu käesoleva raporti esimeses pooles välja toodi, on eksamil läbikukkumine üha suurem probleem. Seetõttu on vajalik leida põhjusi, miks inimesed üha tihedamini eksamil ebaõnnestuvad. Ankeetküsitluses uuriti läbikukkumise põhjusi järgmise küsimusega „Juhul, kui Te kukkusite eksamil läbi või olete varem eksamil läbi kukkunud, siis mis olid Teie arvates selle põhjused?“. Eksaminandid pidid iga põhjuse juures oma hinnangu andma. Kõigi eksaminandide arvamuste kokkuvõtet peegeldab alljärgnev Joonis 23.

Kõige peamise põhjusena, nagu on jooniselt näha, arvatakse, et eksam ebaõnnestus seetõttu, et keeleoskus ei olnud piisav eksami sooritamiseks. Selgub, et inimesed üldjuhul seostavad oma ebaedu siiski enda tegematajätmisega, mitte väliste teguritega. Enesega seotud tegur on ka populaarsuselt teine põhjus – palju inimesed ei suutnud eksamit sooritada, sest ei suutnud eksamil säilitada rahu ning nende mõtlemisvõime oli häiritud. Võib arvata, et kuna väga paljude inimeste jaoks on keeletunnistus seotud töö säilitamise või edasiste karjäärivõimalustega, on eksam nende jaoks olulise kaaluga, mistõttu satutakse suure surve alla ja see võib mõjutada ka tulemust. Kolmanda põhjusena arvatakse, et eksam ebaõnnestub seetõttu, et eksam on liiga raske. On näha, et siiski suur hulk inimesi (58%) leidis, et eksam oli liiga keeruline või ei vastanud keelekursus eksamil nõutule (36%). Jooniselt nähtub ka, et üldiselt ei seostata läbikukkumist sellega, et eksami hindamine oleks vastajate arvates ebaõiglane, et inimesed oleksid valinud vale taseme või et puuduks piisav info eksami kohta. Samas siiski veerand inimestest oli valinud vale taseme ning veerandil puudus eksami kohta info. Viimaste näol on tegemist eksamikorralduslike aspektidega, mille osas ei vastuta ainult eksamit tegevad inimesed. Muude põhjuste all toodi välja nii juba mainitud aspekte nagu närvimine, eksami raskus, enda ebapiisav ettevalmistus, aga ka nt kuulamisosa keerukust (halb diktsioon, liiga kiire rääkimine, kaja, halb kuuldavus), teemade

raskust ning ajapuudust. Mainitud oli ka liiga pikka eksamit, sõnavara puudulikkust, eksaminaatorite suhtumist ning nõrka vestluskaasalast.

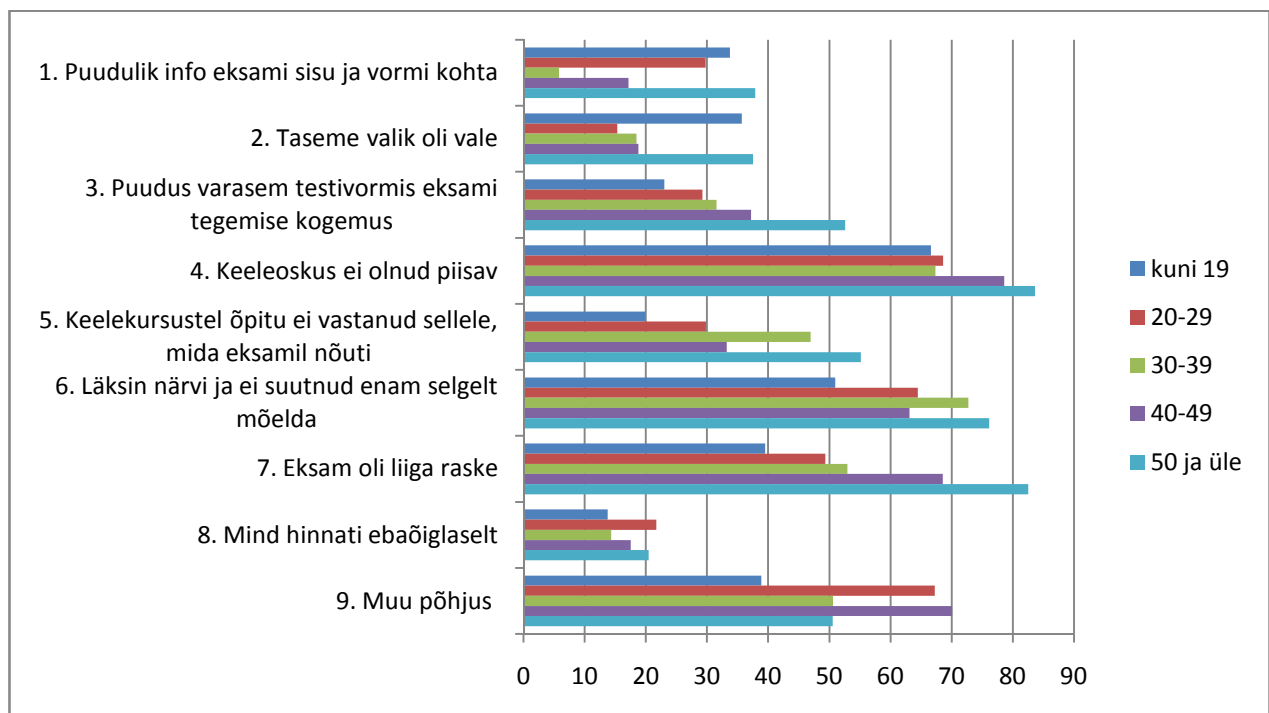
Joonis 23. Läbikukkumise põhjused (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Joonis 24. Läbikukkumise põhjused tasemete lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Vaadeldes läbikukkumise põhjusi lähemalt erinevates gruppides – esimesena tasemete lõikes (Joonis 24) – selgub, et erinevatel tasemetel eksamil osalejad näevad põhjusi üksjagu erinevalt. Näeme, et just kõrgtaseme inimesed panevad enam kui teiste tasemete tegijad oma läbikukkumise põhjused mitte enda (vähene keeleoskus), vaid eksami (raskus) arvele. Kõrgtaseme tegijad on ka võrreldes teistega läbikukkumise põhjustena välja toonud enam ankeedis nimetatamata põhjusi. Jooniselt hakkab ka silma, et kõige madalama taseme tegijad leiavad tihedamini, et eksam ebaõnnestus testivormis eksami tegemise kogemuse tõttu. Kõrgema taseme eksami sooritajatel on tihti varasem madalama taseme kogemus ehk üldiselt suurem teadmistepagas eksami vormist ja korraldusest.

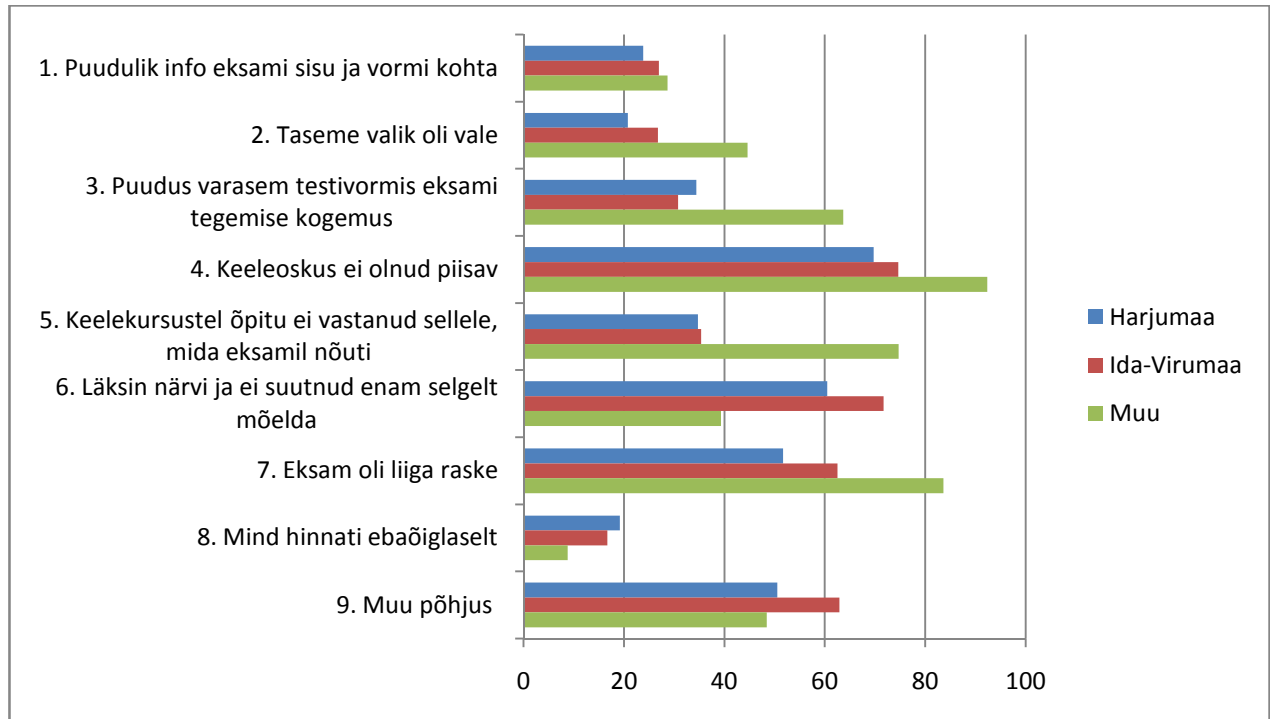
Vanusegrupiti põhjendavad eksaminandid samuti oma mittesooritamist erinevalt (Joonis 25). Hakkab silma, et mida vanemateksamitegijate on tegemist, seda rohkem põhjuseid nimetatakse. Rohkem pannakse ühest küljest oma läbikukkumine halva keeleoskuse arvele, aga ka eksami raskuse arvele. Kui 40% kuni 19-aastastest arvas, et eksam oli liiga raske, siis 50-aastaste ning vanemate seas oli sellega nõus enam kui 80%. Keeleoskuse vähesust seostab läbikukkumisega veidi alla 70% alla 19-aastastest, samas üle 50-aastastest aga enam kui 80%. On ka näha, et vanemate eksaminandide puhul on tõenäolisem, et eksami tegemist mõjutab eksami stress – päris noorte, kuni 19-aastaste puhul ei ole eksam niivõrd suure kaaluga (st eksamist ei sõltu töökoht). Vanemad eksamitegijad leiavad ka noortest tihedamini, et keelekursused ei pakkunud eksamiks piisavat ettevalmistust. Sarnaselt on vanematel vähem kogemusi eksami sooritamisega testi vormis. Huvitav on see, et kõige noorem vanusegrupp ja kõige vanem vanusegrupp leiab teistest vanusegruppidest tihedamini, et eksam ebaõnnestus vale tasemevaliku tõttu. Lisaks märgivad nooremad ning kõige vanemad rohkem põhjustena eksami puudulikku infot võrreldes vahepealsete gruppidega. Teistest oluliselt paremini informeeritud on 30-39 aastased.

Joonis 25. Läbikukkumise põhjused vanuse lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

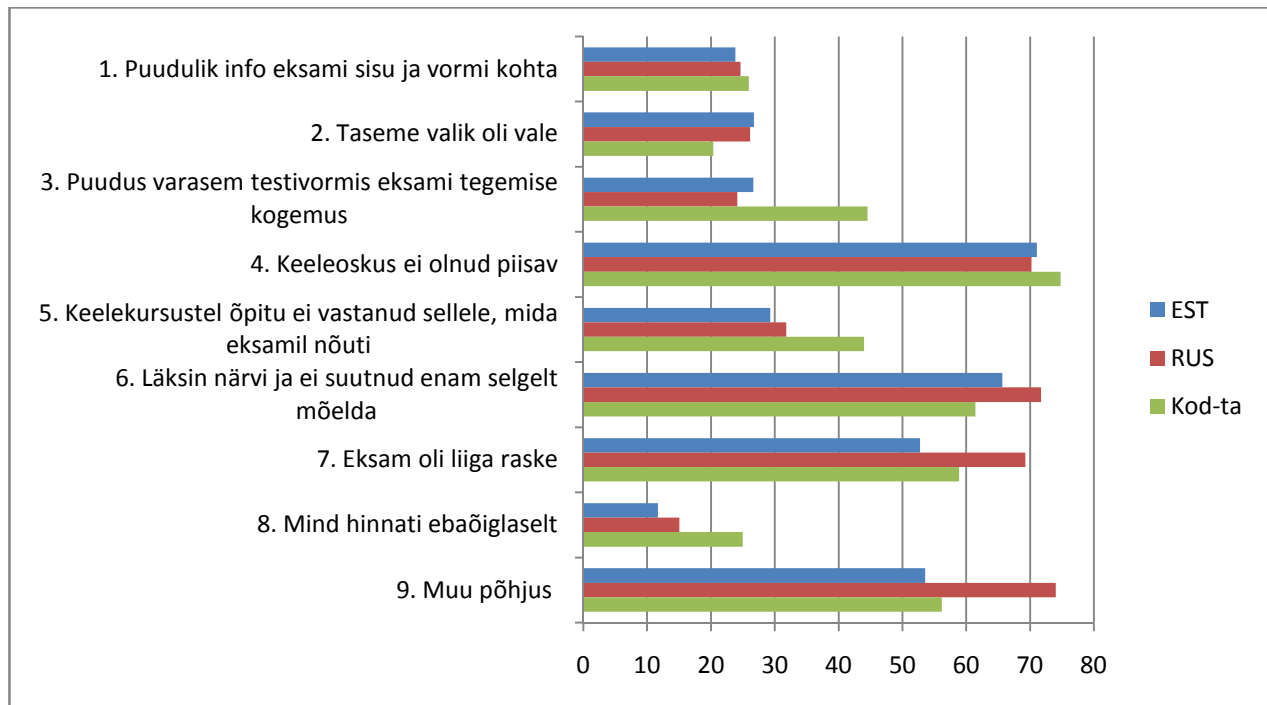

Piirkonniti lahknevad inimeste arvamused eksamil läbikukkumise põhjuste osas samuti (Joonis 26). Tallinna ja Ida-Virumaa elanikud, kes on peamised keeleeksami tegijad, erinevad oma arvamustelt üksteisest vähem võrreldes muu Eesti vastajatega. Nii panevad mujal Eestis elavad eksaminandid eksamil läbikukkumist tihedamini halva keeleoskuse süüks ja ka eksami raskuse süüks, kui Harjumaal ja Ida-Virumaal. Mujal Eestis eksami sooritanute arvates ebaõnnestub eksam tihedamini ka testi vormis eksami tegemise kogemuse puuduse ja kursuse ebapiisava ettevalmistuse tõttu. Samas arvavad Harjumaal ja Ida-Virumaal olevad eksaminandid, et eksami ebaõnnestumise põhjusi tuleb otsida rohkem närvinemisest. Muu piirkonna puhul tuleb taas silmas pidada vastajate vähesust võrreldes Ida-Viru ja Harjumaaga, mistõttu vastanute arvamused mõjutavad palju kujunevat ülevaadet.

Joonis 26. Läbikukkumise põhjused regioonide lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Erineva kodakondsusega eksami sooritajad erinevad oma nägemustes läbikukkumise kohta olulisemalt mõnes aspektis (Joonis 27). Kodakondsuseta isikud, kes enamasti sooritavad eksamit algtasemel, tunnistavad teistest enam, et neil puudus testi vormis eksamisooritamise kogemus, nad on kriitilisemad keeleõppekursuste suhtes ja ka veidi enam mainivad ebaõiglast hindamist. Vene kodakondsusega eksaminandid aga süüdistavad teistest enam eksami raskust ja tunnistavad eksamil närvinemist. Peamise põhjusena mainivad kõik grupid siiski halba ettevalmistust.

Joonis 27. Läbikukkumise põhjused kodakondsuse lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

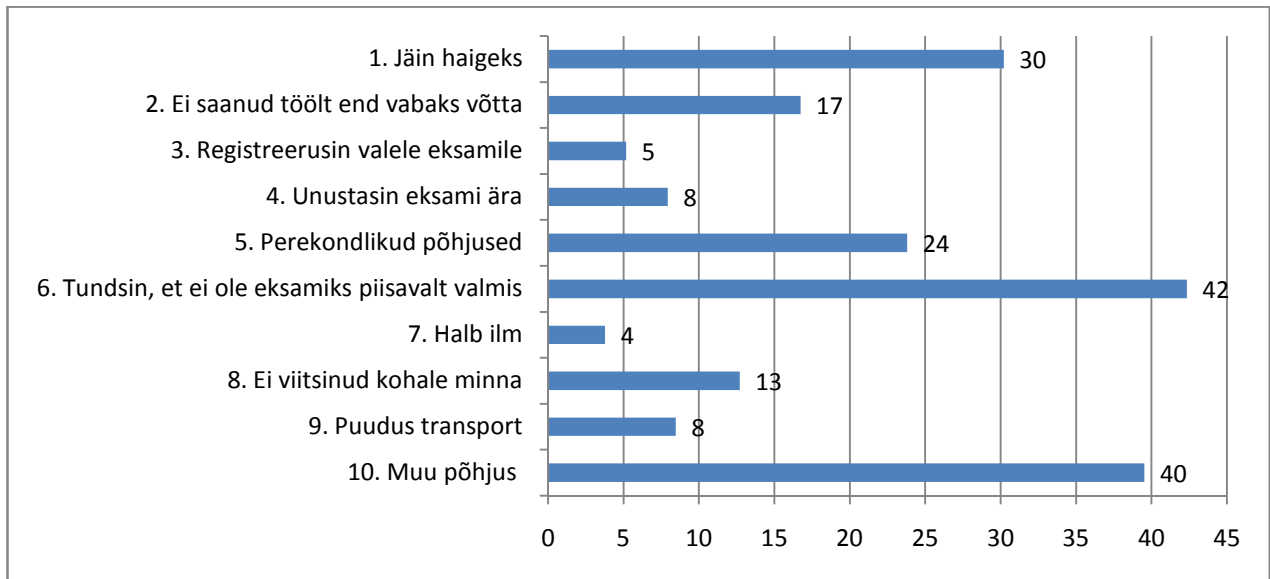
5.5 Puudumine

REKKi andmebaasi ülevaatest selgus (vt Lisa 6 Tabel 30), et viimastel aastatel on eksamilt puudunud ligi 30% neist, kes end registreerisid. 2007. a tegi see absoluutnumbrites kokku veidi enam kui 2000 registreerunut. Üldiselt on puudumine veidi rohkem meeste probleem ning vanemaeliste mure. Harjumaal puudutakse veidi rohkem kui teistes piirkondades ning Eesti kodakondsusega isikud on veidi parema kohalkäimise distsipliiniga kui teised grupid. Kõrgtasemel on puudumine vähem mureks kui teistel tasemetel. Mis võiks olla siis puudumiste põhjus? Ning milliseid põhjendusi esitavad erinevad grupid oma puudumisele? Siinkohal anname ülevaate puudumise põhjustest ankeetküsitluste vastuste põhjal.

Allolev Joonis 28 annab ülevaate kõigi vastanute, kes on kunagi eksamilt puudunud, põhjustest mitteilmumise kohta (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“). Kõigi ankeedile vastanute seas oli eksamile mitteilmumise põhjuseks etteantud vastusevariantidest kõige populaarsem „tundsin, et ei ole eksamiks piisavalt valmis“. Selle vastuse populaarsusest selgub, et paljud inimesed registreeruvad eksamile ilma piisava ettevalmistuseta. Kuna registreerumise ning eksami vahele jääb kuu aega, siis ei ole tõenäoline, et selle aja jooksul kellegi ettevalmistus oluliselt saaks paraneda ehk et keeleoskuse taset ei ole võimalik 30 päevaga tõsta.

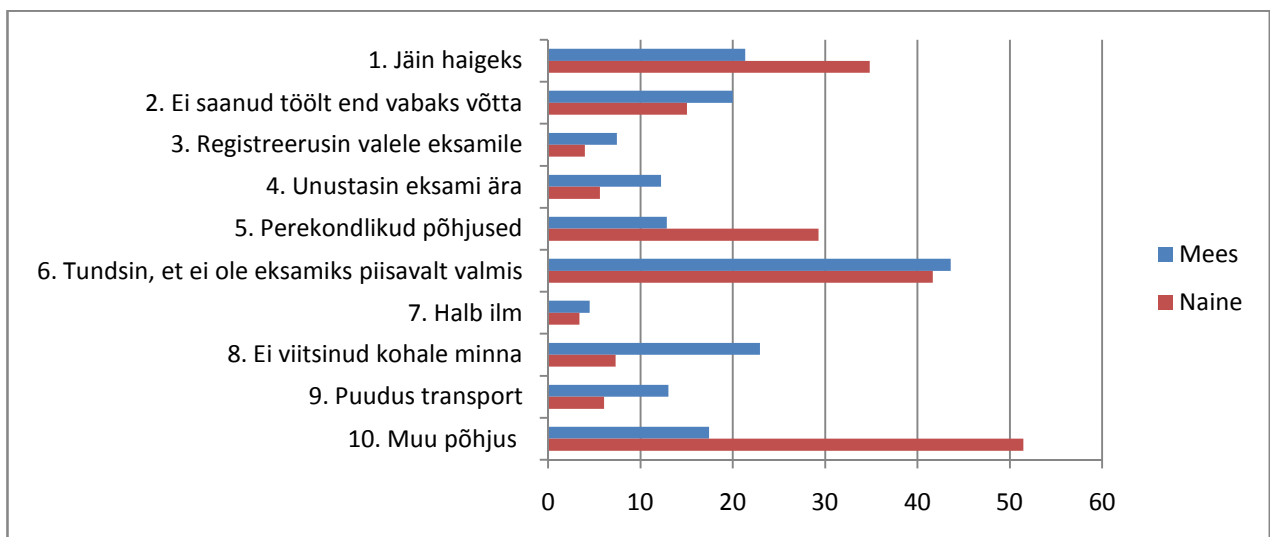
Lisaks sellele, et eksamile jäetakse kohale tulemata ebapiisava ettevalmistuse tõttu (42% selle põhjuse valinutest arvas, et see oli eelkõige põhjus või ka põhjus), on paljude puhul puudumise põhjusena ära toodud haigestumine (30%) ning ka perekondlikud põhjused (24%). Paljud on välja toonud ka muud põhjused. Üksjagu vastanuid viitab puudumise põhjusena töölt ärasaamisega

seotud probleemile ning ka viitsimise aspekti on nimetatud. Halba ilma kui põhjust märgitakse koos vale eksamivalikuga kõige harvem (vastavalt 4% ja 5%).

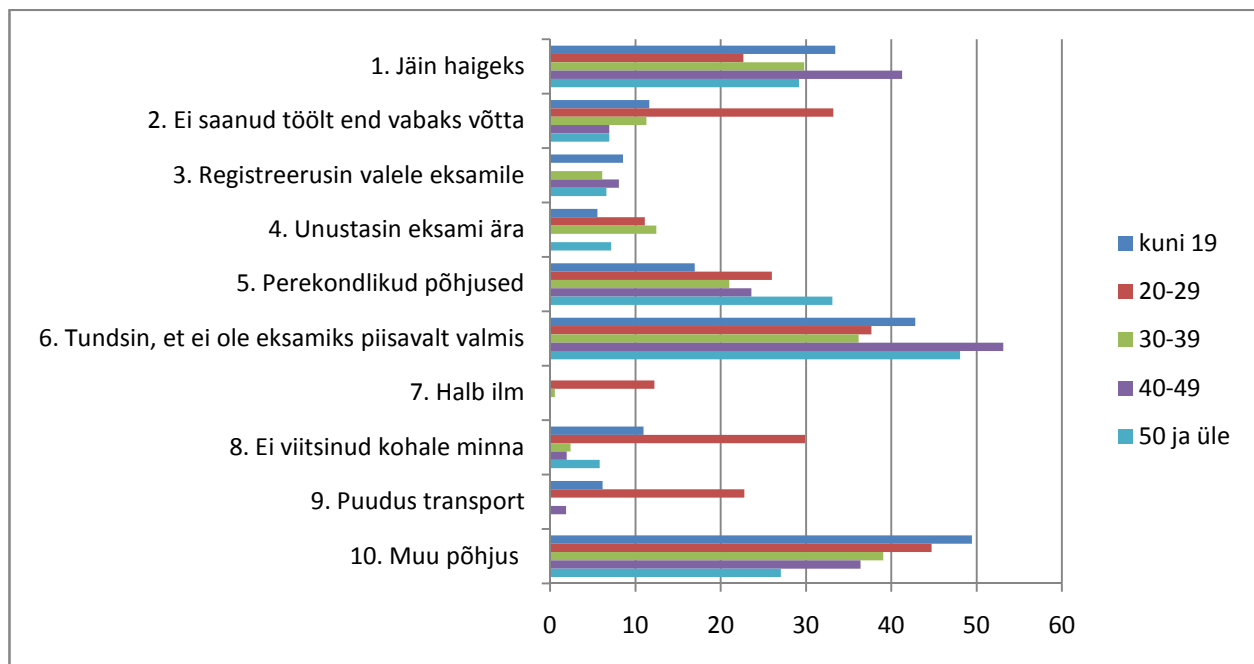
Joonis 28. Puudumise põhjused, % (koondatud on vastusevariandid „elkõige see“ ja „ka see“)

Meeste ja naiste puudumise põhjused on mõnevõrra erinevad (Joonis 29). Kuiksamiks ebapiisav valmisolek on nii meeste kui naiste seas ühtemoodi peamiseks põhjuseks, siis naised puuduvad meestest märksa enam tervislikel ja perekondlikel põhjustel. Mehed aga on naistest enam seotud töökohustustega, nimetavad naistest enam puudumise põhjusena viitsimatust kohale minna, transpordi puudust, eksami unustamist ja valeleksamile registreerumist. Naised on meestest oluliselt enam ära maininud ka muid põhjuseid. Vähesed on siiski oma muud põhjused välja toonud. Mainitud on teises piirkonnas/Eestist eemal viibimist, haiglas olemist, vale tasemevalikut ningksamistressi. Üks vastaja on öelnud, et „milleks minna, kui ei saa nii kui nii läbi“.

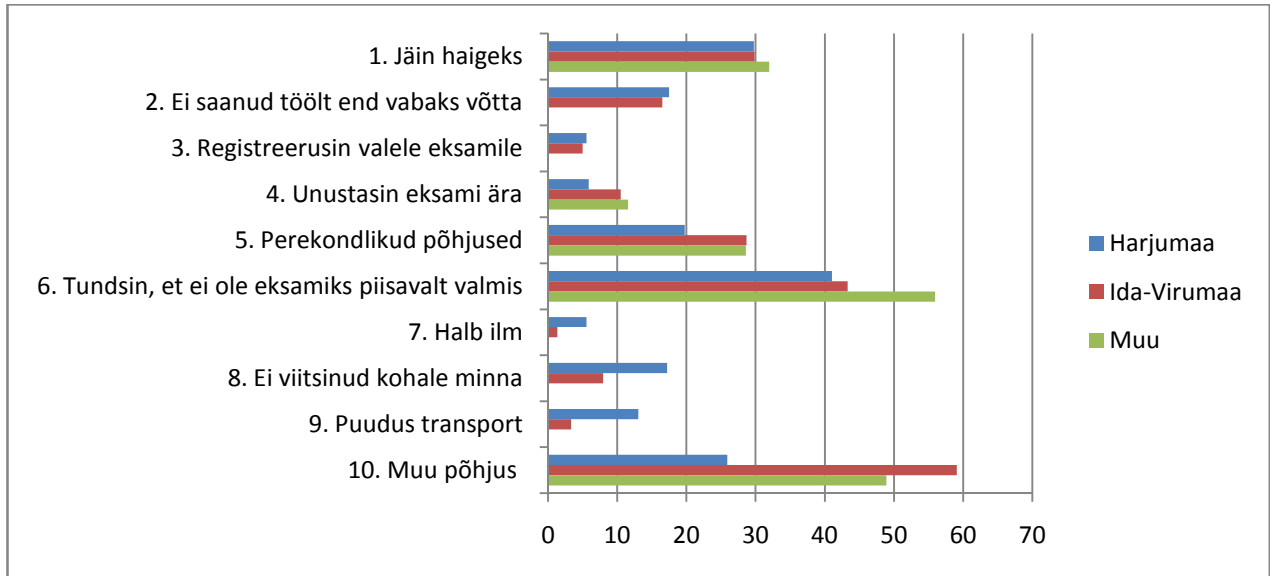
Joonis 29. Puudumise põhjused soo lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „elkõige see“ ja „ka see“)

Vaadeldes eksamile mitteilmumise põhjusi eksaminandide vanuse järgi (Joonis 30), on näha päris olulisi erinevusi. Valmisoleku puudumise tõttu jätavad tihedamini eksamile ilmumata kuni 19-aastased ning 40-aastased ja vanemad. Vahepealsed vanusegrupid märgivad seda põhjust harvem, kuid siiski on see kõigi vanusgruppide jaoks kõige olulisem mitteilmumise põhjus. Lisaks valmisoleku puudujääkidele jätab kõige noorem vanusegrupp eksamile ilmumata haiguse tõttu ning muudel põhjustel. Haigust toob esile ka 40-49-aastaste vanusegrupp, kelle puhul mõjutavad puudumist ka perekondlikud põhjused. Perekondlikud põhjused on samas kõige enam probleemiks 50-aastaste ning vanemate puhul. Viimased mainivad tihti ka haigestumist. 20-29-aastaste jaoks on probleemiks nii valmisolek, töölt ärasaamine, viitsimatus, perekondlikud põhjused, transpordi puudumine kui ka haigestumine. 30-39-aastased märgivad põhiliselt valmisolekut, haigestumist ning perekondlikke põhjusi.

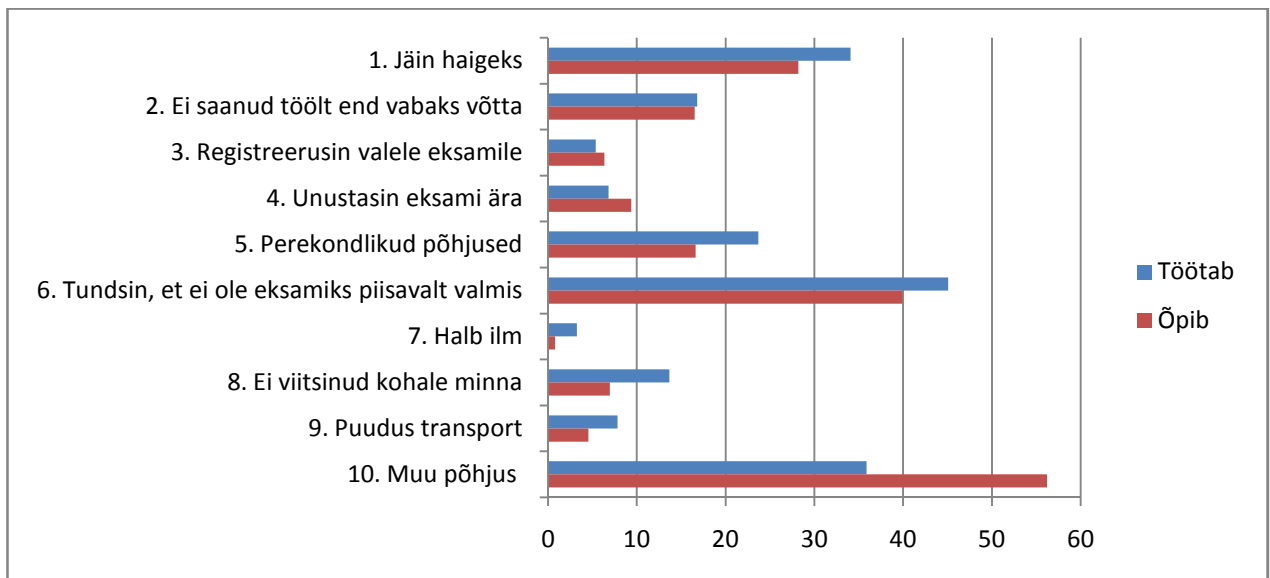
Joonis 30. Puudumise põhjused vanusegruppide lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „elkõige see“ ja „ka see“)

Kõigi piirkondades puhul märgitakse kõige sagedamini ära ebapiisavat eksamiks valmistumist, kuid Harjumaalt ning Ida-Virumaalt pärit inimesed märgivad seda mõnevõrra vähem kui muudest piirkondadest pärit eksaminandid (Joonis 31). Samas tuleb siinkohal mainida, et muudest piirkondadest oli antud küsimusele vastajaid vähe, mistõttu vastanute esitatud põhjused mõjutavad palju põhjuste ülevaadet. Harjumaal, kus puudumine on kõige enam probleem, on võrreldes teiste piirkondadega tihedamini mainitud selliseid põhjusi nagu halb ilm, viitsimatus ning transpordi puudumine. Samas on teistest harvemini mainitud perekondlikke põhjuseid.

Joonis 31. Puudumine piirkondade lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Töötavatelksamile registreerunutel on õppuritest veidi tihedaminiksamile mitteilmumise põhjuseks kahtlused valmisoleku suhtes, haigestumine, perekondlikud põhjused, viitsimatus ning transpordi probleemid (Joonis 32). Huvitavalt ei ole töölt vabaks saamine töötavate inimeste puhul võrreldes õpilastega kuigi palju olulisemaks probleemiks ning töölt vabaks saamist on põhjusena ära märgitud ka õppivate isikute seas. Ilmselt on tegu sellega, et küsisime inimese käest tema peamist tegevust – kas siis õppimist või töötamist – aga paljud noored inimesed töötavad ning õpivad üheaegselt.

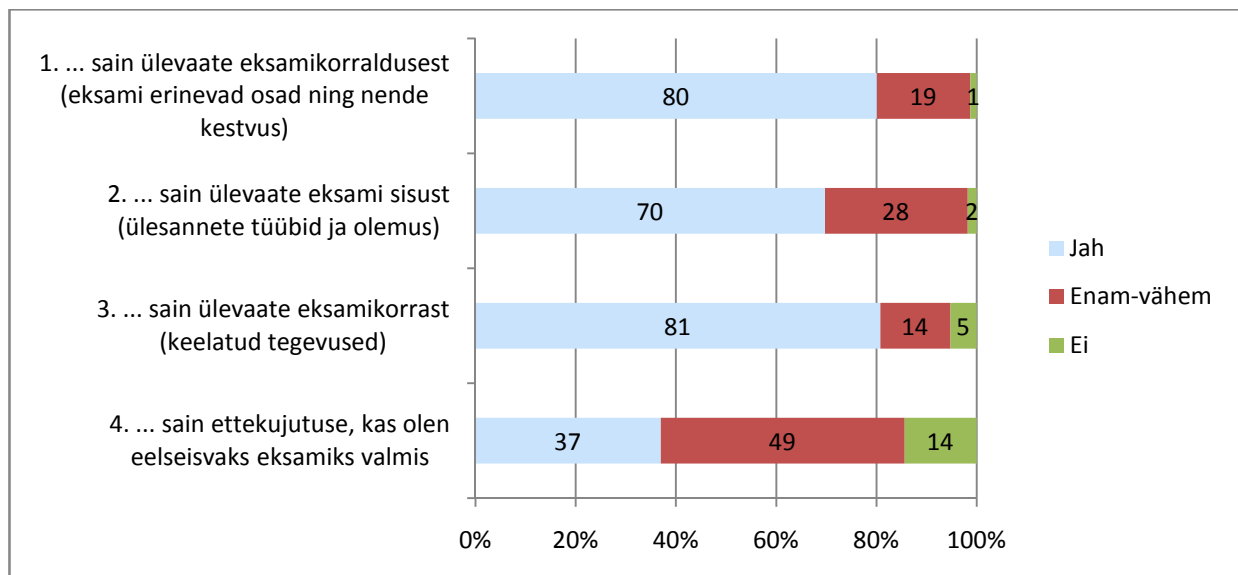

Joonis 32. Puudumine töötajate ja õppijate lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

5.6 Eksamikonsultatsioon

Kehtiva korra järgi on eesti keeleksamile registreerunutel õigus saada eksamieelset konsultatsiooni 6 tunni ulatuses. Konsultatsioon toimub tavaliselt üks nädal enne eksamit. Enne ankeetküsitluse hinnangute juurde asumist esitame etteruttavalt siinkohal konsultantidelt saadud info põhjal väikese taustaülevaate konsultatsioonil toimuvast, mõistmaks paremini ankeetküsitluse vastuseid. Fookusgrupi intervjuud eksami konsultantidega Tallinnas ja Kohtla-Järvel tõid välja, et konsultatsiooni käigus antakseksamile tulnutele ülevaade eksami korraldusest, erinevatest eksami osadest ja nende pikkusest, juhiseid erinevate eksami osade täitmiseks (sh vigade parandamine), pööratakse tähelepanu tüüpvigadele ning selgitatakse eksami käitumisreegleid (sh keelatud tegevused). Konsultatsiooni käigus eksaminandidel võimalus läbi teha eksami näidisülesanded lugemis- ja kuulamisosast. Samas tehakse läbi ka rääkimisülesanne mõnede inimeste näitel, kasutades seejuures ka lindistamisvõimalust (nagu see toimub eksamil). Rääkimisülesannete puhul tutvustatakse üldiselt teemavaldkondi, millest võivad küsimused tulla. Kirjutamisosasid enamasti läbi ei tehta, sest tegemist on aeganõudvate ülesannetega, mille kontrollimine on samuti ajaliselt pikem protsess. Mõned üksikud inimesed harva siiski soovivad ka kirjutamisosa läbi teha. Osalistel on võimalik konsultatsioonis küsida küsimusi eksami kohta. Konsultatsiooni lõpus antakse soovitusi või näpunäiteid, mida võiks veel eksami paremaks ettevalmistuseks nädala jooksul teha, nt kuulamisülesannetega paremaks toimetuleksuks kuulata eestikeelset kõnet raadiost. Siiski on üldiselt konsultatsiooni peamiseks eesmärgiks tutvustada eksamiformaati ning eksamikorraldust. Konsultatsioon toimub eesti keeles.

Konsultatsiooni lõpuks saavad osalejad eksami näidiskomplekti koju kaasa võtta. Seega saavad konsultatsioonil osalejad konsultantide hinnangul päris täpse ettekujutuse eksamil toimuvast. Lisaks ettekujutusele eksamist saavad osalised osaliselt hinnata ka enda valmisolekut eksamiks, sest lugemis- ja kuulamisosas saavad nad võrrelda oma vastuseid õigete vastustega ning arvutada välja, kui palju punkte nad eksamil vastavate osade eest oleks saanud. Järgnevalt vaatame, kuidas konsultantide poolt esile toodud pildiga läheb kokku eksaminandide arvamus konsultatsioonist ning selle tulemuslikkusest.

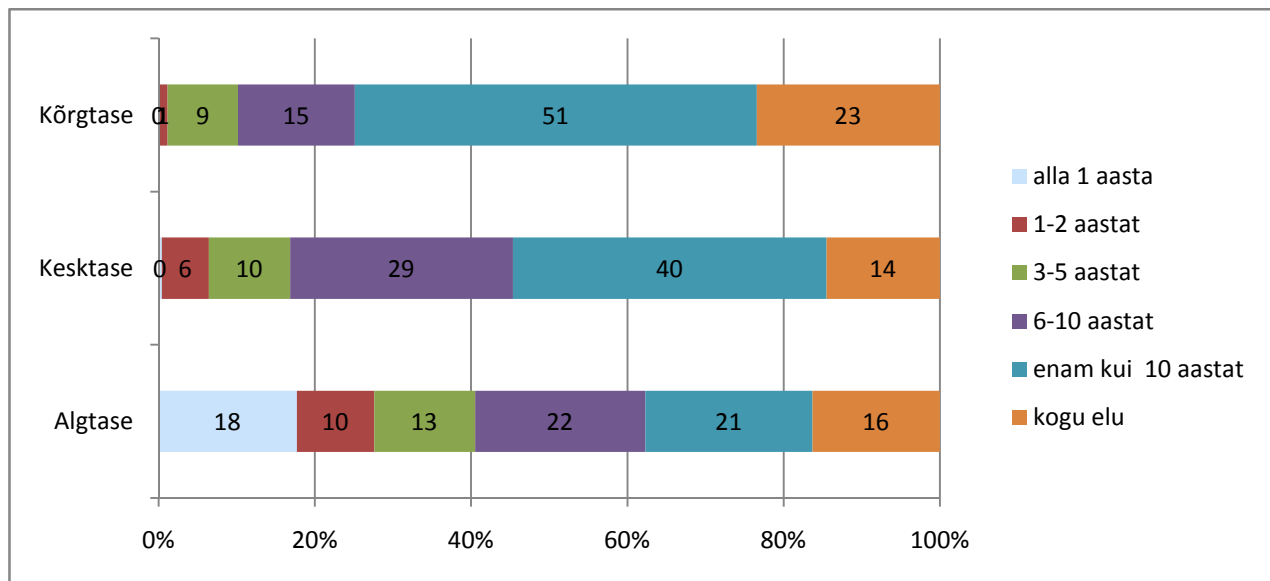
Joonis 33. Hinnangud konsultatsioonile

Väga suure enamuse arvates annab konsultatsioon ülevaate eksami korraldusest, eksami sisust ning eksami korrast (Joonis 33). Vaid mõned üksikud vastajad ei saanud konsultatsiooni käigus nimetatud informatsiooni. Kuigi otseselt ei ole konsultatsiooni ülesanne anda eksamile registreerunud inimestele tagasisidet nende valmisoleku kohta, on konsultatsioonis võimalik läbi teha osad eksami osad, et saada mõningane ettekujutus oma valmisolekust. Seega uurisime ka seda aspekti vastanutelt. Jooniselt on näha, et suur osa inimesi sai teada või mingil määral teada oma valmisolekust. 14% küsimusele vastanutest jäi arvamusele, et nad ei saanud aimu oma valmisoleku suhtes.

Eri tasemel eksaminandide arvamused konsultatsiooni informatiivsuse osas väga ei erine (vt Lisa 6 Joonis 53). Eksamiks valmisoleku ettekujutuse saamise osas on võrreldes algtaseme sooritajatega kriitilisemad kõrg- ja kesktaseme eksami sooritajad. Kui algtaseme eksami sooritajatest said eksamiks valmisolekust ülevaate või enam-vähem ülevaate 90% vastuist, siis kõrgtasemel tegijatest oli selle väitega nõus või enam-vähem nõus 78%. Ka eksamil edukate ning ebaedukate hinnangud konsultatsioonide osas ei erine samuti märkimisväärselt (Lisa 6 Joonis 54). Läbikukkunud on vaid veidi kriitilisemad kui sooritanud. Kokkuvõttes paistab, et konsultatsioonid täidavad neile seatud ülesandeid. Kuna konsultatsiooni otseseks eesmärgiks ei ole eksaminandide valmisolekule hinnangu andmine, on mõisteta, et siinkohal on ka hinnangud enam lahknevad.

5.7 Eesti keele õpe

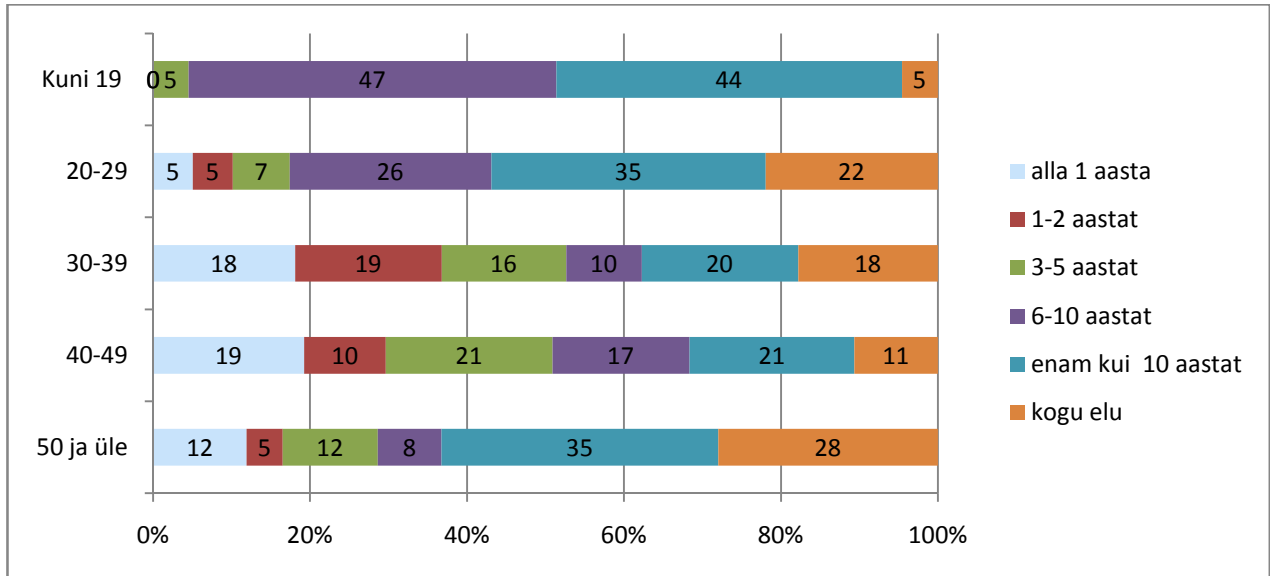
Edukust eesti keele eksamil mõjutab eksaminandide eesti keele õpe. Eksamiltel käijate eesti keele õppimise kogemused on väga erinevad. Alljärgnev joonis (Joonis 34) annab ülevaate, kui kaua on eksaminandid eesti keelt õppinud (vastused küsimusele „Kui kaua Te olete eesti keelt õppinud?“). Näeme, et kõrgtasemel eksami tegijatel on ulatuslikud keeleõppe kogemused. Pooled vastanutest on eesti keelt õppinud enam kui 10 aastat, pea veerand kogu elu ning 15% 6-10 aastat. Kesktasemel eksaminandid on samuti õppinud keelt pikka aega. Ainult 16% vastanutest omab kuni 5 aastast kogemust. Algtasemel eksamile registreerunud inimeste keeleõppe kestus on üldiselt lühem – pea viiendik on õppinud alla aasta, 10% 1-2 aastat. Samas pea 2/3 omab ka päris palju kogemusi – on õppinud eesti keelt 6 aastat ja enam.

Joonis 34. Eesti keele õppe kestus tasemete lõikes

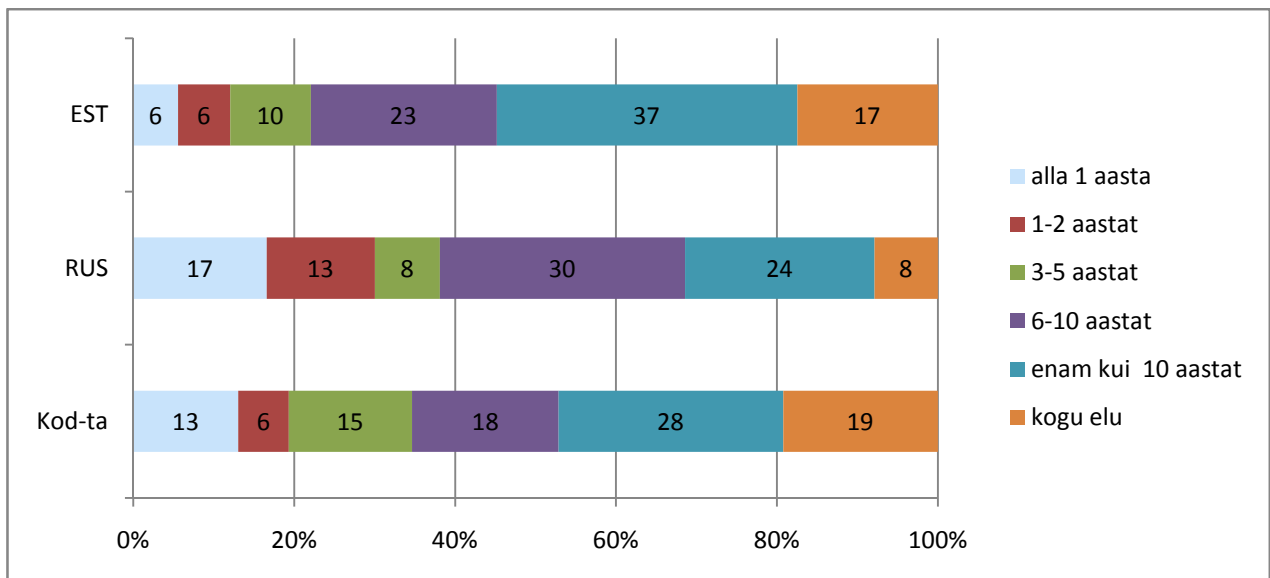
Vanusegruppides on keeleõppe kogemustes samuti suured erinevused (Joonis 35) ning me näeme, et kõige kauem on õppinud eesti keelt kõige vanemad ning kõige nooremad vastajad. 30-49-aastaste keeleõpe jääb teistest kõige lühemaks. Kõige noorema vanusegrupi ehk kooliõpilaste vanuses vastajate seas on põhiline eesti keele õppe kogemus 6-10 aastat ning enam kui 10 aastat. 5% noorimatest vastanutest ütleb, et nende eesti keele õpe on kestnud kogu elu ning alla 3-aastase keeleõppe kogemusega noori Eestis polegi. 20-29-aastaste seas on võrreldes noorematega enama kui 10-aastase kogemusega inimesi vähem (35%), samas on rohkem inimesi, kes ütlevad, et on õppinud kogu elu (22%). Kokku on selles vanusegrupis inimestel 60%l 6-10 ja enam kui 10 aasta kogemus. 30-39 ning 40-49-aastaste seas on juba oluliselt enam lühiajalisema õppe kogemustega inimesi – pooltel on ainult kuni 5 aasta kogemus, kusjuures pea viiendik on keelt õppinud alla aasta. Eakamatest inimestest on aga tervelt 60% on õppinud enam kui 10 aastat ja kogu elu, 30% omab kuni 5-aastast kogemust.

Joonis 35. Eesti keele õppe kestus vanuse lõikes

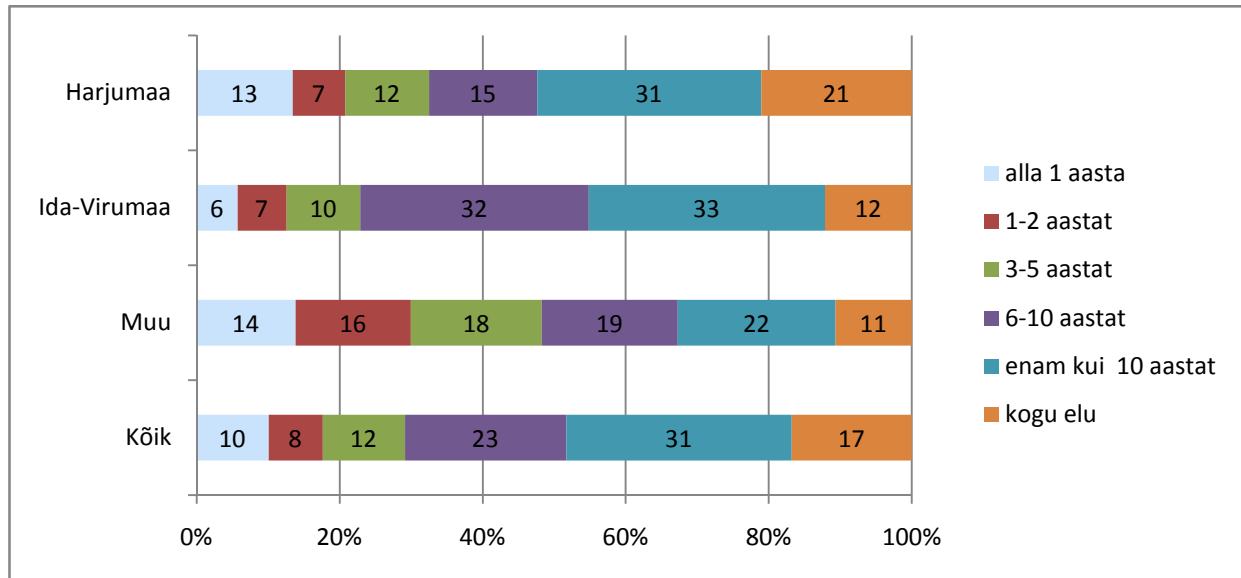
Erineva kodakondsusega isikud erinevad samuti oma keeleõppuse poolest (Joonis 36). Eesti kodanikest eksamisooritajad on enamasti suuremate kogemustega kui Vene kodakondsusega isikud ning kodakondsuseta tegijad. Siiski on tervelt 65% kodakondsuseta ning 62% vene kodakondsusega inimestest õppinud eesti keelt väga pikka aega, 6 aastat kuni terve elu.

Joonis 36. Eesti keele õppe kestus kodakondsuse lõikes

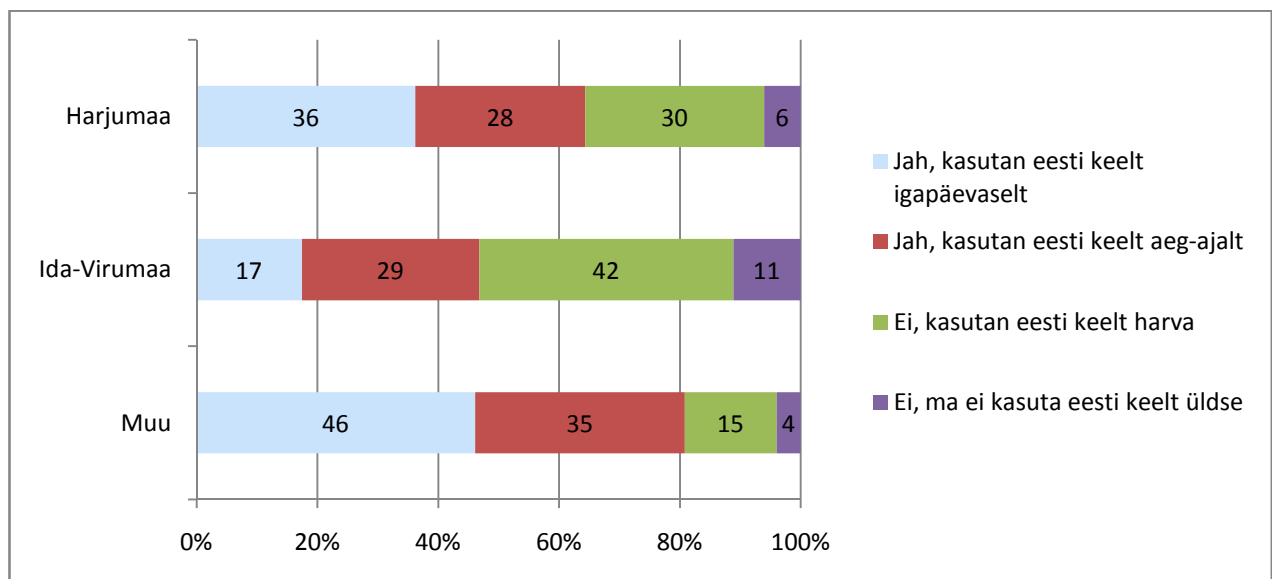
Vaadeldes eksaminandide keeleõppe kogemusi regioonide lõikes, on näha, et eri piirkondade vastajad eristuvad üksteisest päris selgelt (Joonis 37). Väljaspool Harju- ja Ida-Virumaad elavad eksamitegijad omavad lühemat keeleõppe kogemust. Pea pooled on keelt õppinud ainult kuni 5 aastat ning pea pooled 6 ja enam aastat. Muu piirkonna inimesed on Eesti keskmisest lühema kogemusega. Ida-Virumaal on võrreldes teiste piirkondadega palju suurema õppekogemusega inimesed võrreldes Harjumaa, muude piirkondadega ning Eesti keskmisega. Võib arvata, et Ida-Virumaa venekeelne keskkond ei soodusta keele omandamist igapäevaelus, sest

praktiseerimisvõimalusi jääb väheseks. See sunnib inimesi vajaliku taseme saavutamiseks ning säilitamiseks pidevalt keeleõppega tegelema. Harjumaal on samas võrreldes muude piirkondadega enam pikima keeleõppe kogemusega inimesi ning nende kogemused on sarnased Eesti keskmisele kogemusele.

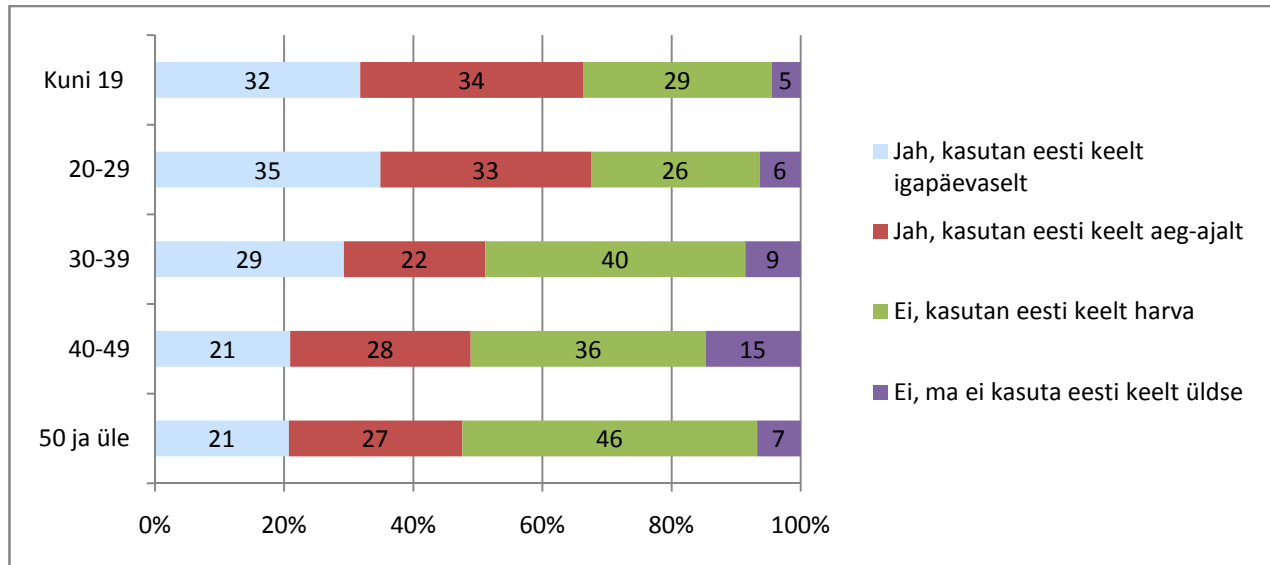
Joonis 37. Eesti keele õppe kestus regioonide lõikes

Alljärgnevalt jooniselt on selgelt näha, et Ida-Virumaal on igapäevane kokkupuude eesti keelega üsna harv („Kas Teil on võimalik eesti keelt igapäevaelus kasutada?“) – alla viiendiku teeb seda igapäevaselt ja üle 50% kasutab eesti keelt harva või üldse mitte. Ka harjumaalastest eksaminandid ei kasuta eesti keelt väga palju: 36% kasutab igapäevaselt ning 28% aeg-ajalt. Umbes kolmandik suhtleb eesti keeles harva või üldse mitte. Keele vähene praktiseerimine aitab selgitada seda, miks keeleõppele nendes piirkondades enam aega kulub ning miks keeleksamite edukus nendes piirkondades ka tagasihoidlikum on, võrreldes teiste piirkondadega.

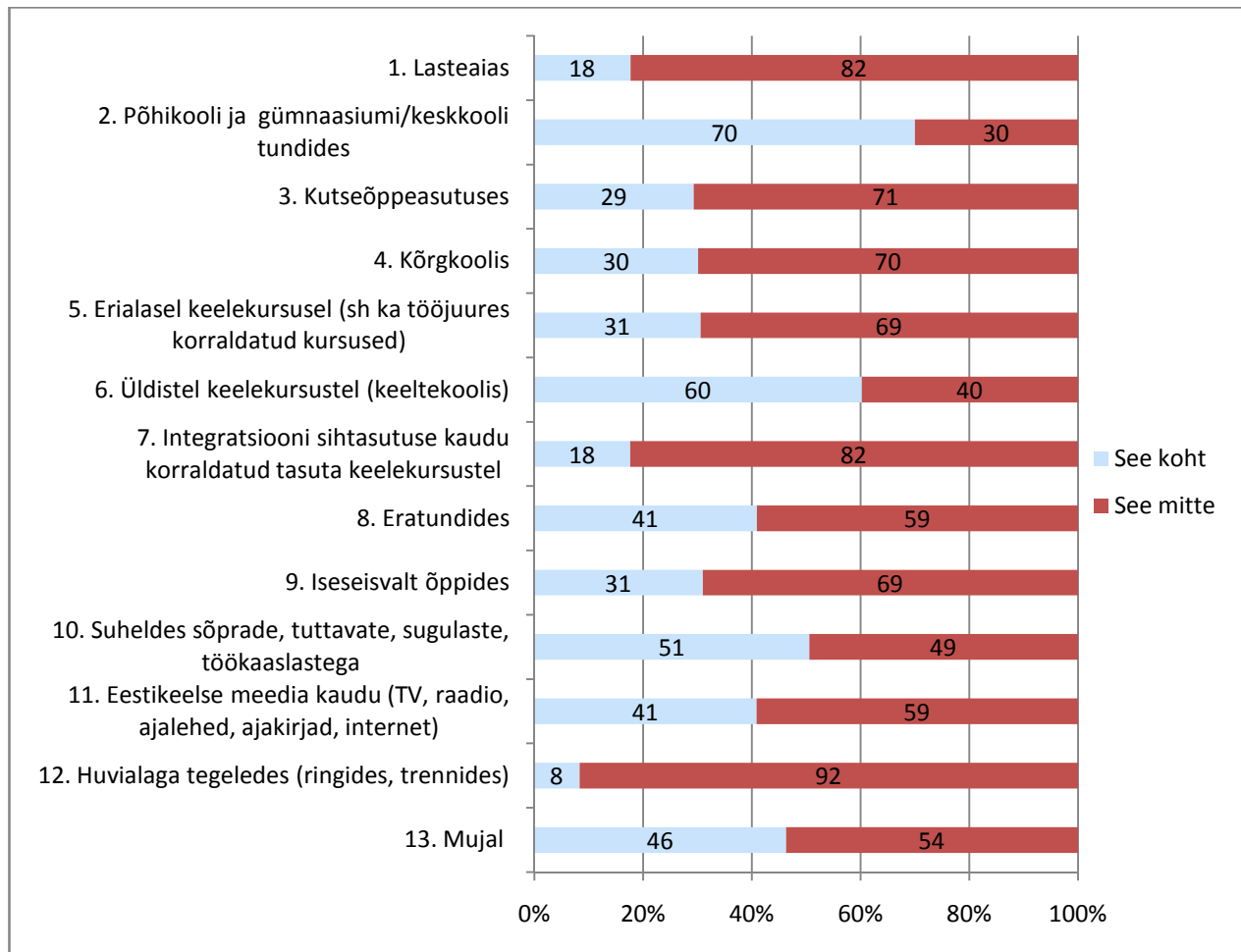
Joonis 38. Eesti keele kasutamine igapäevaelus regioonide lõikes

Joonis 39 esitab eesti keele igapäevase kasutamise erinevused ka vanusegruppide lõikes. On näha, et vanemaeliste kokku puutud eesti keelega on vähesemad kui noorematel. Kui 40-aastastest ja vanematest kasutavad eesti keelt igapäevaselt või aeg-ajalt ligi pooled, siis kuni 29-aastaste seas on neid 65-70%. Inimesi, kes eesti keelt üldse ei kasuta, on kõige enam 40-49-aastaste seas – 15% nendest ei puutu eesti keelega igapäevaselt kokku.

Joonis 39. Eesti keele kasutamine igapäevaelus vanusegruppide lõikes

Kust siis eksamitegijate eesti keele oskus peamiselt pärineb? Palusime vastajatel loetleda kõik kohad, kus nad on eesti keelt õppinud. Peamisteks eesti keele õppe kohtadeks on nimetatud põhikooli ja gümnaasiumi tunde, keelekursusi keeltekoolis, suhtlemist lähikondsetega, eratunde ning eestikeelset meediat (Joonis 40) Kõige vähem leiavad mainimist huvialaringid, Integratsiooni Sihtasutuse kursused ning lasteaed. Iseseisvalt on õppinud eesti keelt 31% inimestest. Seega võib öelda, et kõige rohkem ongi keelt õpitud traditsioonilistes kohtades – põhikoolis ja gümnaasiumis aga ka keelekursustel, kus keeleõpe toimub teatud struktuuri ning süsteemi järgi. Teiseks rohkem levinuks keeleõppe võimaluseks on iseseisev tegevus – suhtlemine eesti keeles ning eestikeelse meedia jälgimine.

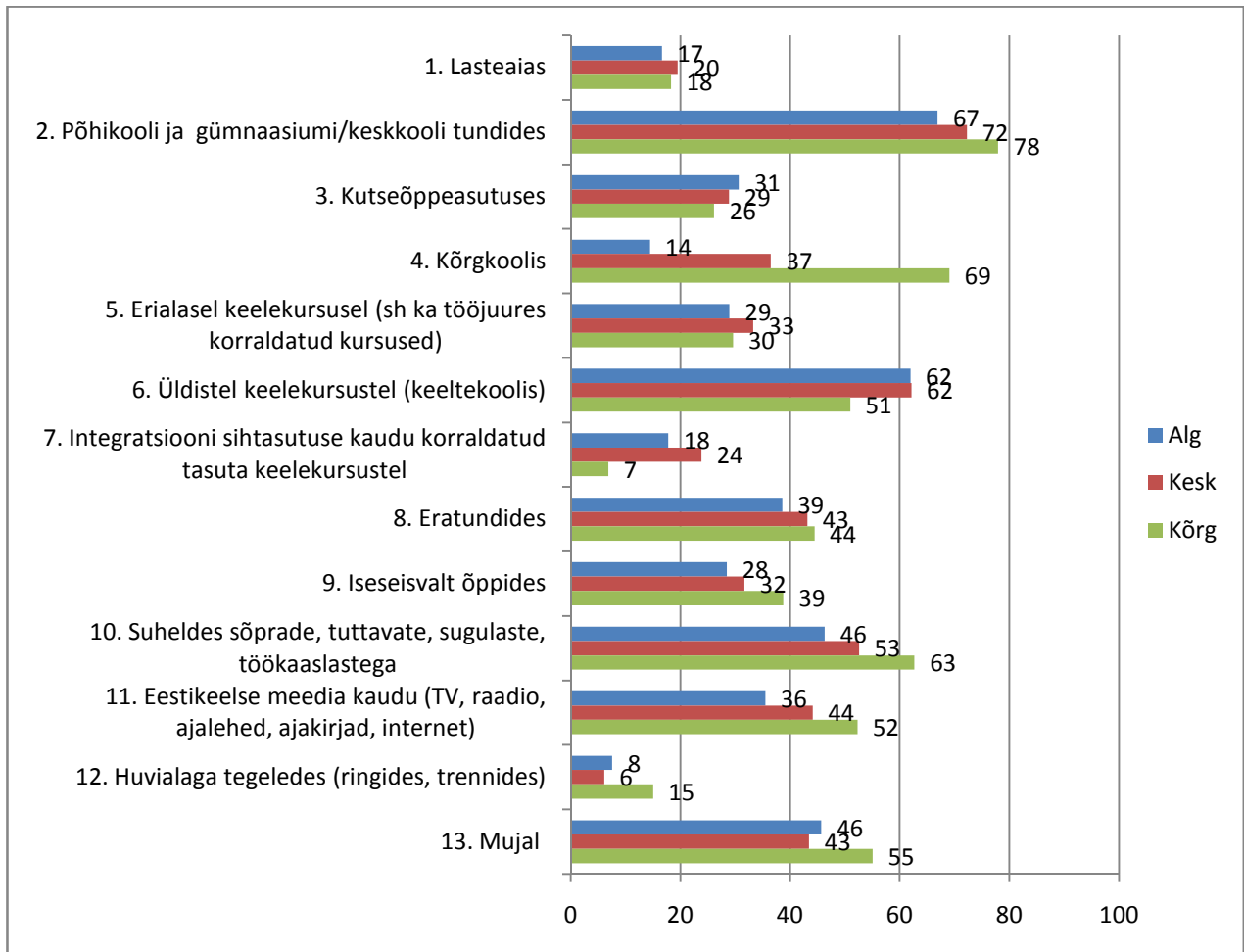

Joonis 40. Eesti keele õppe kohad (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“ ning „see pigem mitte“ ja „see kindlasti mitte“)

Erinevatel tasemetel eksamisooritajate keeleõppe kohad erinevad üksteisest päris palju (Joonis 41). Esmalt näeme, et kõrgtasemel eksami registreerunud on keeleõppe osas olnud aktiivsemad ning nad on kasutanud enamikke keeleõppe võimalusi rohkem kui teiste tasemete inimesed. Eriti hakkab silma see, et kõrgtasemel eksami tegijate seas on võrreldes teiste taseme tegijatega palju neid, kes on omandanud keelt ka kõrgkoolis. 69% kõrgtaseme tegijatest on keelt õppinud kõrgkoolis, samas kui ainult 37% kesktaseme tegijatest on seda teinud. See on osalt ilmselt selgitatav ka sellega, et kõrgtaseme keeletunnistust nõutakse eelkõige kõrgharidust nõudvatel ametikohtadel töötajatelt. Lisaks on Eestis enamasti hea keeleoskus eelduseks kõrghariduse omandamisel. Kõrgharidusega inimesed on tavaliselt ka üleüldiselt aktiivsemad õppijad.

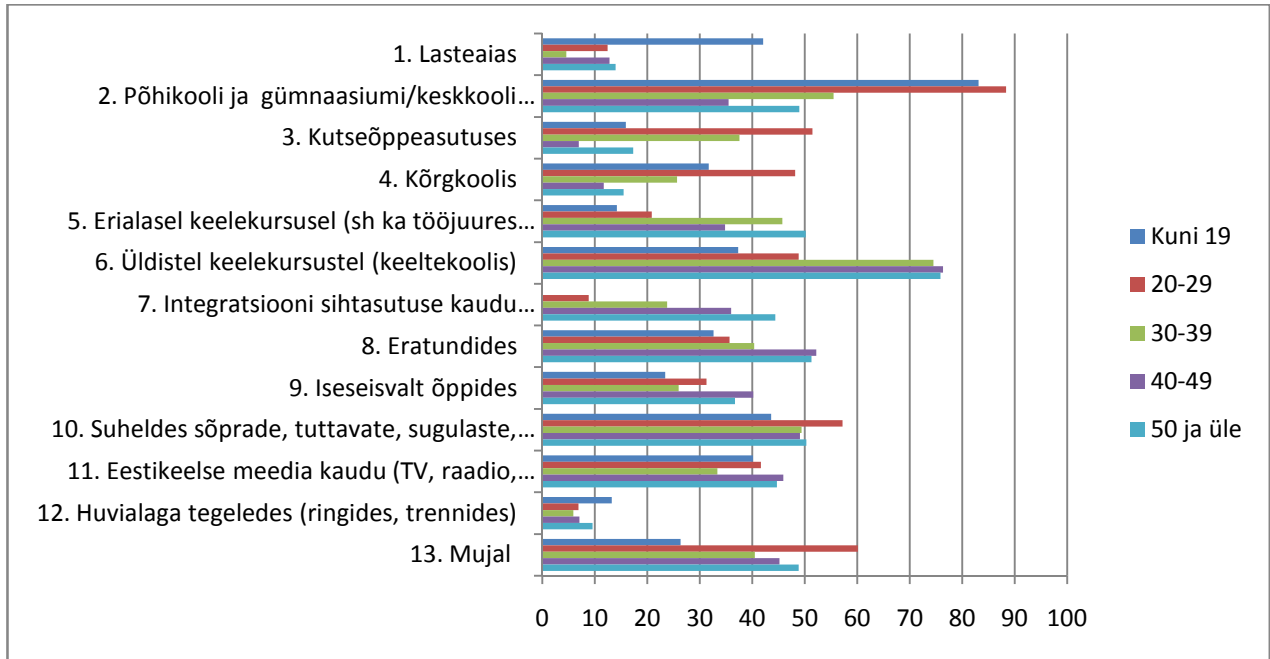
Alg- ja kesktasemel on kõrgkoolis keelt õppinuid oluliselt vähem inimesi. Alg- ja kesktaseme tegijad (62%) on aga võrreldes kõrgtaseme tegijatega (51%) tihedamini käinud keelekursustel ning ka osalenud Integratsiooni Sihtasutuse poolt korraldatud tasuta keelekursustel. Erinevad iseseisva õppimise viisid – iseseisev õpe, õpe suhtlemise käigus ning eestikeelne meedia – on otseses seoses sellega, millisel tasemel inimene eksamit sooritada on soovinud. Madalamatel tasemetel kasutatakse selliseid võimalusi vähem kui kõrgtasemel. Nii on näiteks 63% kõrgtaseme tegijatest õppinud ka keelt lähikondlaste kaudu, samas kui 53% kesktaseme tegijatest on sama teinud. On ka mõistetav, et parema keeleoskusega inimesed on valmis enam suhtlema eesti keeles ning ka

jälgima selles keeles meediat. Samas aga kehtib ilmselt ka vastupidine seos – mida aktiivsemalt igapäevaelus eesti keelt kasutada ja õppida, seda paremaks keeleoskus läheb.

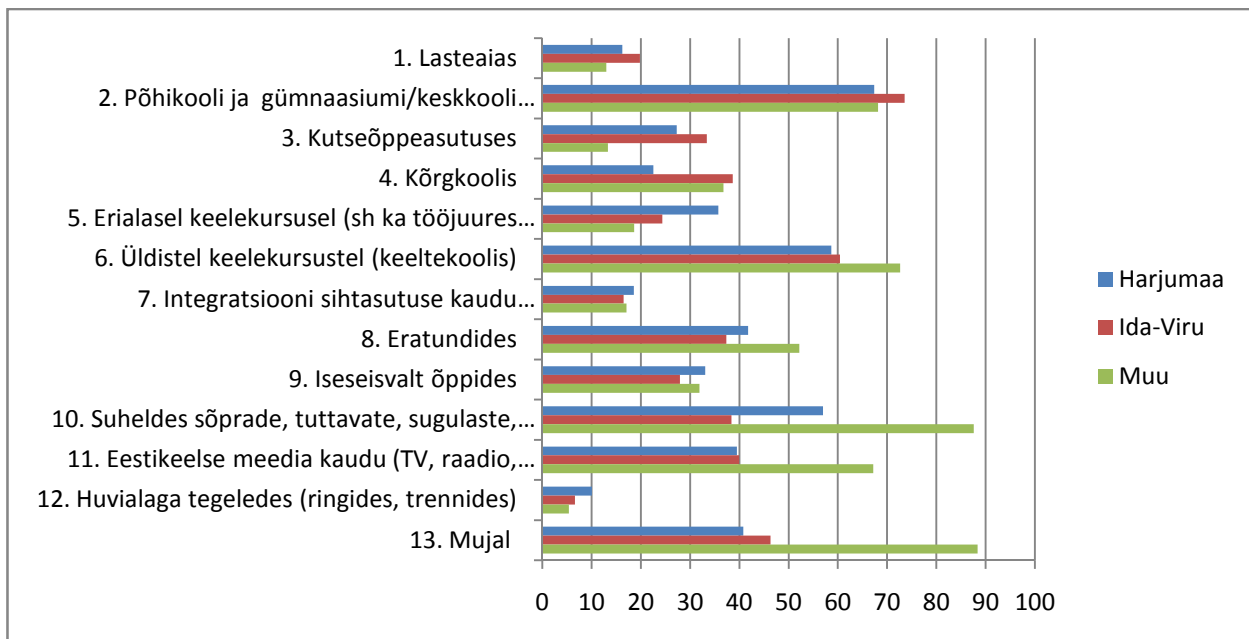

Joonis 41. Eesti keele õppe kohad tasemete lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Vanusegrupiti on keeleõppe kohtades märgata järgmisi erisusi (Joonis 42). Nooremates vanusegruppides (kuni 29-aastased) domineerib keeleõppekohana selgelt põhikool ja gümnaasium (enam kui 80%). Kuni 19-aastaste seas on ka palju lasteaias (42%) ning suhtluse käigus (44%) keeleõppijaid. Ka meedia mängib selle vanuserühma keeleõppes rolli. 20-29-aastaste seas on veel levinud keeleõppe kohana kutseõppeasutus (51%) ja kõrgkool (48%), aga ka keelekursused (49%), sõpruskond (57%) ning meedia (42%). 30-aastastele ning vanematele, kes enam nendes õppeasutustes ei õpi, on peamiseks keeleõppe võimaluseks keelekursused (75%). Vanemad on noortest enam õppinud ka keelt Integratsiooni Sihtasutuse kursustel ning eratundides (enam kui 50% 40-aastastest ja vanematest).

Joonis 42. Eesti keele õppe kohad vanuse lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

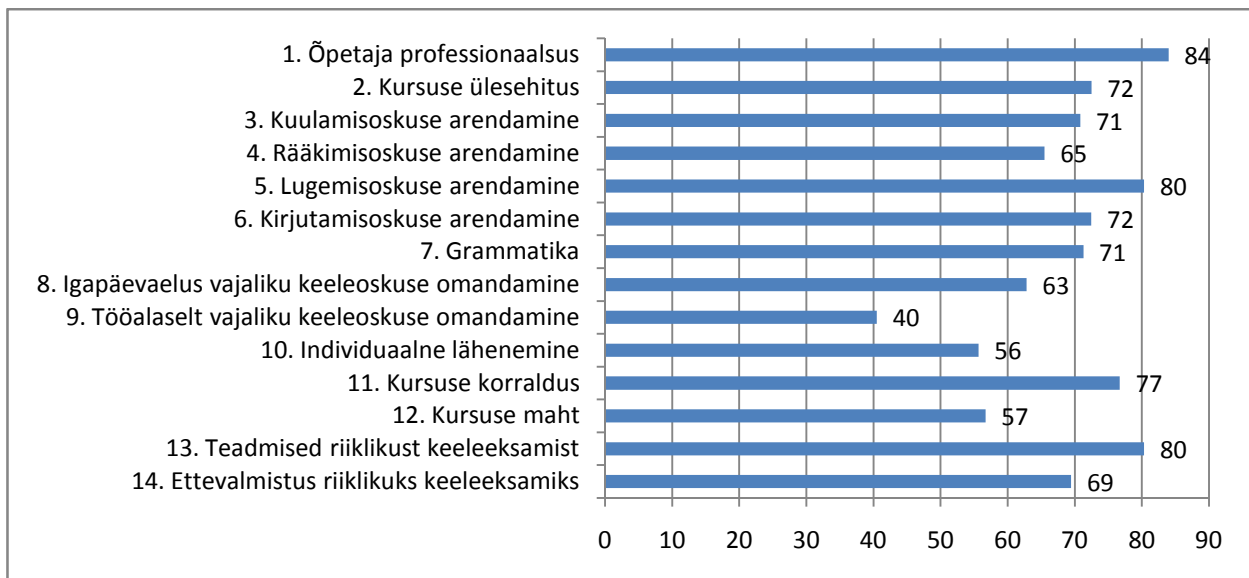

Joonis 43. Eesti keele õppe kohad regionide lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Erinevate Eesti piirkondade lõikes omavad erinevad keeleõppe kohad ning viisid selgelt erinevat rolli (Joonis 43), sest keelekeskkonnad on erinevad ning mõjutavad keele omandamist. Nii mängivad suhtlemine lähikondlastega ning eestikeelne meedia oluliselt suuremat rolli väljaspool Harjumaad ning Ida-Virumaad õppijate puhul, kus vaid 40% jälgib eestikeelset meediat, kui mujal teeb seda ligi 70%. Ida-Virumaal on vaid 38% inimestest õppinud eesti keelt läbi suhtluse, Harjumaal 57%, kui mujal piirkondades tervelt 88%. Samas märgivad ka muu Eesti piirkondade

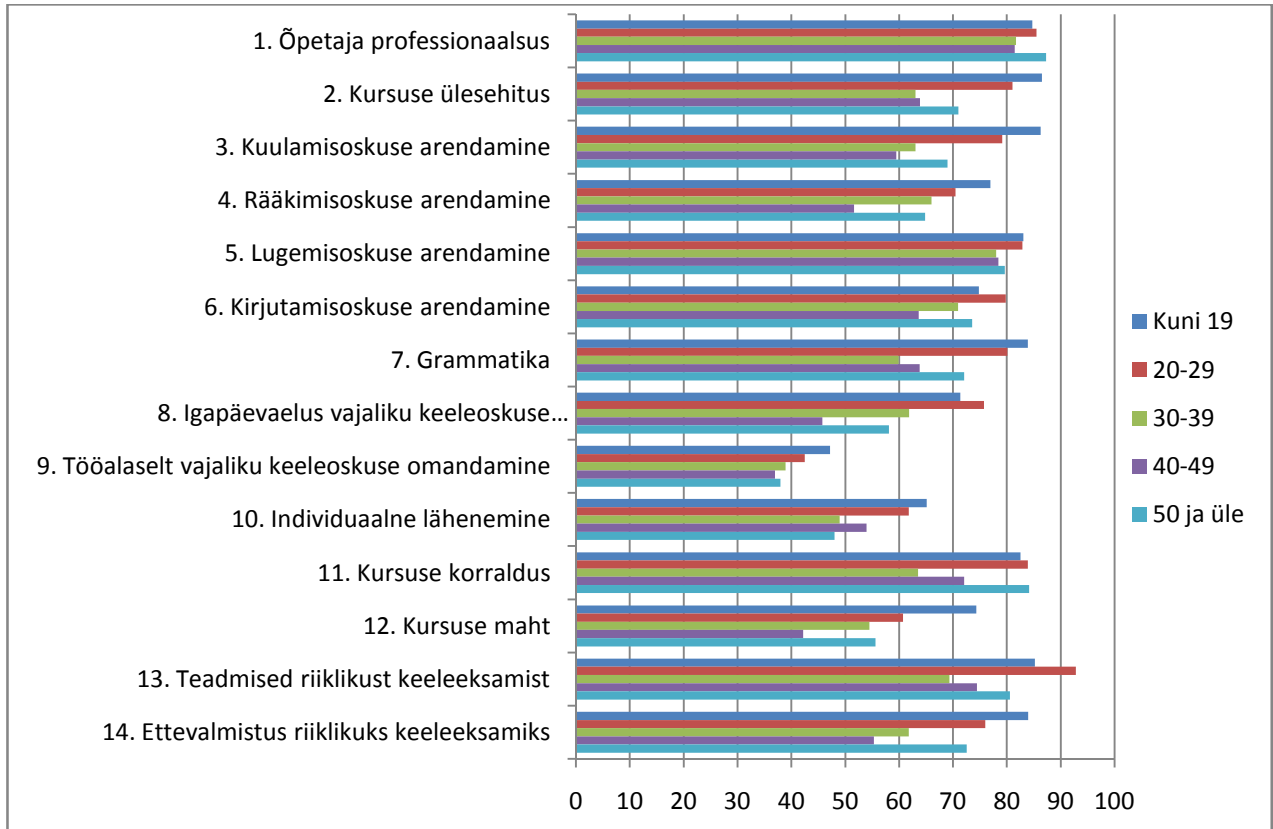
õppijad tihedamini keelekursusi. Harjumaalased õpivad teistest sagedamini keelt erialastel keelekursustel (36%) ning võrreldes ida-virulastega õpivad enam suhtluse käigus. Ida-virumaalased õpivad harjulastest enam keelt kõrgkoolis (39%) ja ka kutseõppeasutuses (33%).

Kuna keelekursused on üheks peamiseks keele õppimise viisidest (60% vastajatest nimetas seda ühe keeleõppe kohana), siis on oluline teada, kuivõrd rahul inimesed on keelekursuste erinevate aspektidega (Joonis 44). Tulemused näitavad, et üldiselt on hinnangud positiivsed. Kõige enam ollakse rahul õpetajate professionaalsuse, lugemisoskuse arendamise ning keeleksami kohta jagatava teabega. Kõige enam nurinat tekitab tööalaselt vajaliku keeleoskuse arendamine, millega ei olnud rahul tervelt 60% keelekursustel osalenutest. Lisaks kaebavad osalised selle üle, et kursused ei võimalda individuaalset lähenemist (rahul 56%). Kursuste maht on samuti üks madalama hinnangu saanutest (rahul 57%). Erinevatest oskustest saab kursuste puhul madalaima hinnangu rääkimisoskuse arendamine, millega ei ole rahul 35%, ning ka igapäevaelus vajaliku keeleoskuse omandamisega ei olnud rahul tervelt 37% keelekursustel osalenutest. Tähelepanu väärib veel asjaolu, et keelekursused annavad üldiselt head teadmised riikliku keeleksami kohta ning ligi 70% on rahul ka sellega, kuivõrd kursused osalejaid keeleksamiks ette valmistavad.

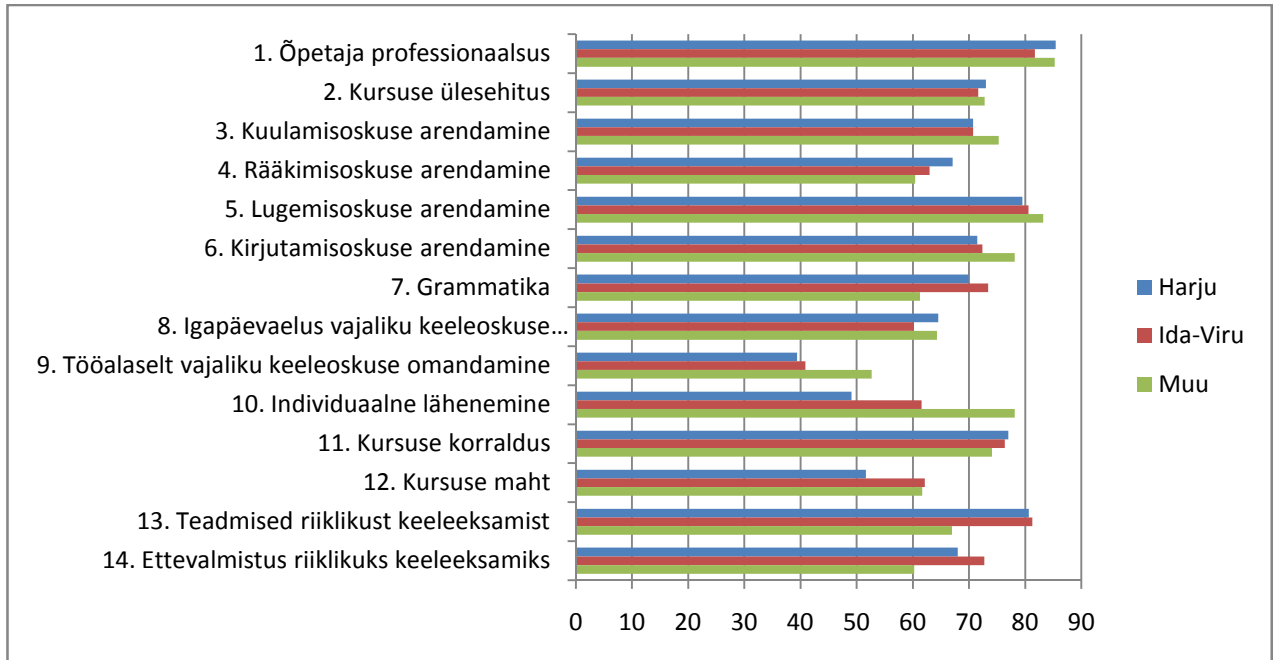

Joonis 44. Rahulolu keelekursustega, % vastajatest, kes olid väga rahul või pigem rahul

Joonis 45 esitab kursustega rahulolu vanusegrupiti. Üldiselt paistab, et vanemad inimesed on kriitilisemad kui nooremad, alla 30 aastased inimesed. Kuigi kõige vanem vanusegrupp on tihti vähem kriitilisem kui 30-49-aastased. Kõige väiksemat rahulolu erinevate kursuste aspektidega väljendavadki 30-39 ja 40-49-aastased, kes, nagu eespool nägime (Joonis 42) on ühed aktiivsemad keelekursustel osalejad. Nii on see vanusegrupp teisest rahulolematum kursuste ülesehitusega, kuulamisoskuse arendamisega, kirjutamise ja grammatikaga, korraldusega ning keeleksamite teadmiste ning ettevalmistusega. Tähelepanuväärne on, et vanuses 40-49 inimesed on võrreldes teistega eriti rahulolematud igapäevaelus vajaliku keeleoskuse omandamisega (54% ei olnud rahul), rääkimisoskuste arendamisega (48%), kirjutamisoskuste arendamisega (36%) ning kursuste mahuga (58%). See võib viidata sellele, et selles vanuses inimestel on keele omandamine raskem kui noorematel ning nende keeleõppele tuleks eraldi tähelepanu pöörata.

Joonis 45. Rahulolu keelekursustega vanuse lõikes, % (koondatud vastusevariandid „väga rahul“ ja „pigem rahul“)

Joonis 46. Rahulolu keelekursustega regionide lõikes, % (koondatud vastusevariandid „väga rahul“ ja „pigem rahul“)

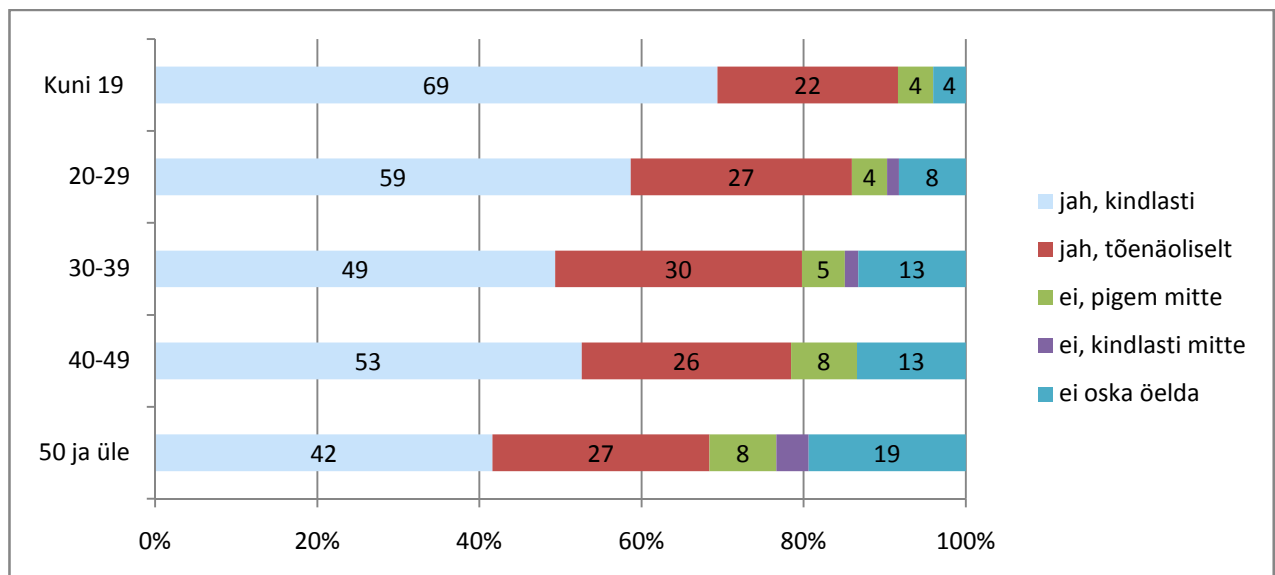

Erinevates piirkonnades keelekursustel osalenud (Joonis 46) hindavad keelekursuste erinevaid külgi erinevalt. Nii näiteks on väga suured erinevused rahuloluga kursuste individuaalse lähenemise osas. Harjumaa inimesed on siin olulisel kriitilisemad kui Ida-Viru inimesed. Muu piirkonna inimesed on individuaalse lähenemisega oluliselt rohkem rahul. Mujal Eestis on oluliselt vähem keeleõppijaid, mis muudab ilmselt individuaalse lähenemise võimalikuks. Töölase keeleoskuse omandamise suhtes on samuti muu Eesti õppijate hinnangud kõrgemad kui Harjus ja Ida-Virus, kuid siiski pole ka seal 47% kursusel osalenutest sellega rahul. Kursuste mahu üle kurdavad kõige enam Harjumaa eksaminandid. Samas on Harjumaal ning Ida-Virus, kus on palju enam tasemeeksami sooritajaid, muu Eesti võrreldes suurem rahulolu selles osas, mis puudutab teadmisi keeleeksamist ning ettevalmistust keeleeksamiks.

Keeleõppe kursustel osalenute vastustest on näha, et keeleeksamit otseselt puudutavate aspektidega ollakse pigem rahul. Kuid kas keelekursuse lõpus oli kursustel osalejatel võimalik oma keeleoskuse taset testida, et saada teada, kas ollakse valmis sooritama eksamit vajalikul tasemel? Kolmandik vastanutest tõi esile, et neil oli see võimalus. 47% vastas, et neil oli võimalik oma keeleoskuse taset teatud määral hinnata ning viiendik vastas, et see võimalus neil puudus.

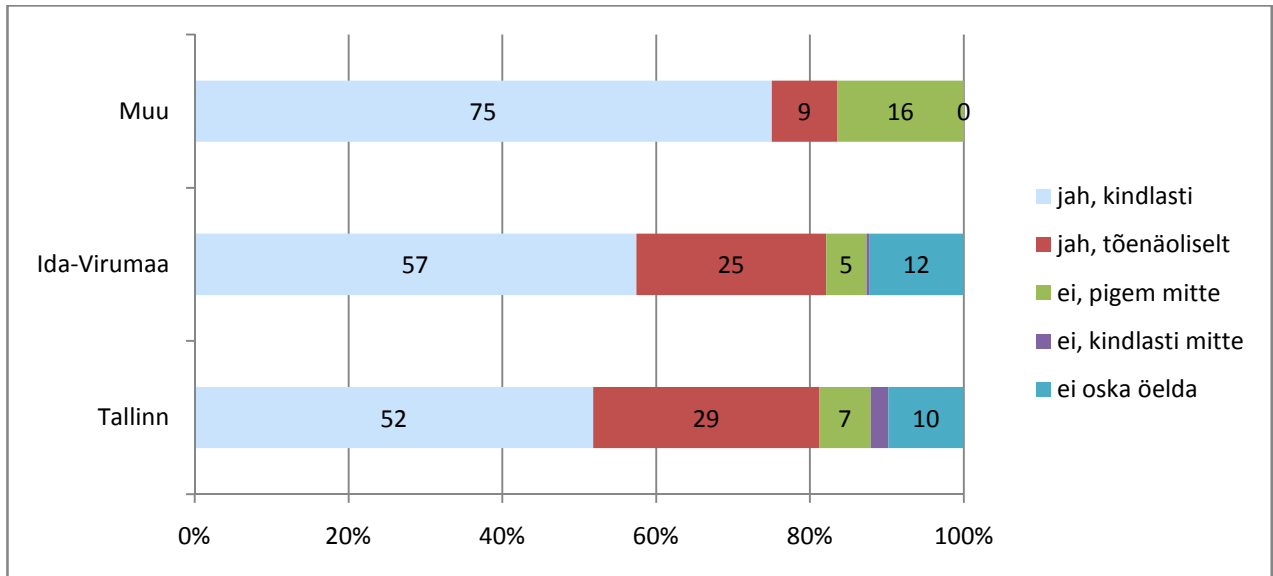
Uuringu käigus küsiti ka osalistelt, kas neil on edasisi plaane keeleõppega seoses. Vaid väga vähesed vastanutest jäid arvamusele, et nad ei kavatse keele õppimist jätkata (7%). 55% vastanutest jätkab keeleõppega kindlasti ning 27% tõenäoliselt. 11% ei osanud öelda, mis nende kavatsused on. Seega näeb suurem osa riigikeele eksamil osalenud inimestest vajadust oma keeleoskust edasi arendada.

Kes siis on need, kes pigem kavatse jätkata ning need, kes ei kavatse? Mida vanemate inimestega on tegemist, seda vähemad kavatse keeleõppega jätkata (Joonis 47). Vastajate vanuse kasvades suureneb eriti keeleõppe tuleviku suhtes ebakindlate osakaal. Kui nt kuni 19-aastaste seas ei oska oma plaane seoses keeleõppega välja tuua 4%, siis 50-aastaste ning vanemate seas on neid pea viiendik. Vanemate seas võib leida hulk inimesi, kes on usu keele omandamisse kaotanud või on tüdinenud vanas eas õppimisest.

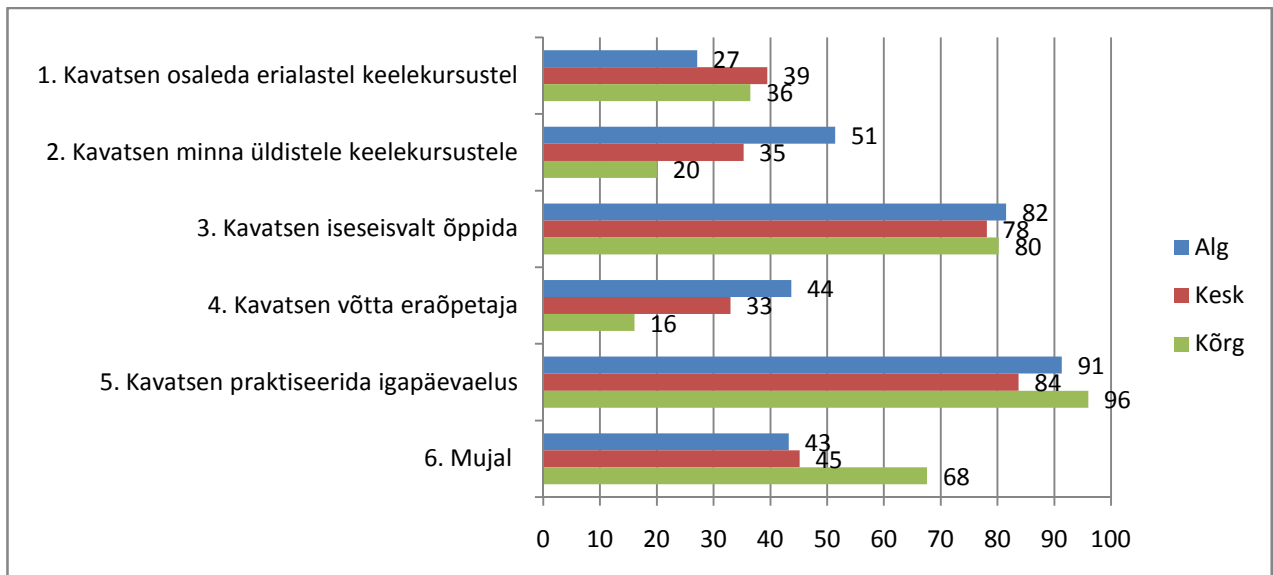

Joonis 47. Edasise keeleõppe kavatsused vanuse lõikes

Keeleõppega kindlasti või tõenäoliselt jätkajaid on kõigis vaadeldavates regioonides pea ühe palju, pisut üle 80% (Joonis 48). Väljaspool Ida-Virumaad ning Harjumaad on oluliselt suurem nende osakaal, kes ei planeeri keeleõpet jätkata. Kuna tegemist on piirkondadega, mis on suuresti eestikeelsed, võib arvata, et nendes piirkondades on paljud keele omandanud tasemel, et see ei vaja enam parandamist. Samuti on seal rohkem võimalusi keele igapäevaseks kasutamiseks ning praktika kaudu keele taseme parandamiseks ning arendamiseks, mida aga ei pruugita tajuda edasiõppimisena (mistõttu vastajad vastasid edasiõppimisplaanidele eitavalt). Seetõttu ei ole tarvis teha ka edasiõppimise plaane. Harjumaal ning Ida-Virumaal on üldiselt vähe neid, kellel pole edasiõppimise plaane. Samas on seal kuskil kümnendik ebakindlaid, kelle plaanid pole selged.

Joonis 48. Edasise keeleõppe kavatsused regioonide lõikes

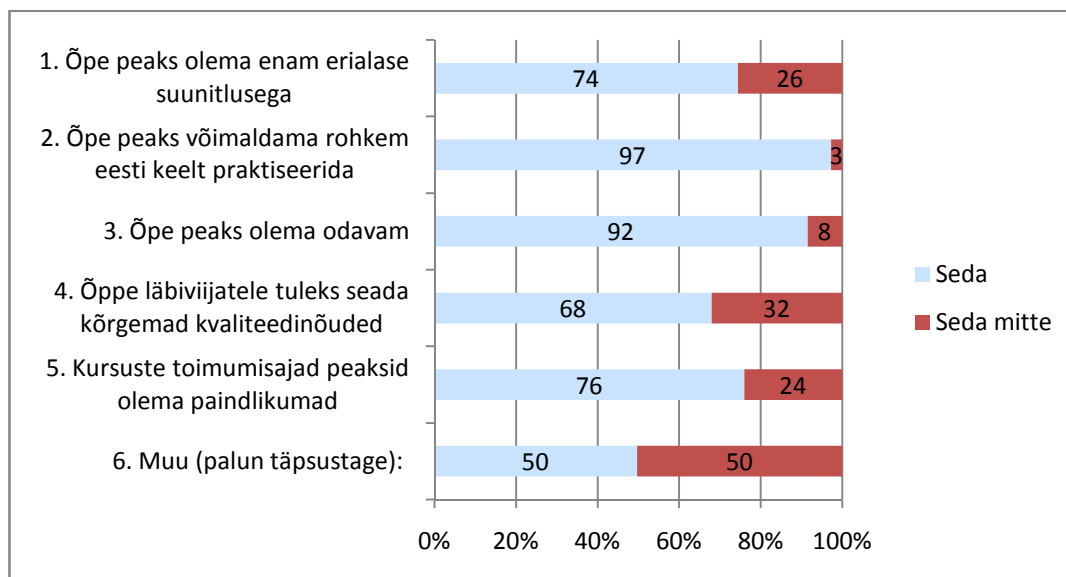

Joonis 49. Keeleõppe edasised plaanid taseme lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Kohad või võimalused, mille kaudu inimesed oma keeleoskust edasi kavatsevad arendada, on peamiselt igapäevasuhtlus ning iseseisev õppimine. Erinevatel tasemetel õppijatel on edaspidiseks siiski mõnevõrra erinevamad plaanid (Joonis 49). Erialastele kursustele kavatsevad enam minna kesk- ja kõrgtaseme õppijad. Algtaseme õppijad eelistavad teistest tunduvalt enam üldisi keelekursuseid. Ka eraõpetajat eelistavad algtaseme õppijad enam kui kõrgema taseme tegijad.

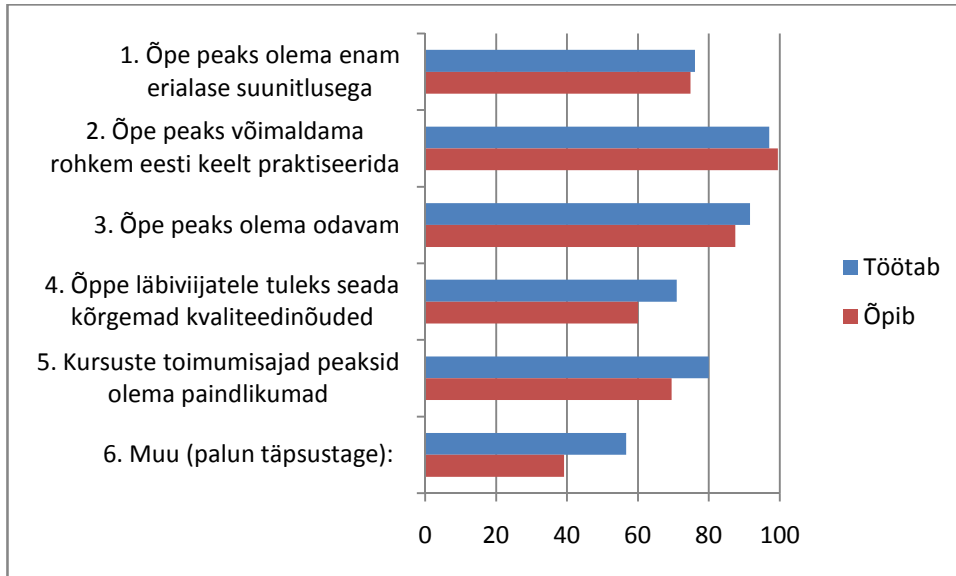
Eri vanuses keeleõppijad kavatsevad kõik pea ühte moodi igapäevaelus keelt praktiseerida (vt Lisa 6 Joonis 55). Eraõpetaja kasuks kavatsevad otsustada enam vanemaealised, samuti nagu nad kavatsed minna keelekursustele. Erialastele keelekursustele soovivad minna nii noored kui vanad.

Keeleõppe edasiseks arendamiseks on vajalik teada sihtrühma ootusi ning arvamusi selles osas, mida tuleks nende arvates ette võtta, et keeleõppe kättesaadavust ja kvaliteeti parandada. Kõigi vastanute arvamusi kokku võttes (Joonis 50) on näha, et suurimad ootused seonduvad õppijatel keele praktiseerimisvõimaluste edendamiseks – seda soovis tervelt 97% vastajatest. Tähtsuset teiselt kohal on soov, et õpe oleks odavam (92%). Kolmandana soovitakse, et õpe oleks veelgi enam erialaselt suunitletud, mis on kooskõlas varasemalt välja toodud asjaoluga, et just erialase keele arendamisega keelekursustel pole suur osa osalejatest (60%) rahul. Tervelt 76% vastanutest sooviks, et kursuste toimumisajad oleksid senisest paindlikumad ning 68% leidis, et kursuste läbiviijatele tuleks seada kõrgemad kvaliteedinõuded.

Joonis 50. Ootused keeleõppe suhtes (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“ ning „see pigem mitte“ ja „see kindlasti mitte“)

Eri tasemetel eksamitegijate soovid edaspidise keeleõppe suhtes ei erine oluliselt (Lisa 6 Joonis 56). Kõrgtaseme tegijad rõhutavad teistest veidi enam õppe seost erialaga. Töötavate eksamitegijate arvates peaks kursuste toimumisajad olema paindlikumad ning nemad rõhutavad ka õpetajate kvaliteeti õppivatest eksamitegijatest enam (Joonis 51).

Joonis 51. Ootused keeleõppe suhtes, % (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

6. Keeleksamid ning keeleõpe: kvalitatiivne analüüs

Eelnenud ülevaade ankeetküsitluse tulemustest võimaldas teada saada, mida 2007. aastal keeleeksamil registreerunud inimesed arvavad erinevatest eksami ning keeleõppega seotud aspektidest. Järgnevalt vaatleme neid samu teemasid intervjueeritud eksaminandide, ametnike ning konsultantide-eksamineerijate pilgu läbi, et näha lähemalt, kuidas nemad erinevaid teemasid käsitlevad ning mida nad nendest arvavad.

6.1 Eksamile tuleku põhjused

Ankeetküsitlus tõi esile, et peamiselt sooritavad täiskasvanud inimesed keeleeksameid tööga seotud põhjustel. Kui küsisime eksamilt läbikukkunud inimestelt vabas vormis ilma etteantud vastusevariantideta, mis põhjusel nad eksamile tulid, anti ankeetküsitlusega üsna sarnaseid vastuseid. Kuna intervjuudes osalesid peamiselt inimesed, kes töötasid sellistel erialadel, millel on keelenõue, siis oli nende poolt mainitud peamiseks põhjuseks vajadus tõestada oma keeleoskust praegusel ametikohal. Kuid seda ei nähtud alati tingimata ainult kohustusena vaid oli ka neid, kellel on ka endal soov eesti keelt paremini osata. Muuhulgas näeme, et lisaks praktilistele põhjustele tuuakse esile ka emotsionaalseid ning lausa patriootlikke põhjuseid. Näiteks kirjeldas üks 55-aastane naisõpetaja Tallinnast:

Teate, see on kohustusest. /.../ Teate, fifty-fifty. Ühest küljest ma tahan teada seda keelt, sest olen sündinud siin. Minu esivanemad elavad siin 18. sajandist. See on minu kodumaa ja ma pean teadma oma keelt. Nii ma arvan, aga teisest küljest ma ei taha kaotada oma tööd. Ja see on muidugi ka oluline.

Üldiselt jääb siiski intervjuudest peamiselt kõlama see, et keeleeksami sooritamise näol on tegemist väljastpoolt pealesurutud nõudega.

Politseinik Narvast (43):

Oli vaja tööks, meilt nõutakse. Käib keeleinspeksioon – piinab.

Kohtla-Järve meditsiiniõde (36):

See oli tööandja nõue. Meil oli komisjon, kontroll. Me pidime selle eksami ära tegema vähemalt mingisugusele tasemele. Kas või algtasemele. Vastasel juhul meile määratakse trahvisanktsioonid. Meid on sellest ette teavitatud. Ja üldiselt see oli tööandja nõue. Enda jaoks see oli natukene nagu sportlik huvi ja isiklik huvi oli selles, et eksamist sõltub töö.

Intervjueeritavad eksamite vajalikkuses ning praktilisuses üldiselt veendunud ei olnud.

Intervjueeritud inimeste elu- ega töökeskkond ei nõua kuigi suurt keeleoskust ning see, mis on hetkel vajalik, arvatakse üldiselt juba oskavat. Nii näiteks ei pea venekeelsetes koolides või lasteaedades töötavad õpetajad oma töös eesti keelt otseselt kasutama. Eesti keeles rääkida ei ole õieti kellegagi ning mõnikord on vajalik aru saada mõnest dokumendist. Politseinikel Ida-Virumaal juhtub samuti harva, kui on vajalik eesti keeles vestelda, dokumentide täitmine on eesti keeles selgeks õpitud. Ka nt Tallinnas riigitööd tegev programmeerija tunneb, et tema hetke keeleoskus ei takista praegust tööd, ometi on nõuded oluliselt kõrgemad.

Üldise keeleeksami mittevajalikuks pidamise taga on erinevaid põhjuseid. Esmalt on olukordi, kus inimene lihtsalt töötab täiesti venekeelses keskkonnas ning tal puudub vajadus eesti keele järele ning ka praktiseerimise võimalus:

Lasteaiaõpetaja Tallinnast (45):

Ma töotan lastega. Venekeelsete lastega ja probleem on selles, et ma seal ei kuule eesti keelt ka. Sest ma töotan lastega ja kuulen ainult laste vene keelt. Eesti keele kohta ma parem ei räägigi. Laste keel, see on keel, kus sa iga päev räägid ühtesid ja samu väljendeid laste tasemel. Ise saate aru ja praktikad eesti keeles mul pole. Sellepärast, et ma töotan venekeelses keskkonnas ja mul on venekeelne pere. Ma ei puutu kokku eesti keelega.

Teisalt on võimalik, et inimene küll töötab eesti keeles, kuid tema töö iseloomu tõttu kasutab ta keelt pigem passiivselt – näiteks ainult lugemiseks või kirjutamiseks. Igapäevaelus nad eesti keelt ei vaja ja ei kasuta, mistõttu on ka võimalik, et keeleoskus ongi neil üsna ühekülgne. Eksamil nõutakse aga keele igakülgset oskamist, sealhulgas ka rääkimist, mis aga võib sellistel juhtudel osutada komistuskiviks.

Õppealajuhataja Tallinnast (52):

Tavaelus ma loen dokumente. Passiivse eesti keelega mul on enam vähem hästi, sellepärast et ma loen kogu informatsiooni eesti keeles. Ma tõlgin selle informatsiooni ja annan edasi õpetajatele oma koolis. Jah, kui rääkida suhtlemisest, siis ma külastan seminare ja käin kohtumistel, aga seda juhtub harva.

Programmeerija Tallinnast (50):

Kuid ausalt öeldes, kui rääkida tööalasest aspektist, siis mina töotan eestikeelses asutuses, kirjavahetus e-posti teel toimub meil eesti keeles ja oma töövahendeid saan ma täies mahus kasutada – mulle täiesti piisab minu tasemest. Kuid nõutakse paberit, seega ma olen sundolukorras. Ütleme nii, et päriselu ja antud paberi saamise tingimuste vahel on väga suur erinevus. Ma ei tea muidugi, kuidas see teistes valdkondades on, aga mul on nii.

Seega tunnevad need inimesed, et neil on oma tööks vajalikud oskused olemas, kuid eksami läbimiseks jääb neil keeleoskusest puudu. Sarnases olukorras oli politseinik Narvast, kes samuti töötab eesti keeles, kuid eksamist kukkus ta siiski läbi. Seekord on põhjuseks see, et inimese töö on väga spetsiifilises valdkonnas ning ta suudab suhelda teatud teemadel, kuid muudel teemadel suheldes võib ta jääda hätta. Narva konstaabel (43):

Mul on kitsas spetsiifika. Kirjutame eesti keeles. Ma pean registreerima juhtumeid, ma ju töotan korrapidajana politseis. Isegi kui töotan peaaegu vene linnas. Ja vahepeal, mitte tihti, aga ikka helistavad eestlased, pean nendega ka rääkima. Muidugi teemad on niisugused: Mis juhtus, mis on varastatud? Aga ikka on väga kitsas spetsiifika.

Tundmata vajadust parema eesti keele oskuse järgi oma igapäevaelus või tööl, on keeruline inimestel motiveerida end tõsiselt keelt õppima. Hirm töö kaotada ning trahvi saada ja osadel juhtudel teatud sisemine teadmine, et keelt on ikkagi vaja, siiski sunnib keeleõppega tegelema, et oleks võimalik eksam kuidagi sooritada ning keeletunnistus kätte saada. Mõni ei karda ka töö kaotust. On inimesi, kes kohustusest omandada keeletase, on otsustanud ainult käia keeleeksamil eksamit proovimas, et näidata, et nad justkui püüavad midagi tunnistuse omandamiseks teha.

Õppealajuhataja Tallinnast (52):

Aga minu ametis on vaja, et eesti keel oleks kõrgel tasemel ja eesti keelt kõrgel tasemel ma pean oskama ja seepärast pean sooritama eksami. Siiani ei ole edukalt läinud. Ma pean seda jätkuvalt tegema, niikaua kuni saan dokumendi, et minu eesti keel on kõrgel tasemel. Mind mitte keegi ei kiirusta tagant, kõik saavad aru. Ma räägin oma tööandjast, kes saab aru ja hindab minu püüdlusi selles tegevuses. Ta näeb, et ma püüan, aga seni edutult.

Õpetaja Tallinnast (56):

Minu kolleegid, nagu ma tean, käisid selleks, et oli vaja õigustavat dokumenti eksamil käimise kohta. Sa pead näitama, et oled midagi teinud.

Ühest küljest surve eksam sooritada, teisalt pidev ebaõnnestumine, mitmetel napp ebaõnnestumine, aga tekitab inimestes kibestumist ning lootusetusetunnet. Nt õpetaja Tallinnast (47):

Mul on vaja ainult sooritada eksam. Ma tahan, et mind jäetakse rahule. Elada ja mitte mõelda sellele probleemile. Sellepärast, et minu jaoks probleemi pole. Seda, mida mul töö on vaja, ma saan teha ilma B2 [vana kesktase] kategooriata. Kui ma lähen arsti juurde, seda mulle pole vaja. Selleks, et suhelda oma vanemate ja lapsega mul pole vaja B2 kategooriat. Ja kõik pingutused, mida ma praegu teen, ainult selleks, et mind jäetaks rahule. See on kõik. Selleks, et mul lastaks rahulikult elada oma pensioniajani. Ma kardan, et seda ei juhtu, sest B2 kategooriat ma mitte kunagi ei soorita. Ja seda ma tean väga hästi ja minu tase on endine algtase.

Ka eksami konsultantide ja ametnike hinnangul on eksamitegijate kontingenti jäänud palju inimesi, kelle jaoks on keeletunnistus vajalik ainult töökoha nõudest tulenevalt ning arvestades eksamile tuleku väheseid piiranguid, on tavaks kujunenud, et inimesed käivad eksamil pidevalt õnne katsumas, aga ka eksamil ülesandeid harjutamas. Hästi võtab kokku nende hinnangu järgmine tsitaat konsultandilt Ida-Virumaalt:

Hästi paljud tulevad, kui on elu ja surma küsimus, kui sellest sõltub minu töökoht, siis nad lihtsalt käivad iga kolme kuu tagant üritamas, et äkki juhtub, et on natuke lihtsam testivariant, äkki juhtub, et ma saan need 60 punkti kokku, äkki veab, aga tegelikult keeletaseme poolest nad ei ole selle taseme inimesed. Aga kui töö on näiteks nõutakse kesktaset, siis ta käibki proovimas seda kesktaset kogu aeg, aga tal ei ole seda olemas.

Kusjuures mitmed intervjuueritud konsultandid kinnitasid samuti, et proovimise fakt iseenesest on samuti tööandjale või Keeleinspeksioonile kõnekas fakt inimese püüdest vastata keelenõuetele. Sama asjaolu tuli välja ka eksamil registreerumise kohta. Nagu väljendas üks konsultant Ida-Virumaalt:

Paljud tulevad selle jaoks, et ta saaks oma plussi kirja, et ta on käinud seal. Et ta näitab, et ta on valmis oma keelt arendama, et ta midagi püüab selle jaoks vähemalt.

Ankeetküsitlus tõi ka esile, et õpilased käivad tihti eksamil selleks, et saada eksami tegemise kogemust ning hinnangut oma keeleoskusele. Seejuures mängisid teatud rolli ka õpetajate soovitusel. Oletus, et kooliõpilased käivad end täiskasvanute eksamil koolieksamiks ette valmistamas, leidis intervjuudes kinnitust. Vene õppekeele koolide õpilaste seas paistab olevat levinud praktika täiskasvanute eksami tegemine nõ koolieksami proovieksamina. Ja õpetajad ilmselt mängivad seejuures oma rolli. Nt ametnik:

Õpetaja näiteks ütlebki, et meil tuleb kevadel riigieksam, et olge head, minge tehke üks proovieksam. Kus seda kõige parem teha on? Ikka täiskasvanute eksamil. Tase on ju sama. Ja siis ongi nii, et terve klass registreerib end eksamil ja tulevad kohale.

Konsultant Ida-Virumaalt:

Kevade poole, just kui on need koolieksamid tulemas, siis hakkab kooliõpilasi tulema/.../ nemad tulevad proovima, et seda eksami maiku saada. Paljudes koolides saadetakse, et minge proovige ära, kuidas see eksam käib, et siis koolieksamil on kergem.

Teine konsultant Ida-Virumaalt:

Ma ütlen, et nad käivad seda palavikku maha võtmas.

Intervjuusid kokkuvõttes võib öelda, et nendest tuli esile eelkõige see, kui erinevates olukordades töötavad inimesed ning õpilased eesti keele eksameid sooritavad. Kui õpilastel üldiselt puudub surve eksamite sooritamiseks, nad käivad eksamitel, et suurendada oma võimalusi koolieksamid edukamalt sooritada, siis täiskasvanute jaoks on ametikoha nõude puhul enamasti tegemist kohustusega, mida tuleb täita.

6.2 Muutused eksaminandide arvus

Ametnike ning eksami konsultantide-eksamineerijatega tehtud intervjuude kaudu sooviti ka teada, kuidas võiks eksaminandide arvus toimunud muutusi selgitada. Esiteks toodi välja, et on üsna loomulik, et uue eksamisüsteemi kehtestamisele või süsteemi muutusele ei järgne kohe suurt eksamile registreerimise lainet, sest uus süsteem vajab „sisseelamise“ aega ning paljud ei julge kohe uut süsteemi proovima minna. Lisaks vajavad tavaliselt üleminekuaega keeleõppe pakkujad, et viia keeleõpe vastavusse uute põhimõtetega. Mõned aastad peale uue süsteemi kehtestamist julgeti taas kursustele minna ja eksamit sooritada. Esimestel aastatel tulid REKKi ametnike hinnangul eksamile siiski ainult need, kes olid enda teadmistes suhteliselt kindlad – selle tõenduseks on esimeste aastate paremad tulemused. Mitmed inimesed, kes keelt valdasid, võisid tulla selleks, et neil oleks olemas ka uus tunnistus (intervjuu REKKi ametnikega). Nt REKKi ametnik selle kohta, miks 2002 suurenes registreerumine:

Aga mina arvan, et asi on selles, et siis olid mitu aastat eksamitingimused samad ja inimesed olid nendega harjunud, õpetajad olid harjunud ja gruppide täitumine... inimesed julgesid jälle kursustele minna ja nad teadsid, et kursuse läbimise järel nad saavad mingisuguse taseme. Ja nad saavad eksami tehtud. Ja see eksami hirm kadus nagu ära. Ma ise arvan, et asi on selles. 1999. a oli esimesed uued eksamid ja sisseelamisega läks tõenäoliselt veidi aega. Ma usun ka, et kui uued tasemeeksamid nüüd tulevad, siis arv jälle väheneb.

Vanade kategooriatunnustuste kehtivusaja piirangute mõju toodi samuti esile. Vajadus tunnistusi uuendada sundis paljusid uuesti eksameid sooritama. Tekkis teatud surve ning inimesed hakkasid end registreerima, et proovida tunnistuse uuendamist. REKKi ametnik:

Aga 2002. aastast kuni 2004. aastani oli eksaminandide arvu oluline tõus seotud sellega, et võeti vastu seadus, et kategooriaeksamid, mis siis enne kehtisid, kaotavad kehtivuse ja siis inimesed kiirustasid tegema uusi eksameid, et neil oleks tunnistus siis, kui eelmine tunnistus kaotab kehtivuse.

Teine ametnik:

Nii kui tekib surve/.../ siis nad hakkavad lihtsalt proovimas käima. Siis ei olnud ka piirangut, et iga 3 kuu tagant saab, siis hakati valimatult kuust kuusse ennast registreerima, lihtsalt käidi proovimas.

Tunnistuste uuendamise juures oli ilmselt oma roll ka tööandjatel, kes töötajatelt uute tunnistuste olemasolu nõudsid. REKK ametnik:

[p]igem tööandjad nõudsid. Koolid õpetajatelt kindlasti.

Võis täheldada ka teatud paanika tekkimist vanade tunnistuste omajate seas, sest levis kuulujutte tunnistuste kehtivuse lõppemise kohta. REKKi ametnik:

Aga see, et jah, et räägiti iga poole aasta tagant, et pool aastat kehtivad ja see paanika oli küll, ma tundsin, et inimestel oli päris kõva. Just nendel aastatel ja 2004. Siis oli vahepeal jutt, et jaanuaris kaotavad kehtivuse ja siis, et juulis kaotavad kehtivuse ja siis et järgmisel aastal.

Tunnistuse uuendamise vajaduse tõttu käis eksamitel palju inimesi ning paljudel ka õnnestus eksam edukalt sooritada. Nt ütles Ida-Viru konsultant:

Paljud on [eksami] ära andunud ja paberi kätte saanud, tal ei ole enam vajadust eksami järele.

Teine konsultant Ida-Virumaalt:

Esiialgu oli see nõudmine suur. Kellel ei olnud, püüdsid ruttu ära teha. Nüüd juba vajaduse järgi, kes läheb kõrgemasse kooli või lõpetab, need on juba rohkem jäänud. Kes on juhatajatena või ja direktoritena, need on juba ära peaaegu teinud.

Euroopa Liiduga liitumise mõju toodi samuti esile. Nt REKKi ametnik:

Teiselt poolt ma seletaks Euroopa Liiduga liitumisega, mis oli 2004. Pärast seda ka meie kodakondsuseksamite inimesed ütlesid seda sama, et ütleme mõned kuud enne... ütleme siis 2003.a suvest kuni 2005.a lõpuni tegijate arv läks stabiilselt ülesse ja siis kukkus.

Riigilõivu kaotamise mõju toodi samuti intervjuudes esile – selle tulemusel suurenes registreerumine.

Eksaminandide arvu mõjutanud tegurina mainiti ka Phare programmi Interest raames toimunud keeleõppekulude hüvitamist. Aastatel 1999-2005 hüvitati eesti keele õppijatele, kes sooritasid tasemeeksami, 50% õppe kuludest. Alates 2006. aastast hüvitatakse keeleõppe kulud ainult keeleeksami ning kodakondsuseksami sooritajatele. Ametnike arvates võib 2006.a eksamile soovijate langustrend olla seotud ka sellega, et paljud inimesed kasutasid Interesti võimalusi ning omandasid keeletunnistused just programmi kestel. REKKi ametnik:

Ja muidugi, mis siin veel väga mõjutab, on keeleeksamite puhul Phare tagasimaksed. See on... [Integratsiooni] Sihtasutusel oli tagasimaksete programm, kus kõik, kes soovisid ja tegid keeleksami ära, võisid saada /.../ võisid saada eesti keele tasemeeksami õppeks kulutatud raha tagasi. /.../ See programm lõppes 2005. aastal, mis kuus ei mäleta. /.../ Ja see oli hea motivaator inimestel keelt õppida. Et kui nad alustasid siin 2003, 2004 eks ole, siis see keeleõpe ei ole teatavasti ju lühiajaline protsess ju, pigem pikk, et nii nad siis sättisid siis, et 2005. a nad enam-vähem oma eksami ära tegid. Enne seda, kui see Phare ära lõppes. /.../ Ja ma arvan, et see on kindlasti üks, mis väga oluliselt on mõjutanud.

Edaspidist eksamitele registreerumise ulatust on ametnike hinnangul täna keeruline prognoosida, sest esiteks on süsteem võõras ja vajab sisseelamise aega. Teiseks lisandus ka uusi ametikoht, kus keelenõue on kehtestatud. REKKi ametnik:

Muidugi suhteliselt keeruline on täna veel hinnata seda, et milline on uue tasemeeksamite süsteemi mõju eksaminandide arvule. Ühest küljest kehtestati ka veel terve rida uusi nõudeid, terve rida ametikohti, kus varasemalt ei kehtinud need nõuded. Ja millel nüüd kehtestati see sama A2 taseme oskus. Aga teisalt vähemasti praegu näitab, et ei ole eriti suurt tungi meie sügisestele eksamitele. Nii, et kindlasti segadust tekitab see, et alguses ei teata veel, et mis need tasemed endast täpselt kujutavad. Ei teata, missuguseid oskusi eksamil täpselt mõõdetakse, nii et selle mõju registreerujate hulgal on praegu raske näha.

6.3 Eksami kogemused

Ankeetküsitlus tõi esile, et üldiselt on eksaminandid eksami erinevate aspektidega rahul ning hinnangud on positiivsed. Ankeetküsitlusest tuli peamiselt esile, et just vanemapoolsed inimesed ei ole rahul eksami teemadega ning eksamiks antava aja piisavusega. Intervjuud aitavad lähemalt nendest probleemidest aimu saada.

Eksami teemad – nii kirjalikus kui suulises eksami osas – valmistavad paljudele intervjueeritud inimestele eksamil raskusi. Väga mitmed intervjueeritavad kurdavad, et eksamil ettetulevad teemad on neile võõrad või sisuliselt nii keerulised, et nendel teemadel ei oskaks nad ka oma emakeeleski diskuteerida. Eksaminandid loetlevad näiteks mitmeid teemasid, mis nõuavad spetsiaalseid teadmisi, et nendel eksamil arutleda. Näiteks toodi teemad nagu kasside tiinus, rosinat kuivatamine, metsatööstus, Jaapani turistid Soomes või muusikariistad. Seetõttu tundub eksam mõnikord ebaõiglaselt raske. Nt politseinik Narvast (43):

Minu arvates on eksamil hästi palju neid asju, mis üldse ei puuduta keele valdamist. Üks kord oli niisugune teema nagu „Teie piirkonna sotsiaalne areng“ ja oli vaja oma ettepanekud teha. Ja ma tean, et paar inimest ei käi eksamil lihtsalt sellepärast, et nad ei oska lobiseda. Seal on vaja palju rääkida, mingid tühjad fraasid, sellel teemal on raske isegi vene keeles rääkida. Milleks niisugused teemad anda? Nagu mingi skisofreenik mõtleb need teemad välja. Minu arvates see tekitab ebamugavust. Ülitargad teemad. /.../ Selleks, et vastata teemal „Minu piirkonna sotsiaalne areng“ peaks olema kõrgharidusega inimene. Aga eksamil käivad erinevad inimesed. Nendel on erinev keele valdamise tase ja sotsiaalsed teadmised. Minu arvates need teemad ei ole seotud keele valdamisega.

Osade eksaminandide pettumus teemades on seotud sellega, et nende ettevalmistus (enamasti keelekursustel) on keskendunud teatud teemadele ning neil on väär ootus, et eksamiteemad peaksid kattuma kursustel õpitud teemadega. Nt meditsiiniõde Kohtla-Järvelt (36):

[a]ga meil ei olnud sellist teemat. Meil olid lihtsad teemad – perekond, töö, vaba aeg, veel midagi, aga niisugust teemat ei olnud. Selleks, et niisugust teemat, sellist teemat lahti kirjutada, on vaja eesti keelt vabalt vallata. Ma midagi kirjutasin, umbes 40 sõna, aga ma tean, et vigadega, tean, et halvasti, sellepärast et meie sellist teemat ei läbinud. Meil oli algtase. /.../ Sellega on seotud see, et eksamil on asju, mis ei ole seotud keele valdamisega. Peab oskama rääkida teemadest, millega ei ole kursis.

Õpetaja Tallinnast (42):

Aga seal olid teised teemad, kuigi mul sellest raamatust kõik teemad olid läbi töötatud. Aga ma ei saanud ühtegi nendest kasutada selleks, et kirjutada.

Õpetaja Jõhvist (54):

Ma räägingi sellest, et ma õpin-õpin, kuulan oma kassette, kõik teemad, mis kasseti peal on olemas, ma tean sõna-sõnalt peast, aga kasutada seda, mida ma tean, ei oska. Milleks need kassetid mul on, kui ma ei saa neid eksamil kasutada? Kõiki neid 12 teemat ma tean sõna-sõnalt peast, aga need ei ole need teemad, mida meilt eksamil nõutakse.

Probleem on ka nendel juhtudel, kui keeleõpe on suunatud erialase keele arendamisele, siis piirdub nende sõnavara ning vestlusoskus teatud teemadega ning eksamil etteantud muudel teemadel jäädakse hätta.

Mitmetel intervjueeritavatel on kogemusi nõ vanade kategooriaeksamite sooritamisega (nt õpetajatel), mis mõjutavad nende hinnangut praeguse eksami raskuse suhtes. Vanad kategooriaeksamid olid praegustega võrreldes oluliselt lihtsamad, kuna ei olnud suunatud kõigi

nelja osaoskuse kontrollimisele. Arvestades seda, et nt õpetajatelt nõutud kõrgema taseme eksamil pidi vanasti tegema etteütlust, puudus kuulamistest ning eksami teemasid oli võimalik eksamikis pähe õppida (kujunesid välja nõ Leberechti õpiku lood) (Kerge, 2002), on mõistetav, et varasema eksamivormi kogemusega inimesed tunnetavad vana ning uue eksami vahel suurt kontrasti eksami keerukuse osas.

Eksami konsultandid-läbiviijad ning ametnikud tõid samuti esile, et kõrgtaseme eksami vestlusteemade edukas läbimine eeldab vastajatelt teatud intelligentsi taset ning elukogemust. Nimetati teemasid nagu nt palgaarmee või haigekassasüsteem, abieluprobleemid või pangalaenu, mis ei pruugi olla jõukohased ja õigustatud kõigi kõrgtaset sooritavate eksaminandide puhul. Peamiselt on siin probleemiks kõrgtaset sooritada soovivad gümnaasiumiõpilased, kellel on vastavalt haridusministri määrusele¹² õigus loobuda eesti keele kui teise keele riigieksamist kui nad on sooritanud teatud ajaks kõrgtaseme eksami. Intervjueeritud konsultandid ja ametnikud kirjeldasid probleemi järgmiselt. Nt konsultant Tallinnast:

Need teemad eeldavad laiemat silmaringi ja elukogemust ja siis tihtipeale läheb see jutt nii, et sisult tihtipeale ei kannu, et see on ikkagi lapse nägemus, niimoodi ta on. Keelata ei saa, kui inimesed tahavad [eksamit sooritada].

Ametnik:

Eksaminaatoril tõusevad juuksed püsti, sest küsimused on täiskasvanud inimestele mõeldud ja kuidas lapsed oskavad neile vastata. Asi pole keeleoskuses, vaid elukogemuses. Eriti hull on kõrgtasemega.

Konsultant Ida-Virumaalt:

Minu kogemus ütleb ka seda [...], et kõrgtaseme puhul, ei pruugi eksam ka õnnestuda keskkooli õpilastel, kuigi tal võib olla hea keeleoskus, sest tal ei ole teatud spetsiifilistes valdkondades veel üldse erilisi teadmisi ja elukogemusi. Et tal on võib-olla päris hea keeleoskus, aga ta ei valda seda teemat, et sellepärast võib ka hinne minna madalamaks.

Asjaolu, et kõrgtaseme eksamil võib eksaminandi hinne sõltuda tema elukogemuste pagasist, on murettekitav, sest iseenesest ei ole selliste inimeste eksamile tulemine keelatud ega ka välistatud. Samas olid siiski teemade jõukohasusega ankeetküsitluse põhjal enam rahulolematud vanemaealised inimesed.

Lisaks õpilastele võivad kõrgtaseme eksamile sattuda ka nt töötajad valdkondadest, kus ei ole samuti tööalaselt eeldatud kõrghariduse olemasolu. Nt avalikus sektoris sekretärid-asjaajajad. Või ka nagu ütles konsultant Tallinnast:

Alati ei ole ka vanus see teema, vaid see inimese enese tase, näiteks kui inimene töötab kuskil ametikohal, kus tal põhiliselt see haridus on keskeri haridus. Näiteks siseministeeriumi liinis, siis tihtipeale see analüüsioskus või midagi jääb puudu sellest kõrgtasemest. Ta räägib selle ära, aga miski asi jääb puudub, mis ei lase seda maksimumhinnet panna.

Seega tunnistavad eksami konsultandid, et eksamitulemust mõjutab lisaks keeleoskusele ka eksaminandide taust, haritus ning mõningal määral ka iseloomuomadused (oskus rääkida võõral teemal) ning keeleoskuse hinnang seatakse sõltuvusse ka muudest teguritest kui keeleoskus.

¹² <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12914944>

Siinkohal illustreerib hariduse ja keeleoskuse vahelist seost ühe konsultandi öeldu, mis viitaks justkui sellele, et madalama haridusega inimeste puhul on kõrgtasemel keele oskamine välistatud:

Me oleme arvamust avaldanud, et tuleks valikteemade hulka lisada ka noortepärane teema, sest abielude probleeme või pangalaenude teemat, et ta oma elukogemuse puudumise tõttu ei saa sellest adekvaatselt rääkida. Aga ei, selle peale vastatakse, et see on ette nähtud kõrgharidusega inimestele, ma ei arva, et see päris õige on, selline ealine diskrimineerimine. Miks siis laps ei võiks kõrgtasemel keelt rääkida?

Siiski mitte kõik konsultandid ei olnud nõus, et teemade suhtes tehakse osadele eksamineeritavatele liiga. Kuigi mõõndi, et elukogemus mängib rolli arutluse arendamise juures, arvasid osad konsultandid, et teemade valik võimaldab alati inimesel leida sellise, millel ta suudab ühe minuti rääkida. Või teisalt, kui inimese keeleoskus on piisav, siis ta ei jää teemadega hätta ning räägib end siiski välja, nt rääkides sellest, et ta ei tea sellest teemast suurt midagi. Nt konsultant Tallinnast:

Aga hea keeleoskuse puhul see intelligentsi vaegus nüüd nii määravaks ei ole ka saanud, ta võib alandada neid palle, aga kui inimene räägib, siis ta räägib ennast välja.

Konsultant Ida-Virumaalt:

Kui sellest kõnest rääkida, siis nende kolme teema hulgas on alati üks selline, millest igaks, sõltumata erialast, ikka midagi võiks teada. Ta ei pea valima mingit raamatupidaja eelarve koostamise teemat, kui ta ei ole raamatupidaja. /.../ Seal kaardi peal on ka üldteema selles valdkonnas, mida iga inimene põhimõtteliselt oma elus peaks sellel teemal 1 minuti suutma rääkida.

Samuti kommenteerib üks konsultant ühe keeleõpetaja nõrdimust ekstreemspordi teema üle eksamil, kuna tema õpilase sõnavaras puudusid ekstreemspordialasid puudutavad sõnad.

Konsultant Ida-Virumaalt:

Siis, kui mingi ekstreemspord oli kunagi./.../ Ta oleks võinud rääkida üldiselt, kuidas ta suhtub sellesse. Sa ei pidanudki talle õpetama neid ekstreemspordialasid.

Siiski võib väita, et ka keerulistel teemadel enda nõ väljarääkimine või bluffimine eeldab teatud intelligentsuse taset, iseloomuomadusi või eksaminandi teadlikkust võimalusest rääkida teemal nii, et teemast suurt ei tea. Sealjuures ei olnud eksami konsultantide (kes ka eksameid hindavad) intervjuudest üheselt selge, kuivõrd suulise osa hinnet mõjutab jutu sisukus ning teemas püsimine. Eelpoolöeldut silmas pidades ning arvestades asjaoluga, et kõrgtasemeksamile võivad sattuda ka vähema elukogemuse ning hariduse inimesed, tuleks teemade valikul erinevate inimeste tausta enam arvesse võtta, tagamaks, et keeleoskuse hinnang ei oleks mõjutatud inimese taustategurite poolt.

Eksamiülesanneteks antud aja üle kurtsid mitmed intervjuueeritud eksaminandid. Nad tõid esile, et nende hinnangul on ülesannete sooritamiseks antud aeg liiga lühike ning sunnib kiirustama. Mõne inimese jaoks tuli eksamiülesannete jaoks antud ajapiirang üllatusena, sest konsultatsioon oli rõhutatud seda, et eksamit tehes tuleb vastamiseks aega võtta ning vastused korralikult läbi mõelda. Nt meditsiiniõde Kohtla-Järvelt (36):

Tähendab, väga palju küsimusi ja väga vähe aega. Kolme viimasesse ülesandesse ma isegi ei süvenenud. /.../ Ma isegi ei jõudnud küsimusi lõpuni läbi lugeda. /.../ Niivõrd kiiresti – niisugust meile ei lubatud. Meile räägiti vastupidi, et on vaja mõelda, iga sõna kaaluda, enne kui räägid, õigesti rääkida.

Mõni eakam eksamitegija tõi välja, et eksami koostamisel ei ole eksamil antava ajal puhul arvestatud eksaminandide ealiste iseärasustega, nt seda, et üle 40-aastastel on keerulisem asju meelde tuletada. Samas, nagu möönsid paar inimest, kui inimene ei ole eksamiks piisavalt valmis, ei ole vahet, kui palju aega talle antakse. Nt õpetaja Tallinnast (47):

Kirjalik osa oli umbes 3 tundi. /.../ Ma saan aru, kui oleks 10 tundi, see ei muudaks mitte midagi. Kui ma ei tea, siis ei tea.

Programmeerija Tallinnast (50):

Vaadake, see, kas aega jääb väheks, sõltub pakutava ülesande raskusastmest. Kui see on veidi kergem, siis ma saan sellega kiiremini hakkama. Kui see on ülimalt raske, siis mul jääb ükskõik mis ajast väheks.

Eksaminandide intervjuude põhjal tuleb eksamikogemuste kirjeldustest esile veel üks teema, mis ankeetküsitluse puhul niivõrd esile ei tule. Kui ankeetküsitluse põhjal on pea kõik inimesed nõus sellega, et eksamil oli kord tagatud ning eksamineerijad kohtlesid eksaminande viisakalt, siis intervjuudest tuleb välja, et korra olemasolu ei pruugita mitte alati positiivsena tõlgendada. Osa intervjuueeritavaid tõi esile, et eksamil valitseb liialt karm kord ning eksaminaatorite suhtumine on väga range. Väga mitmed intervjuueeritavad tõi esile, et neid häiris eksami juures see, et eksamile saabudes kontrolliti põhjalikult dokumente, ei lubatud ise endale meeldivat kohta valida, ei lubata vajadusel tualetti või midagi peale võtta ning see, et eksamitegijaid jälgiti väga pingsalt. Mõnele meenutas see sõjaväelist korda, mõni tundis end nagu kurjategija või spioon. Kuna eksami sooritamine on iseenesest seotud närvilisuse ning stressiga, eriti kui eksami sooritamisel sõltub töökoht, oli tunda, et karm eksamikord pingestab veelgi eksami õhkkonda. Järgnevad väljavõtted iseloomustavad eksaminandide kogemusi eksami korra ning õhkkonnaga: Õpetaja Tallinnast (56):

Aga iseenesest olukord eksamil – võib-olla tulevikus muutub teiseks – aga praegu ta rõhub sind. Kaks järelevaatajat. Me kõik oleme täiskasvanud inimesed ja tulime, kaks järelevaatajat! Ja eelviimasel korral mind pandi kohale istuma. Ma liikusin ühele, mind pandi teisele kohale. Ja selline pidev jälgimine. Sa tunned ennast nagu mingi kurjategija. Ma tulin eksamit sooritama, ma ise tulin, mind siia relva all ei ole toodud. See ajab närvi. Minu kolleegid minu koolis, kellel ei ole tervisega kõik korras, kaks korda inimene minestas. /.../ Inimene tahab minutiks kabinetist lahkuda, teda ei lasta. Miks, ei ole aru saada.

Konstaabel Narvast (43):

Mis mulle esiteks ei meeldi, on see, et ei tohi väljuda. Võib-olla see on minu kusepõie tugevuse kontroll, aga üldiselt inimeste jaoks see on raske. /.../ Mulle tundub, et kõik on liiga ametlik. Nad kardavad, et inimene kirjutab maha, aga mis seal saab maha kirjutada? Kirjanduse osas – ei ole võimalik midagi kaasa tuua ja avada mingit paberit. Selle kohta, et ei tohi WC-sse minna, ei tohi moblat kasutada ... mis sa jõuad ühe minutiga teha? /.../ Minu jaoks ei ole arusaadav niisugune rangus, kas nad tahavad lihtsalt endal tööd kergendada? /.../ Ei tea, mulle see ei meeldi. Tunnen ennast nagu riivatud, ebamugav on.

Õpetaja Jõhvist (54):

Ma ei tea, ei saanud liikuda, mitte midagi. Väga rangelt võtavad seda eksamit vastu, nagu oleksime mingid spioonid. Liiga range. /.../ Ja ma ei saa aru, miks ei tohi valida kohta, kui vabad kohad on veel olemas ja on võimalus rahulikult istuda sinna, kus sulle meeldib. Meie oleme ikkagi täiskasvanud inimesed ja meiega niimoodi käitutakse nagu kabenuppudega. /.../ Ma nägin, kuidas meie eksaminaatorid olid, nad olid nagu raudne, ligipääsmatu sein, ühesõnaga silmades ei peegeldanud mitte midagi, ei kaastunnet ega midagi. Aga võib olla nemad peavadki niisugused olema, kuidas teistmoodi?

Meditsiiniõde Kohtla-Järvelt (36):

[i]se atmosfäär oli nii koormatud, nii tume, nii negatiivne oli./.../ Eksamil oli väga pingeline olukord. Mul kohe tekib seos sõjaväega. /.../ Aga [konsultatsioonil] ei öeldud, et kõik toimub niisuguses närvilises olukorras. Ühel naisel hakkas nina verd jooksuma, teisel hakkas süda valutama ja teistes gruppides inimesed võtsid Validooli./.../ [s]iis tuli väga karm õpetaja, niisuguse sõdurivälimusega, ei olnud naeratust ega „tere“, mitte midagi...

Hoolduspõetaja Kohtla-Järvelt (36):

Tulin sisse, eksaminaatoritel olid kivised näod, tegid kõike kiiresti, järsult... Me tulime, andsime oma allkirjad, panime asjad kokku, istusime... Konsultatsioonidel kõik oli vastupidi, väga sõbralik.

Õpetaja Tallinnast (47):

[t]eine kord oli liiga range, kui oli kaks eksamivõtjat. Üks istus, teine jooksis kabinetis ja segas meid. /.../ See segas mind. /.../ Ta üritas leida inimesi, kes maha kirjutavad. Kuid seal istusid kõik täiskasvanud inimesed ja tema käitumine ei olnud eriti ilus. Ja sõbraliku atmosfääri seal ei olnud. Aga sellises olukorras on raskem sooritada. Ma ei ütle, et nad suhtusid negatiivselt või agressiivselt, aga väga rangelt. Ei tohi täiskasvanute inimestega nii käituda.

Karmi korda põhjendavad aga eksami konsultandid sellega, et sellega püütakse vältida mahakirjutamist (sh erinevate kokkulepitud žestide kasutamist vastuste etteütlemiseks) ning erinevaid petuskeeme, kus, näiteks, saadetakse eksamile enda asemel mõni teine, keelt paremini valdav isik. Tallinna konsultandid spikerdamist teemana ei tõstatanud, kuid Ida-Virumaal töötavad konsultandid olid spikerdamise problemaatikast teadlikud ning tegutsesid sihikindlalt selle vältimise nimel. Ametnikud mõõnsid samuti, et petmine on probleemiks ning ilmselt suuremas ulatuses, kui arvata osatakse. Tallinna konsultandid omakorda aga rõhutasid oma soovi ja püüdu eksaminandidele eksamiolukord võimalikult mugavaks ning stressivabaks muuta. Kõik konsultandid olid teadlikud WC-sse mineku pauside puudumise probleemist ning Tallinna konsultandid siiski võimaldavad vajadusel koos järelvalve all eksamiruumist lahkumist. Samuti leiti, et eksam kui selline on stressirikas kogemus, sõltumata sellest, kui karm kord tegelikult valitseb.

Eksami korra ja eksaminaatorite suunalise terava kriitika tagamaid võib aidata selgitada ka nt see, et kuna peamiselt oli intervjueeritavate näol tegemist mitmeid kordi eksamit sooritada üritanud inimestega, kes on juba (mõni vähem, mõni rohkem) stressis suutmatusest eksam sooritada ning iga kord kaasneb eksami tegemisega suur närvilisus, siis ärritab neid ka eksamikord. Nad on eksamile tulles juba end üles kütanud ning eksami range kord on veel täiendav stressifaktor. Selletõttu on ka nende muljed eksami korrast väga teravad ning negatiivsed.

Kuna intervjueeritavad eksamitegijad ei olnud ilmselt inimesed, kes tulevad eksamit tegema kurjade kavatsustega, ei ole nad kursis pettuste probleemiga ning seetõttu on nende jaoks ka keeruline mõista karmi korda. Seega võib siinkohal kriitilisi hinnanguid leevendada eksaminandide parema informeerimise kaudu.

Teine osa intervjueeritavaid ei iseloomustanud eksamiõhkkonda negatiivselt ning nende kogemused olid pigem meeldivad. Nt konstaabel Narvast iseloomustas eksamiläbiviijaid nii:

Moraalne abi on alati olemas, nad on alati väga heatahtlikud. See on küll raske, sellepärast et nendel on erinevad ülesanded. Inimesed tulevad, et igat moodi eksamit sooritada, aga teised peavad jälgima, et kõik oleks niimoodi, nagu on ette nähtud. Aga põhimõtteliselt on nad alati heatahtlikud, normaalsed inimesed.

Programmeerija Tallinnast (50):

[Ei, eksaminaatorid ise] käitusid väga korrektselt, olid väga neutraalsed. Ma ei tea, kas nad jälgisid just seda, et keegi maha ei kirjutaks – aga nad pidasid korda.

Õppealajuhataja Tallinnast (52):

Aga enamikel kordadel, umbes viiel, ma nägin, et nad [eksaminaatorid] tunnevad kaasa, silmad pehmed, sõbralikud näod. Inimesed, kes saavad aru, et siin istuvad täiskasvanud inimesed, kellel on suur stress.

Eksami kohale intervjueeritavad midagi ette ei heitnud. Kuulamisosa puhul kaebavad mitmed halva helikvaliteedi üle ning mõnedel oli juhtunud eksamil seda, et magnetofon ei tööta korralikult.

Intervjueeritud eksaminandidel laekus ka igasuguseid ettepanekuid ning ideid eksamikorralduse suhtes. Need ettepanekud olid otseses seoses inimeste kogemuste ning eksamil ettetulnud raskustega. Nt kui mõnel inimesel on grammatika nõrgem osa, siis ta eelistaks iga grammatikareegli kohta erinevat ülesannet. Kellel olid probleeme lindistuse kvaliteedi või tehnikaga, soovivad nendes aspektides asjad korda ajada. Närvilise olukorra ning karmide eksamineerijate puhul soovitakse mugavata õhkkonda tekitada (nt pakkudes kohvi) ning arvatakse, et eksamineerijad võiks rohkem naeratada.

6.4 Läbikukkumine

Läbikukkumine ning selle tendentsi süvenemine eksamitegijate hulgas on kujunenud oluliseks probleemiks. Nagu REKKi andmebaasi analüüs esile tõi (vt Tabel 8, Tabel 9) on eksamil läbikukkumine tõusnud 30 protsendilt 50 protsendi ligidale. Eriti oluliselt on eksamitulemused halvenenud vanemaealiste seas. Ametnikud ning konsultandid-eksamineerijad selgitavad seda olukorda sellega, et enamusel inimestest, kellel oli vajalik keeleksam sooritada, on selle juba ammu ära teinud ning järgi on jäänud selline kontingent, kellele eksami sooritamine käib üle jõu või kes pole suutnud keelt selgeks õppida. Intervjuude põhjal tulevad siinkohal mängu keeleõppe juures märgitud tegurid nagu võimekus, mentaliteet ning motivatsioon. Nt konsultant Ida-Virumaalt:

Need, kes on suutnud keele ära õppida, need on seda teinud, nad on hoolitsenud selle eest, et neil oleks tehtud ja keel vajalikul tasemel olemas või vähemalt see paber olemas. Kes ei ole siia maani seda suutnud teha, siis need on suurtes raskustes lihtsalt, erinevatel põhjustel.

Teine konsultant Ida-Virumaalt:

On tunda seda, kui ikka 15 aastat ei ole seda algtaset ka saanud kätte, siis nüüd tulevad need, kes ei ole üldse kas tahtnud või ei oska öelda, ka algtaset ei ole võimalik ära õppida.

Ametnik:

Jah, tööealised inimesed, see ongi see kontingent, kes järjest jäävad seda eksamit tegema, kuni ära surevad.

Järgnevalt tulevad vaatluse alla intervjuudest esile tulnud ebaõnnestumise tagamaad. Taustainfoks nii palju, et mitmetel Eestis sündinud inimestel on eesti keele õpe kogemused

kooliajast ning kõrgkoolist, kus saadi küll teatud eesti keele algteadmised, kuid vähesed peavad tollast õpet täna väärtuslikuks. Siin muidugi mängib rolli ka see, et noid teadmisi pole seni kuigi palju vaja olnud. Keeleõppe nõuete kehtestamise järel tekkis vajadus oma taset parandada ning selleks mindi keelekursustele. Paljud intervjuueeritavad on käinud mitmetel keelekursustel, osadel on olnud eraõpetaja, mõni on püüdnud ise õppida olemasolevate õppevahendite, meedia ning suhtluse toel. Töötavate inimeste puhul raskendab ilmselgelt keeleõpet töö, pereelu ning keeleõppe ühitamine. Mitmete inimeste puhul mängib rolli ka rahaline pool, sest keelekursused on kallid ning paljud on ka neisse tegelikult usu kaotanud.

Kuid kuidas siis eksamil läbikukkunud ise oma mittesooritamist põhjendavad? Ankeetküsitlus tõi esile, et peamiste põhjustena toodi välja keeleoskuse ebapiisavust, närviminemist ning eksami raskust. Need aspektid tulid ka välja intervjuudest. Inimesed erinevad selles osas, kui palju nad otsivad ebaõnnestumise põhjusi iseendast ning kui palju endast väljas poolt olevatest teguritest. On inimesed, kes esmajärjekorras otsivad ebaedu põhjusi ennekõike enesest. Nad teavad, milles on nende peamised puudujäägid, miks seni eksami sooritamine ei ole edu toonud. Sellist suhtumist illustreerib ütlus konstaablilt Narvas (38):

Lihtsalt ma arvan, ma ei oska piisavalt keelt, seepärast ei sooritanud. Teised ju sooritavad. /.../ Aga kõrgtasemel tean ise ka, et ei ole veel valmis./.../ Arvan, et asi on pigem minus. Mul ei ole piisavat sõnavara ja ei ole piisavat kogemust.

Õpetaja Narvast (51):

Mul ei ole kõnepraktikat. Narvas on väga raske. Sellepärast, et kaks korda nädalas on kursused, väga head kursused, aga nendest ei piisa, ei ole piisavalt kõnepraktikat.

Teiseks on inimesed, kes on veendunud, et eksami nõudmised on liialt rasked ning seetõttu ei õnnestu neil eksamit sooritada. Üheks näiteks on eksami raskuses pettunud remondimeister Maardust (36), kes läks eksamile ilma ettevalmistuseta:

Ma ei arvanud, et algtaseme eksami puhul oleks vaja erilist ettevalmistust, kuna eestlased ise on alati kõigile väitnud, et algtase on väga lihtne ning sellest võib peaaegu, et igaüks läbi saada. Uskudes nende juttu, ma ei käinudki ennast kusagil täiendamas, kuna ma mõtlesin, et mu teadmistest ja oskustest piisab selle taseme jaoks.

Eksami raskuse üle kurtsid teisedki. Näiteks programmeerija Tallinnast (50):

Meie ülemus on noor meesterahvas, kes praegu ka veel õpib, ning meie andsime talle mõned ülesanded ette. Ja ta ei saanud kõigi ülesannetega hakkama ja, kas Te saate aru, ta on ise puhas eestlane.

Kolmandaks on vahepealsed, kes mõistavad, et nende ettevalmistuses on puudujääke, kuid kes siiski arvavad, et eksamil oli elemente, mis muudavad sooritamise keeruliseks. Nt hoolduspõetaja Kohtla-Järvelt (36) käis algtaseme eksamil, teadis, et tema ettevalmistus eksamiks jäi lühikeseks. Samas sai ta konsultatsioonil hästi aru ning tal kujunes arvamus, et on võimeline eksamit sooritama. Tema sõnades:

Ma saan aru, et minu tase on madal. Aga konsultatsioonil ma sain kõik aru. Eksamil oli magnetofoni tekst liiga kiire. Ka väga kõrgete teadmistega inimesel oli väga raske aru saada, mis seal räägiti. Kõik oli nii kiirustades. /.../ Väga paljud laused olid omavahel nii sarnased, nii peenikene piir oli „jah” ja „ei” vastuste vahel, et see küll ei olnud algtaseme. Ma sain aru kõikidest lausetest, aga vahe oli nii väike, et oli väga lihtne eksida. See küll ei olnud algtaseme. /.../ Kui ma tulin eksamile pärast konsultatsiooni, siis olin kindel, et olen enam-vähem valmis. Ma arvasin, et saan hakkama, võib olla mitte parimat

tulemust, vaid saan hakkama. Ikkagi see oli algtaseme eksam ja ma mõtlesin, et selleks küll olen valmis.

Peale selle on mõnel eksaminandil arvamus, et eksam tehaksegi nii raske, et võimalikult vähesed inimesed seda sooritaks. Võib leida arvamust, et eksami koostajad panevad eksamisse keerukaid osasid, et meelega eksaminande läbi kukutada. Nt üks õpeta Jõhvist (54) arvas:

Muidugi üldiselt ma saan aru [kuulamisesülesandest], aga seal on ju vaja panna sõna ja konkreetse käändes, ja nimelt seda sõna. Seepärast mulle tundub, et see on nagu mingi lõks. Üldisest sisust saan aru, aga ei oska vigadeta seda sõna panna ja seepärast mulle ei meeldi. /.../ Aga need lõksud on nagu nimelt selleks, et mitte sooritada.

Juhtivkonstaabel ja endine õpetaja Narvast (43) aga ei usu, et eksamid oleksid pidevalt ühe ja sama raskusega, vaid neid muudetakse vastavalt sooritajate keskmistele tulemustele:

Ma ise võtsin eksameid vastu ja hästi palju ise sooritasin eksameid ja mulle tundub, et eksami raskust reguleeritakse. Mõnikord eksamid on väga rasked, mõnikord väga lihtsad. Kui liiga palju inimesi sooritavad eksamit edukalt, siis nad tõstavad latti. Selleks et juba keegi ei suudaks sooritada. Aga kui juba keegi ei soorita pika aja jooksul, siis otsustavad, et see kord paar inimesi laseme läbi, et ei kaotaks lootust. Mulle tundub, et niimoodi juba reguleeritakse. Mul tekkis niisugune tunne, et toimuvad niisugused manipulatsioonid.

Ankeetküsitluses mainisid paljud, et nende eksami tulemust mõjutas eksamiolukord – nad läksid närvi ning seetõttu ei saanud enam rahulikult mõelda. Seda situatsiooni kirjeldavad osad intervjuueeritavad samuti. Eksam mõjub närvesöövalt isegi mõnele kogenud eksamil käijale. Nt õpetaja Narvast (51):

[a]ga see oli stressiolukord. Muidugi ma olin mitmendat korda eksamil /.../ stressiolukord ikka mõjutab mind. Ja ma teadsin, et mul on puudu need 2 punkti.

Meditsiiniõde Kohtla-Järvelt (36):

Sellepärast, et sa ikka närvitsed, mõtted jooksevad laiali ja inimene tahab mõelda, et õigesti vastata.

Üliõpilane ja sekretär (23):

Kui mina lähen selleleksamile, mul alati tuleb selline värin. Mul on alati niisugune meelestatus, et ma pean sooritama, sest et ma tegin seda eksamit juba väga palju kordi ja mul alati tekib hirm. Hirm ja stress. Kuigi ma olen kindel, et ma tean, et ma valdan keelt, võib olla mitte ideaalselt, aga saan kõik aru.

Programmeerija Tallinnast (50):

Muidu elus on saanud juba palju eksameid sooritada.. heh, kuid millegi pärast ükski neist ei ole tekitanud selliseid hirmuvärinaid ja ka füüsiliselt kõrge vererõhu näol peegeldunud, nagu need viimased eksamid on seda teinud.

Ankeetküsitlusest selgus eespool, et üldjuhul on eksaminandide seas levinud hinnang, et eksamitulemus kajastab nende keeleoskust õiglaselt. Rahulolematuid on enam nende seas, kellel ei õnnestunud oma viimast eksamit edukalt sooritada. Siiski ka enamus neist ei kahtle eksamil antud hinnangu õigluses. Lisaks selgus ankeetküsitlusest, et väga vähesed (alla viiendiku) usuvad olevat oma eksamil ebaõnnestumise põhjuseks hinnangu ebaõiglus. Ka intervjuudest ei jäänud üldjuhul muljet sellest, et hinnangu õigluses kaheldaks. Siiski olid mõningad intervjuueeritavad hinnangutes kahtlevad. Nende arvamus illustreerivad järgmised väljaütlemised. Nt õppealajuhataja Tallinnast (52) küsimuse peale, miks tal halvasti läks:

See on minu subjektiivne arvamus, et õppejõud, kes võttis eksamit vastu, hindas ja tegi seda esimest korda ja väga rangelt jälgis kõiki reegleid, mis oli vaja. Minu arvates see oli liiga range ja hindamine oli ka väga range.

Narva õpetaja (51):

Viimasel eksamil ma ei tundnud, et keegi mind läbi kukutaks. Aga eelmisel korral oli niimoodi, et suulise eksami eest panid 3 või 5 punkti. Ma arvan, et see ei olnud õiglane. Ma tulin eksamile ja rääkisin. Ma ei olnud vaikne. Võib olla ma rääkisin midagi valesti, võib olla mitte kõike, aga kui ma sain eksami eest 5 või 3 punkti 25st, ma arvan, et see ei olnud õiglane.

Need on näited inimestest, kes arvavad, et neile tehti hinnangu andmisel liiga ehk nad ise olid hinnanud oma oskusi kõrgemalt, kui see eksamil välja tuli. Need inimesed ei sea siiski eksami üldist usaldusväärust kahtluse alla, vaid leiavad, et nende ebaõnne taga olid liialt karmid eksaminaatorid või hindajad. Samas juhtub ka, et eksamile satub mõnikord ka kriitilisemalt meelestatud inimesi. Nii näiteks oli intervjuueeritavate hulgas meesterahvas (36), kes soovis keeleeksamit sooritada Eesti kodakondsuse taotlemiseks. Ta läks eksamile ilma ettevalmistuseta ning kukkus kolm korda napilt läbi. Selle tulemusel tundis ta end alandatu ning ebavõrdselt kohelduna, sest eksamil oli tema hinnangul liialt karmid nõuded. Sealjuures oli ta võtnud seisukoha, et põhjus polnud mitte tema puudulikus keeleoskuses, vaid eksamineerijad olid otsustanud teda mitte eksamilt läbi lasta:

Ma olin kindel, et mul, nagu paljudel teistel, alandati punkte kunstlikult. Nagu ma juba rääkisin, teise eksami eest sain ma 57 punkti, viimasel korral oli mul aga 58 punkti koos – 60-st jäi mul ainult 2 punkti puudu. Ma mõtlesin, et on suhteliselt mõttetu midagi üritada, sest kui nad kohe ei saanud mulle rohkem punkte panna, siis ega nad ka pärast poleks seda teinud. Samuti ei olnud soovi alandust taluda.

Järgnev väljavõte illustreerib seda, kuidas isiklikku ebameeldivat eksamikogemust võib laiendada ning selle põhjal teha järeldusi selle kohta, milline on riigi suhtumine mitte-eestlastesse:

[m]a sain ära näha, kuidas riik suhtub inimestesse, kes on siin sündinud, terve oma elu elanud ning kellel on tahtmine antud riigi kodanikuks saada. See on riigi suhtumine oma potentsiaalsetesse kodanikesse – seda sain ma oma isikliku kogemuse põhjal teada.

Hindamisega seondub veel üks teema, mis läbikukkunud eksaminandide intervjuude puhul välja tuli – nimelt eksamitulemuste esitamisega seonduv. Praegu esitatakse eksamitulemused selliselt, et iga osa kohta esitatakse saadud punktid eraldi ehk iga eksaminand saab hinnangu, millised on tema oskused kuulamises, lugemises, rääkimises ning kirjutamises. Kuigi mõnede arvates on tegemist piisava tagasisidega, soovis osa eksaminande teada veelgi täpsemalt oma vigu, et neid järgmiseks korraks parandada. Lisaks, nagu ütleb 43-aastane konstaabel Narvast, annaks oma töö ja vigade nägemine kindlust töö parandamise õigsuse kohta:

Mulle just see ei meeldi, et ma ei saa oma tööd näha, aga ma ikkagi tahaks näha, kus kohas ma eksisin. Mulle saadavad punktide arvu, aga minu jaoks see ei ole piisav info, et analüüsida oma tööd. Võib-olla igaüks ei taha oma tööd näha, aga kui ikkagi tahab, siis temal peaks olema võimalus seda vaadata. Mina võin ainult ette kujutada, mis ma tegin valesti. Aga see ei aita oma teadmisi parandada. Ma võiksin mingeid vigu oma õpetajaga arutada. Aga kui ma näen ainult punkte, siis hakkam mõtlema, mis ma võisin valesti teha? Isegi ei kujuta ette. Ei tahaks öelda, et nad seal valesti kontrollivad, aga nad võivad ka eksida. Ja mina ei saa seda üle kontrollida, mitte midagi. Mulle tundus, et ma

kirjutasin niivõrd hästi, aga tuleb vastus ja niivõrd väiksed pallid. Nii et tahaks oma eksimusi teada.

Konsultandid ja ametnikud töid välja, et eksamitööd ei ole võimalik sellel eesmärgil eksamisooritajale näidata, sest eksamitööle vigu ei märgita tulenevalt sellest, et eksamit hindab kaks erinevat hindajat teineteisest sõltumata. Samas on siiski eksaminandidel õigus oma töö kohta selgitusi saada eksamikeskuse spetsialistidelt ning mõnikord ka seda tehakse. Samas mõõnsid ametnikud, et nad ise seda võimalust ei reklaami, sest neil pole ressursse selleks, et paljudele inimestele nende töid näidata ja vigu selgitada. Konsultandid arvavad, et eksaminandid on teadlikud apellatsioonivõimalusest, mille puhul antakse eksami kohta põhjalikumat tagasisidet, kuid leiavad, et apellatsioon on siiski mõeldud hinde vaidlustamiseks, mitte niisama täpsema tagaside saamiseks.

6.5 Puudumine

Puudumise probleemi tagamaid palusime selgitada ka REKK ametnikel ning eksami konsultantidel-eksaminaatoritel. Eestis on eksamite süsteem olnud 2002. aastast kuni 2008.a esimese pooleni selline, et eksamile registreerumisele on seatud 3 kuu piirang: järgmisele testile on lubatud registreeruda 3 kuu möödudes. See on ka olnud seni põhimõtteliselt ainus piirang üldse. Põhjusteta puudumine ei ole sanktsioneeritud. Eksamile registreerumine ei maksa samuti midagi¹³. Need asjaolud ongi paljuski põhjustanud selle, miks eksamilte puudumine on probleemiks kujunenud, arvavad ametnikud ning konsultandid. Leebe kord võimaldab puudumise väga lihtsaks teha. Või nagu ütles üks konsultant:

See [riigilõivu kaotamine] oli suur viga, oleks võinud võib-olla vähendada seda, aga inimese loomuses on see, et kui ta on pileti ostanud, siis ta tuleb.

Registreerumine on kerge ning paljud ei seosta enda kirjapanemist tegeliku kohustusega eksamile kohale tulla. Mõnede puhul, väidavad REKKi ametnikud, toimub eksamile registreerumine ka teatud sisemise sunnivahendi või hoopiski nõ välise püüdlikkuse näitamise mõjul. Esimesel juhul võib näiteks olla tegu juhtumiga, kus inimene (ilmselt tulenevalt ametikoha nõuetest) registreerub end eksamile ning loodab, et ta vahepealsel ajal püüab midagi teha oma valmisoleku tõstmiseks. Et kui juba on registreeritud ja on eksami tähtaeg seatud, siis peaks suurenema veidi motivatsioon end ette valmistada. Või teisel juhul on eksamile registreerumine märk tööandjale keeletunnistuse nimel tehtavatest pingutustest.

Ametnik 1: [e]t sa tead, et sul on mingi kuupäev, tähtsust on olemas, et sa pead ennast pingutama selleks.

Ametnik 2: Või näitama tööandjale, et näe ma ikka lähen eksamile.

Samas on sellistel juhtumitel tegemist inimestega, kellel enamasti tegelikult ei ole kavas eksamile minna. Registreerumine toimub ilma tegeliku valimisoleku ning soovita eksam sooritada, pigem sellise hetkeemotsiooni ajal. Seetõttu on sellistel inimestel ka lihtne teha otsus eksamile mitteilmumise osas, sest eksami aja kätte jõudes tunnevad nad, et ei ole eksamiks valmis. Nagu väljendas REKKi ametnik:

Nad on ebakindlad, nende keeleoskuse tase ei ole piisav ja siis nad ei julge võib-olla sinna eksamile minna. Ka sellepärast puuduvad, mitte ainult lihtsalt, et nad oleksid täiesti süüdimatud. Aga nad registreerivad ja nad ei saa aru, kuhu nad ennast kirja panid. Aga

¹³ Riigilõiv eesti keele tasemeeksamile registreerimise eest kaotati alates jaanuarist 2002.

just see, et, /.../ ma ikka ei ole täna valmis, et ma täna ikka ei lähe. Need kuupäevad on aasta ette välja kuulutatud, siin ei saa olla, et järsku tuleb üllatusena, et oi, näed, nüüd on eksam.

Haigestumisi, nagu andmetest nägime, tuleb ka inimestel ette, kuid need, kes sellest teada annavad ning ka tõendi toovad, on siiski üksikud juhtumid. REKKi ametnike kinnitusel oli selliseid juhtumeid näiteks 2007. aastal kaks.

Intervjuud ametnike ning konsultantidega võimaldavad veidi heita pilku puudumise peamise põhjuse – ebapiisava valmisoleku – tagamaadele. Ametnike ning konsultantide hinnangul ajendab kohustus eksam sooritada inimesi end eksamile kirja panema, kuid olulisemat sammu, milleks on enda ettevalmistamine eksamiks, tihti ei astuta. Seetõttu otsustatakse ka eksamilt puududa, sest valmisoleku puudumine ei motiveeri eksamile kohale minema. Kuid leidub ka inimesi, kes konsultantide hinnangul tulevad eksamile ainult eksamit harjutama, nagu eelnevalt sai välja toodud.

6.6 Eksamikonsultatsioon

Kõik need eksamil läbi kukkunud inimesed, keda intervjuerisime, olid konsultatsioonil osalenud. Mitu korda eksamil käinud inimeste puhul tuleb ette, et konsultatsioonist võetakse osa esmakordsel eksamile minekul, järgnevatel kordadel enam seda vajalikuks ei peeta, sest konsultatsioonid ei muutu tihti ning ka eksamil käimisest on juba ülevaade eksami kohta olemas. Mõni peab vajalikuks uuesti konsultatsioonile minna siis, kui eksamitega seonduvalt on toimunud mõningad muutused (nt nüüd uued tasemed). Intervjueritute sõnul annab konsultatsioon hea ülevaate eksamil toimuvast, saab ettekujutuse, mis ja kuidas hakkab juhtuma. Nt nagu ütles programmeerija Tallinnast (50):

Ma sain teada mida, mis järjekorras ja kui kiiresti tuleb teha, kui tähelepanelik tuleks kuulamise osa ajal olla.

Või Narva politseikonstaabel (43):

Muidugi ta annab ettekujutuse eksamist. Kui inimene kunagi ei ole käinud, siis ta saab aru, kuidas kõik tuleb. Ja saab oma võimalused ka hinnata. Ja nädala jooksul midagi tugevdada.

Konsultantidega vestlusest selgus, et konsultatsioon on nende hinnangul eelkõige vajalik inimestele, kes ei ole õppinud keelt keelekursustel või kelle töö iseloom ei näe ette mingisuguste dokumentide täitmist. Keelekursused, millest hiljem täpsemalt juttu tuleb, on konsultantide kogemuse põhjal tihti suunatud eksami sooritamisele (kohati ilmselt ainult sellele, jättes üldise keeleõppe kõrvale) ning kursustest osavõtjatel on hea ettekujutus eksamist ning selle ülesannetest. Nagu ütlesid konsultandid Tallinnast:

Kes on käinud kursustel, siis selle struktuuri on nad risti-põiki läbi töötanud ja testivihikutes ja raamatutes on see olemas ja nad on sellega täiesti tuttavad.

Probleem on rohkem nendega, et kes on eesti keele rääkijad, aga ei ole käinud kursustel ja ei ole ka proovinud, neil on siis palju asju puudu.

Mõnel on ka probleem selles, et tal ei ole testi täitmise kogemust. Ütleme, et kui ta töötab sellisel tööalal, kui tal iga päev ei ole vaja midagi kuhugi kirjutada, siis tal on suhteliselt raske seda testi täita, võrreldes sellega, kes on harjunud seda tegema, Selles on ka probleem. Kuhu ma teen ja kuidas ja mida ma pean märkima, kui valesti läheb, mis siis.

Kooliõpilased on teine rühm inimesi, kellel konsultantide hinnangul eksamitest hea ülevaade on.

Viimasel ajal on konsultandid märganud konsultatsioonidel osalejate arvu langust ning leiavad, et see on tingitud sellest, et eksamitele on käima jäänud inimesed, kes on juba korduvalt eksamil käinud ning seetõttu konsultatsioonidel ei osale. Kuna eksamikorralduses muutusi nagunii pole, siis oleks nende motivatsiooniks konsultatsioonil käimine ülesannete harjutamiseks, kuid kuna konsultatsiooni ülesannete vihiku ülesanded ei muutu kuigi tihti, ei ole inimestel motivatsiooni uuesti konsultatsioonile tulla:

Vot ongi. Kui oleks teine vihik või teine teema, siis nad oleksid tulnud. Aga nad teavad, et see sama vihik on konsultatsioonil juba aasta või rohkemgi./.../ Tegelikult oleks vaja vähemalt 3-4 kuu pärast, võiks kaks korda aastas vahetada vihikut, siis saaks harjutada ja tuletaks meelde. Nüüd ta teab, et sama asi.

Ida-Virumaa konsultandid tõid välja, et kuna seal piirkonnas on kõrgtaseme keelekursusi vähem, leidub siiski ka inimesi, kes käivad pidevalt konsultatsioonil teste läbi tegemas ja harjutamas:

Mõni on küll, et me naerame, et see on kuldkaardi omanik meil juba. Et 4-5 korda on käinud konsultatsioonil. Ta teeb seda ühte sama vihikut läbi ja ikka teeb ja teeb ja jääbki tegema. Et selliseid on ka. Näha on, et ta ei arene selle kõrgtaseme jaoks kuskile kuidagi edasi.

Viimane asjaolu seostub hästi ka mitmete konsultatsioonile tulevate inimeste ootustega. Nimelt arvavad osa inimesi, et konsultatsioon on koht, kus on võimalik oma keeleoskust parandada või saada keeleõpet, tõid konsultandid välja. Mitmed inimesed ei mõista, et tegelikkuses konsultatsiooni tulles peavad nad olema juba eksamiks ettevalmistunud ning konsultatsioon on koht, kus muuhulgas saab eksamiks ettevalmistusest teatud ettekujutuse. See ekslik ootus peegeldub ka läbikukkunute intervjuudes. Mitmetest vastustest peegeldus seda, et eksamile minejad ootasid, et konsultatsioonilt on võimalik saada abi eksami sooritamiseks või lisaettevalmistust ning et konsultatsioon on koht, mis aitab kaasa sellele, et inimene oleks võimeline eksami sooritama. Sellega on seotud ka ootus saada konsultatsioonil teada eksamile tulevad teemad. Ometi on eksami korraldus selline, et teada on ainult üldised teemavaldkonnad, millest tuleb kõneleda. Tundub, et paljud inimesed ei ole enda jaoks selgeks teinud, mis on konsultatsiooni roll. Illustratsiooniks vastus turvamehelt Tallinnas (55):

Aga ma arvan, et nad saaksid konsultatsioonil juba anda eksamil tulevad teemad. Näiteks, et eksamil tuleb 5 teemat ja nad ütlevad, mis need on.

Vahel tullaakse ka konsultatsiooni eesmärgiga näha ära konsultant, sest teatakse, et sama inimene võib olla ka eksamil. See annab inimesel kindlama enesetunde eksamiks.

Kas konsultatsiooniga on ette tulnud ka mingisuguseid probleeme? Üldiselt läbikukkunutel konsultatsiooni suhtes suuri etteheiteid ei olnud. Ühe probleemina tuli ühe eksaminandi puhul esile see, et konsultatsioonil tekkis arusaamise probleem. Nimelt ei saanud üks eksaminand konsultatsioonil halva eesti keele oskuse tõttu aru, et peale kirjalikku osa on eksamil paus ning sellele järgneb suuline osas. See inimene kukkus eksamil läbi, sest läks peale kirjalikku osa eksamilt ära. Remondimees (36) Tallinnas ütles:

Esimest korda ei õnnestunud mul sellest eksamist läbi saada sellepärast, et kui ma tulin enne eksamit konsultatsioonile, siis see toimus üksnes riigikeeles. Konsultant kasutas üsnagi keerulisi keelepöördeid, vaatamata sellele, et ta teadis väga hästi, et tegemist on

algtaseme eksamiga. Umbes 90% tervest suurest klassist ei saanud mitte millestki aru, mina kaasa arvatud. Ta selgitas väga hoolikalt seda, mida eksam endast kujutab, kuid kõige tähtsam osa jäi minu jaoks arusaamatuks. Kõige tähtsamaks osaks oli see, et peale kirjaliku osa on 15-minutine paus ja siis hakkab toimuma suuline osa. Mina aga ei saanud sellest aru ning kui oli eksami aeg, siis ma tegin oma kirjaliku osa ära ning arvates, et see ongi kõik, läksin koju ära.

Teised eksaminandid seda probleemi esile ei toonud, kuid eksami konsultandid tunnistasid küll, et algtasemel tuleb ette, et kõik ei pruugi alati aru saada, millest räägitakse. Samas on konsultantidel voli selgitada vajadusel asju vene keeles ning vastata vene keeles küsimustele. Siiski piirdub see enamasti algtasemega ning sõltub ka ilmselt konkreetsest konsultandist. Mõni piirdub üksiku sõna tõlkimisega, teised ilmselt selgitavad rohkem. Näiteks väljavõtted intervjuust:

Moderator: Seda on ette tulnud, et inimene ei saa konsultatsioonil eesti keeles kõigest täpselt aru, mis seal seletatakse?

Konsultant: Täitsa loomulikult. Räägid mitu korda üle ja ikka ei jõua kohale.

Moderator: Siis räägite vene keeles?

Konsultant 1: Paar sõna ütlen, siis on kõik.

Konsultant 2: Kõrgtasemel me vene keeles üle ei räägi.

Konsultant 1: Algtasemel ütled mõne sõna, kesktasemel ka, aga kõrgtasemel mitte üldse, kaks korda ütled ja kui aru ei saa...

Konsultant 3: Siis ta ei ole kõrgtase.

Konsultant 4: Kui see algtaseme keeleoskus on ikka nii vaieldav asi, et kas tähtis on see, et ta saaks aru, mida ta peab tegema... Konsultatsioonis on võimalik ju veel seletada, eksamil on niikuinii eesti keeles, et sa pead hakkama saama ja tegema, et saaks ikka kõigest aru, mida seal räägitakse.

Mõned eksamil läbikukkunud töid seoses konsultatsiooniga ka esile sellise mure, et konsultatsioon oli nende arvates palju kergem kui tegelikult eksam. Samas mõõndi ka, et kuna eksam toimub oluliselt närvilisemas õhkkonnas, tundusid ülesanded seetõttu eksamil raskemad kui konsultatsiooni. Kaks näidet inimestelt, kes on seda kogenud.

Konstaabel Narvast (38):

Raskustasemest rääkides oli konsultatsioonil miskipärast kõik rohkem arusaadav, ka tekstis ja teistes osades. Aga eksamil, võib-olla sellepärast, et närveerisin ka, midagi ei olnud arusaadav, iga kähin ärritas, kuskil mingi sõna ei kuulnud, kõik, tuleb paanika. Seal närvitses rohkem.

Õpetaja Jõhvist (54):

Meil läks kõik hästi ja väga huvitav oli. Meie paar pandi [vestlusülesande läbi tegemisel] näiteks – meie kolleegiga suhtlesime suurepäraselt, kõik olid väga õnnelikud. /.../ Meie paar oli eeskujuks ja teised tüdrukud naeratasid ja rääkisid, et meie oleme juba sooritanud. Aga ei sooritanud eksamit.

Uurides konsultantidelt, millist mõju enesetestimine konsultatsioonil omab – kas mõned inimesed otsustavad eksamile mitte minna või mõistavad, et on valinud vale taseme – selgus, et leidub inimesi, kes saavad aru, et nende oskused pole veel piisavad eksami sooritamiseks ning loobuvad eksamile minemast. Siiski pole neid konsultantide hinnangul palju. Samas märkisid konsultandid Tallinnas, et isegi kui inimesed näevad, et nad pole võib-olla hästi valmis, soovivad nad eksamile minna kogemuse mõttes. Eriti olukorras, kus eksamil läbikukkumisega ei

kaasne mingisuguseid sanktsioone inimese jaoks, vaid võib olla isegi teatavaks plussiks tööandja silmis. Nagu ütles konsultant Tallinnast:

See kuidagi negatiivselt ei kajastu ja teiseks tööandja näeb, et käisite eksamil, te proovisite, sest praegu suhtuvad inspeksiooni inimesed ka väga lojaalselt, kui inimene õpib ja püüab, proovib ja katsetab.

Vahel tuleb ette ka seda, et konsultatsiooni tulemusel inimesed mõistavad, et on valinud vale eksami taseme (või ei vasta oskused sellele tasemele). Nende hulk võib olla 5-10% ühe konsultandi hinnangul, kuid praegune eksamikord ei võimalda pärast konsultatsiooni eksami taset muuta (nt valida kesktaseme asemel algtase). Intervjuudest ebaedukate eksamitegijatega tuli ka välja, et konsultatsiooni tulemusel võivad inimesed eksamist loobuda, mõistes, et nende teadmised ei ole veel sooritamiseks vajalikul tasemel. Nt ütles üks Ida-Virumaa eksaminand:

Aga konsultatsioonil ma käisin. Seal oli näidis [vestlus], kutsuti üks meie naistest ja esitati talle küsimusi, ja ta vastas. Ja tema valdas hästi keelt. Ja ma mõtlesin, et kuhu nüüd mina lähen, võrreldes nendega. Ja sellepärast ma natukene rahunesin ja mõtlesin, et parem sõidan puhkusele.

Konsultatsioon on praegusel ajal põhiline eksamieelne tugi, mida riik eksamile soovijatele võimaldab. Täiendavalt on välja antud ka eksami käsiraamatud erinevatele tasemetele, milles antakse samuti ülevaade eksami olemusest ning erinevatest ülesande tüüpidest. Uurides konsultantidelt, mil määral nende teada antud käsiraamatud eksamiks ettevalmistamisel kasutatakse, saime teada, et need leiavad kasutust ennekõike keeleõpetajate poolt. Inimesed ise ilmselt neid ei kasuta. Inimeste kasutust võib piirata asjaolu, et käsiraamatud on praegu kättesaadaval ainult internetis. Osal eksamil osalevatel inimestel ei pruugi aga olla arvutikasutamise oskust või interneti ligipääsu.

Käsiraamatute kasutust, lisaks sellele et need pole saadaval paberkandjal, võib piirata ka asjaolu, et raamatud on ainult eesti keeles. Just algtasemel õppijate puhul võib käsiraamatu sisu paljuski arusaamatuks jääda, sest algtasemel nõutav keeleoskus piirdub üldiselt igapäeva elu puudutava temaatikaga ning tekstide pihul on eeldatud lihtsa jutu mõistmist. Samuti algtasemel lugemisoskusega isik „suudab mõista tuttavateemaliste tekstide põhiseisukohti ja tuletada konteksti põhjal ka tundmatute väljendite sisu“¹⁴ Käsiraamatu tekst on selgelt keerulisem kui algtase nõuab. Seetõttu ei saa eeldada, et inimesed käsiraamatut kasutaksid. Omaette teema on inimeste teadlikkus käsiraamatute olemasolust ning nende soov iseseisvalt eksamiks ette valmistuda.

6.7 Eesti keele õpe

Need eksamil läbi kukkunud eksamil osalejad, keda käesoleva uuringu raames intervjueriti, on enamasti päris pika eesti keele õppe kogemusega. Paljude intervjueritavate eesti keele algteadmised pärinevad lapsepõlvest ja/või (üli)kooliajast. Teised on algust teinud 1990. aastate alguses, kui tekkisid keelenõuded. Siiski on näha, et paljudel on pikk keeleõppe kogemus, kuid kuna seni ei ole keelenõuete täitmist kuigi rangelt jälgitud ega nõutud ja ka keele järele on otsene vajadus puudunud, ei ole keeleoskused oluliselt paranenud. Osad inimesed tunnevad piinlikkust pika õppimisaja ning tagasihoidlike tulemuste pärast. Nt õpetaja Jõhvist (54):

¹⁴ „Eesti keele algtaseme test: käsiraamat“, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Tallinn 2002

Aga üldse ma õpin eesti keelt nii kaua, et on häbi öelda, et siiamaani ei valda, kuskil 10 aastat. Aga praktiliselt kasutada ei ole kuskil. Tol ajal me lihtsalt käisime [keelekursustel] sellepärast, et oli vaja käia.

Keelenõuete kehtestamise järel pidid paljud oma keeleoskuste parandamiseks keelekursusi võtma. Konsultantide ning ametnike hinnangul on keeleõppekursuste tase väga erinev ning leidub palju kursusi, mille kvaliteet ei pruugi kõrge olla. Ametnikud tõid esile, et keeleõppeasutuste puhul ei ole Eestis sisse seatud konkreetseid kvaliteedinõudeid, kehtestatud on miinimumnõuded koolituse pakkumiseks ehk Haridus- ja Teadusministeeriumilt tuleb taotleda koolitusluba. Vastavalt erakooliseadusele¹⁵ tuleb koolitusloa taotlemisel ette näidata õppekava ning tingimused õppe korraldamiseks, sisuliselt kooli kvaliteeti ei kontrollita. Nagu ütles üks ametnik:

Mingit kontrolli ei ole. Ainus kontroll on Haridusministeerium, kes annab välja koolitusloa, aga koolitusluba on suhteliselt formaalne paber, sest see õppe sisusse ei süüvi. Täna sel päeval ei ole tegemist ka mingi litsentseeritud tegevusega, põhimõtteliselt riiklikku kontrolli ei rakendata.

Konsultantide ning ametnike intervjuude põhjal võib öelda, et tasemeeksamite süsteem on loonud nõudmise eksamiteks ettevalmistavate keelekursuste järele. Kuid kujunenud ei ole olukorda, kus enamus inimesi oleksid huvitatud sisuliselt korralikust keeleõppest (nt algtasemel keeleoskuse omandamisest) ning seejärel keeleeksami sooritamiseks vastaval tasemel, toovad konsultandid välja. Valitseb situatsioon, kus suurelt hulgalt töötavatel inimestel nõutakse keeletunnistuse olemasolu töökoha säilitamiseks või uue töökoha saamiseks, ilma et paljudel eksisteeriks motivatsioon keelt tegelikult omandada, nagu eelpool intervjuud eksamil läbikukkujatega välja tõid. See asjaolu on aga ametnike ja konsultantide sõnul tinginud selle, et tekkinud on nõudlus lühikeste keelekursuste järele, mille tulemusel oleks kuidagi võimalik nõutava taseme eksam ära sooritada. Keelefirmad on selle nõudluse ära tabanud ning reklaamivad lühikesi kursuseid, mille tulemusel lubatakse teatud taseme sooritamist, toovad ametnikud ja konsultandid välja. Lühikeste kursuste käigus ei omandata tegelikkuses keelt – see asjaolu on aga paljudele kursuste võtjatele teadmata. Nii konsultandid kui ametnikud viitavad siinkohal keeleõppijate petmisele, nt ametnik:

Kui inimesele öeldakse, et ta läbib 60-tunnise kursuse ja see on algtase. See on täielik petmine. Siis ta tuleb heausklikult eksamile ja üritab seda sooritada, aga 60 tunniga ei omanda keelt.

Teine ametnik:

Jah, ta [kursustele tulija] usub seda, mida talle pakutakse. Võib-olla ka inimeste teadmised sellest, mis see keeleoskus üldse on... Ei ole võimalik nii, et ma õpin midagi ära. See keeleoskustase saavutatakse pika õppeprotsessi käigus mingil hetkel. Ei ole nii, et käin 60 ja 100 tundi ära ja siis mul on tase ja siis õpin veel 60 ja 100 tundi ja mul on järgmine tase ja seda on mitmed läbiviidud uuringud tõestanud, et ühelt tasemelt teisele jõudmiseks... Optimistid on pakkunud välja 250, teised räägivad 350st ja kolmandad räägivad üldse 600st tunnist, et ühelt tasemelt teisele jõuda.

Kuna aga paljude inimeste motivatsioon tasemeeksami sooritamiseks on puhtalt seotud praktilise eluga (töökoha säilitamine või saamine), siis võib olla teatud juhtudel keeleõppekursustel surve valmistada inimesi ette ennekõike eksami sooritamiseks. Nii on see ametnike ja konsultantide hinnangul, nt ametnik:

¹⁵ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12851802&searchcurrent>

Keeleõppe eesmärk on midagi muud, kui see, et sooritada eksam, aga praegu ta paraku nii on ....

Teine ametnik:

Keelekursuste eesmärk on selle paberi kätte saamine, mitte inimeste keeleoskuse [arendamine]...

Ka osad intervjueeritud ebaedukad eksaminandid heidavad keelekursustele ette seda, et kursused ei ole suunatud keeleoskuse arendamisele, vaid väga kitsalt eksami sooritamisele, korrates ühtesid ja samu asju. Nt õpetaja Tallinnast (56):

Aga kõik kursused on orienteeritud /.../ eksamiks ettevalmistamisele või oskuste täiendamisele, oskustele, mida meil üldse pole. Kursused algavad sellega, et seda te juba peate teadma, seda ka. /.../ Kursustel ei ole sellist eesmärki, et õpetada keelt. Võib-olla ma pole õigel kursustel käinud. Aga ma käisin väga paljudel.

Õpetaja Tallinnast (56):

Kursused ise peaks tegema sellisteks, et inimene saaks vallata keelt, mitte ei omandaks puhtalt mehaanilisi oskuseid.

Üldpilt intervjueeritud eksaminandide keeleõppest peegeldab üsna suurt ebasüsteematilisust keeleõppes – levinud on lühiajalised kursused, millele järgneb eksamile minek eesmärgiga keeletunnistus omandada. Mitmete puhul on märgata, et läbitud on mitmeid lühiajalisi kursusi erinevatel aegadel. Mõned inimesed on samas ka õppinud ja jätkavad õppimist eraõpetaja toel, mõned omal käel olemasolevate õppevahendite toel. Osadel on võimalus keeleõppes osaleda töö juures. Intervjueeritavate kogemused keelekursuste osas on mitmesugused. Viimase aja kursused saavad paremaid hinnanguid kui varasemad.

Surve keelekursustele kui eksamiks ettevalmistamisele võib tuua kaasa selle, et kursused on keskendunud eksami sooritamise treenimisele. Kursustel osalejatele õpetatakse selgeks teatud eksami aspektid ning teemad ja neid harjutatakse kursustel hoolega, pööramata tähelepanu üldise keeleoskuse arendamisele. Keelekursuste puudustest rääkides mainivad konsultandid seda probleemi esimesena. Nt konsultant Ida-Virumaalt:

Minu arust just see stambilikkus, tõesti tambitakse see rutiin selgeks, eriti suulise osa puhul.

Teine konsultant Ida-Virumaalt:

Tundub, et nad kursustel pannakse küll kindla stambi järgi rääkima, et antakse nagu mallid kätte, et vot siis räägite nii ja vastama peate nii. Kui siis konsultatsioonis ta satub täiesti võhivõõraga, mitte oma kursusekaaslasega kokku, siis nad tajuvad, et see on võõras situatsioon, et ta peab sellest välja oskama tulla.

Kolmas konsultant Ida-Virumaalt:

Just see mallide süsteem või see stampsüsteem on isegi kõrgtasemel. Esialgu nad alustavad seda juttu, aga kui tuleb juba teema, siis mitte midagi enam edasi ei lähe, siis mõtleb, ütleb jah-jah-jah ja ongi see teema lõppenud.

Konsultant Tallinnast:

Ja see kirja sissejuhatus on ka niimoodi, et seal on näha kohe, kust maalt on äraõpitud tekst ja siis kui tuleb see teema osa, siis langeb see tase kohe momentaanselt ... Ja siis lõppsõna on jälle korralik.

Seda, et pähe õppimist eksamiks valmistamisel esineb, tunnistasid eksaminandid ise samuti. Nt õpetaja Tallinnast (42):

Muidugi ma mõnedes kohtades tuupisin tekste sellepärast, et eesti keeles mõelda ma veel ei oska. Raskete vormidega. Sest kesktase tähendab seda, kui rääkida lause ehitusest, siis peab olema täislause.

Või konstaabel Narvast (38):

Mina tunnen hulk niisuguseid inimesi, kes teevad eksamit kõrgtasemele, aga kui juhtub mingi mittestandardne olukord, nad ei oska üldse rääkida, sellepärast et nad lihtsalt õppisid pähe fraasid, väljendid.

Samas tuleb ette, et sellisel viisil spetsiaalselt eksamiks õppimine ei pruugi aidata eksamist läbi saada, ilmneb ka eksaminandide endi vastustest. Nt õpetaja Jõhvist (54):

Ma räägingi sellest, et ma õpin-õpin, kuulan oma kassette, kõik teemad, mis kasseti peal olemas on, ma tean sõna-sõnalt peast, aga kasutada seda, mis ma tean, ei oska. Milleks need kassetid mul on, kui ma ei saa neid eksamil kasutada? Kõiki neid 12 teemat ma tean sõna-sõnalt peast, aga need ei ole need teemad, mida meilt eksamil nõutakse.

Stambilikkus keelekursusel ei pruugi valmistada inimest ette selleks, et ta oleks suuteline korralikult keeleeksamit sooritama, sest eksami teemad ei pruugi kattuda kursustel õpitutega ning vestlussituatsioonis või essee kirjutamises on tarvis arutleda võõrastel teemadel. See võib aga tekitada olukordi, kus inimesed lähevad korduvalt eksamile selleks, et katsuda vestlusteemadega, mis neile juhuslikult satuvad, uuesti õnne, nagu konsultandid esile töid.

Olulise aspektina tuleb ka märkida, et nõ stampide treenimine võib luua eksaminandidel ettekujutuse, et nad on eksamiks ettevalmistatud – nad on vaeva näinud ning neil on vajalikud teemad selgeks õpitud. Samas, kui eksam ebaõnnestub, on eksamitegija pettumus halvast tulemusest seda suurem. Nt õpetaja Tallinnast (42) on selle heaks näiteks:

Ma läksin eksamilt ära selle tundega, et ma sooritasin eksami edukalt. Eriti juunis. Ma 100% arvasin, et ma sooritasin. Ja kui sain sellised tulemused [läbikukkumise kohta], siis olin šokeeritud.

Sellised kogemused aga suurendavad üldist vastumeelsust kogu keeleõppe ning eksamitega seonduva suhtes. Samuti nagu tekitavad lootusetusetunnet.

Kui ühelt poolt on keelekursuste probleemiks liigne eksamikesksus, siis teisalt on ka kursuseid, mis ei valmista õppijaid spetsiaalselt eksamiks ette, vaid tegelevad üldise keeleõppega, mis tegelikult peaks lõppkokkuvõttes samuti tagama edu eksamil. Nt programmeerija Tallinnast (50) kurdab:

Minul on jäänud selline mulje, et kõik need toimuvad kursused, mida korraldavad erinevad firmad, on vägagi kauged nende eksamite nõuetest. Paljudel kursustel öeldaksegi nii, et nemad ei valmista eksamiks ette, vaid õpetavad keelt. Ja see „kuristik“ keele õpetamise ja eksami sooritamise vahel ei ahene. See on minu nägemus.

Intervjuudest läbikukkujatega tuleb esile, et kuigi viimasel ajal on keelekursustel käijad kursuste suhtes positiivsemad võrreldes varasemal ajal osalejatega, on siiski palju keelekursustesse usu kaotanud ning loobunud kursustel käimisest. Ühest küljest ei võimalda keelekursused piisavalt tähelepanu osutada iga õppija vajadustele (nagu näitasid ka küsitluse tulemused, vt Joonis 44), teisalt võib osalejatele jääda tunne, et keelekursused ei vastuta pakutava õppe kvaliteedi eest. Õpetaja Tallinnast (56) selgitab:

Mina, nagu õpetaja, vastutan selle eest, mida ma õpetan oma õpilastele. Kursused selle eest ei vastuta. Raha sa maksad palju, aga vastutust kursustel pole. Nad tegutsevad iseseisvalt, mida tahavad, seda teevad. Ei vastuta mitte millegi eest.

Osad kursustes kasulikkuses pettunud on otsustanud võtta eraõpetaja, kelle toel oma oskusi arendada. Eraõpetaja saab suunata õpet konkreetsetest vajadustest lähtuvalt ning tähelepanu osutada nõrgematele kohtadele. Siiski ei pruugi ka eraõpetaja toel õppimine väga tulemuslik olla, kui igapäevaelus ei ole võimalik keeleõppele suurt aega pühendada. Viimane kehtib ilmselt ka keelekursuste kohta. Nt Narva konstaabel (38), kes otsustas eraõpetaja kasuks:

Aga kui ma harjutasin õpetajaga individuaalselt, siis see tõi rohkem kasu. Aga ikka jäi vaba aja probleem. Sulle räägitakse, et õpi 30-40 sõna pähe. Üks või kaks päeva õpid küll, aga pärast ei ole motivatsiooni selleks, et istuda ja igapäevaselt ära õppida 30 sõna.

Töö, pere ning õppe ühitamine on keeruline, sest üldiselt jääb keeleõppele teiste tegevuste kõrvalt aega väheks. Paljud kurdavad, et väga raske on leida jõudu peale rasket tööpäeva selleks, et keeleõppele pühenduda. Nt õpetaja Tallinnast (45):

Selleks, et kuulata raadiot või vaadata TVd, ma pean istuma ja kuulama. Aga minu tavaelus selleks pole aega. Pärast lapsi ja töölt koju tulekut ja panna käima raadio või TV. Ma ei võta enam vastu seda infot.

Meditsiiniõena töötav naine Kohtla-Järvelt (36):

Kui ma töötan öösel ja ma pean tulema koju ja keelt õppima – see on väga raske.

Õpetaja Jõhvist (54):

Aga kursused olid alati peale tööd, olime alati väsinud, ja võtta vastu seda, mis ta [õpetaja] rääkis, oli raske. Me tahtsime koju, süüa õhtusööki, niimoodi.

Keeleõpet piirava tegurina toovad mitmed eksaminandid intervjuudes esile kursuste või õpetaja kallist hinda. Siiski jääb intervjuudest kõlama see, et keeleõppele on eelkõige keeruline pühendada tulenevalt töö ning pereeluga seotud teguritest ja motivatsiooni vähesusest ning hind mängib seejuures tegelikult teisejärgulist rolli.

Konsultandid toovad lisaks keelekursuste kvaliteedile probleemina esile veel paljude eksamisooritajate olematu kokkupuute eesti keele ning eestlastega. Eksamitegijate elus puudub vajadus, ilmselt Ida-Virumaal ka võimalus, eesti keelt igapäevaelus kasutada, mistõttu keele omandamine on keeruline. Näide konsultandilt Tallinnas:

Kõrgtasemel on üks uurija Koplast. Küsisin, et mitmendat korda olete – kümnendat korda ja kolmandat korda teie juures. Ja siis ta tuli mul meelde. Ta ütles ka, et mis sa teed, see ring on Koplast, ülemus ja kõik kolleegid on samakeelsed, pätid on samakeelsed.

Vähene kokkupuude eesti keelega raskendab keeleõpet ning eksami sooritamist (nt kuulamisosade keerukus). Mõne inimese jaoks võib olla eksam ettevalmistuse koht, sh võimalus eesti keelt kuulata, nagu tõi välja Narva juhtivkonstaabel (43):

Aga teiselt poolt on [eksamil käimine] nagu treening sellepärast, et kõnepraktikat ei ole.

Tegeliku kokkupuute puudumine eesti keelega ning vähesed praktikavõimalused on eriti Ida-Virumaa inimeste puhul keeleõppe oluliseks takistajaks. Samas tuleb osade puhul siiski mängu hoiak keeleõppe suhtes. Konsultantide arvates on mitmete inimeste keeleoskuse takistajaks nende suhtumine või hoiak – eriti iseloomustatakse selliselt 50-aastate ringis inimesi, kes on elus pikalt ilma eesti keele oskuseta hakkama saanud. Nt konsultant Tallinnast:

Aga sellest kontingendist rohkem on neid nõukogude mentaliteediga inimesi, kellel pole vaja olnud, neid on palju, jah.

Lisaks ollakse konsultantide seas arvamusel, et lisaks mentaliteedile võib ka olla, et on hulk inimesi, kellele käib keeleõpe lihtsalt üle jõu. Nt küsimusele, mis on peamised probleemid keeleõppes, vastati konsultantide poolt järgmiselt:

Üks konsultant: *Rumalus*

Teine: *Jah. Ikkagi see .... keeleõppe...inimese võimed, paraku on inimesi, kes ei ole lihtsalt suutelised omandama eesti keelt.*

Ka paar eksaminandi viitasid sellele, et nende puhul on takistuseks keeleande puudumine või väikesed võimed. Siinkohal märgivad mitmed eksaminandid ka muidugi ealisi iseärasusi, mis keeleõpet takistavad, viidates mälu halvenemisele ning õppimisvõime vähenemisele. Järgnevalt tsiteeritakse Tallinnast (42) illustreerib öeldut:

Aga peale 40. aastat sinu mälu ei ole nii hea. Seal tulevad psühholoogilised probleemid ja selline tunne, et seda eksamit mitte kunagi ei soorita. Pole mälu. Keel – see tähendab peab teadma sõnu.

Juhtivkonstaabel Narvast (43):

Sellises vanuses, mul on juba 43 aastat, ei ole juba nii lihtne reeglid õppida.

Ankeetküsitlus tõi esile 40-49-aastaste rahulolematuse keelekursustega, eriti mahu ning antavate oskuste osas. Antud intervjuueeritavate ütlused illustreerivad vajadust pikemate keelekursuste järele, mis võtaks arvesse õppijate ealisi iseärasusi.

Keeleõppe edasiste soovide osas sõltuvad igaühe soovitud ja ettepanekud jällegi konkreetsetest kogemustest ning sellest, kellel, millised aspektid enam keeleõppe juures edasiamist vajavad. Intervjuueeritud eksaminandide puhul jäid edaspidi parandamist vajavate aspektidena kõige enam ikkagi kõlama vajadus ühitada senisest paremini töötamist ning keeleõpet (võimalus keelt õppida endale sobival ajal). Üks eksamitegija viitas Soome süsteemile, kus on tasuta keelekursused, milles osalemise eest makstakse osalejatele stipendiumi. Stipendiumid on üks võimalus, mille kaudu kompenseerida võimalikku töötasu vähenemist sel juhul, kui osaletakse kursustel tööajast. Tasuta keelekursuseid soovitakse samuti, samas, nagu varem ka öeldud, ei ole tasu küsimus iseenesest peamine probleem, kui elu ja töötamine ei võimalda kursustel nagu nii osaleda. Mitmed rõhutasid, et keeleõpe peaks olema pikaajalisem. Mainimist leidis ka loomulikult kõnepraktikale suurem rõhu asetamine ning eestikeelse keskkonnaga kokkupuuted. Osad töid veel ka esile õppevahendite ning testide vähesust, mille suhtes edaspidi positiivsemaid arenguid oodatakse.

7. Kokkuvõte ja soovitused

Uuringu „Eesti keele õppe ja tasemeeksami sooritamise motivatsioon“ eesmärgiks oli analüüsida erinevaid eesti keele tasemeeksami ning keeleõppega seotud aspekte. Eesmärgi kompleksuse tõttu oli kasutatud nii kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid uurimismeetodeid. Järgnevalt on olulisemad teemad kokku võetud, tuues esile peamised tulemused ning esitades võimalusel ettepanekuid edasiseks.

Muutused eksaminandide arvus

Alates eesti keele tasemeeksamite kehtestamisest 1999.a keskpaigas, on eksamile registreeritud kokku enam kui 86 tuhandel korral. Eksamisooritamise kõrgaeg jäi ajavahemikku 2002 kuni 2005, kui igal aastal registreeruti eksamile enam kui 10 tuhandel korral. 2002. aasta tõuseb esile kõige arvukama registreerunute poolest – siis registreeruti pea 15 tuhandel korral. Alates 2006. aastast on registreerujate arv langenud – 2006. ja 2007. aastal anti eksamile tuleku soovist märku 7-8 tuhandel korral.

Eksaminandide arvu vähenemine on tingitud tervest reast erinevatest asjaoludest. Ühelt poolt mõjutab potentsiaalsete eksamitegijate käitumist eksamikorraldus, muutused eksami regulatsioonides ning üldises ühiskondlikus kontekstis. Teisalt sõltub eksamitegijate arv eesti keelt emakeelena mittekehnelevate inimeste üldpopulatsioonist – nende suurus, vanusstruktuurist ning keele õppimise võimalustest ning motivatsioonist.

Samas võib öelda, et aastad 2002-2005 olid mõnevõrra erakordsed, kuna sel ajal suurenes lühiajaliselt keeleeksamitele registreerunute arv. Seda mõjutasid näiteks muudatused regulatsioonides (vanade tunnistuste kehtivusaegade piirangud, mis hiljem kaotati), inimeste soov vahetada vana tunnistus uue vastu, töandjate nõuded uute tunnistuste olemasolu kohta ning registreerimise riigilõivu kaotamine. Eksamile tulema ajendasid ka Eesti Euroopa Liiduga liitumine, sest kodakondsuse soovijate arv suurenes ning selleks oli vajalik keeleeksami sooritamine. Ühe tegurina, mis võis mõjutada suurenenud eksaminandide arvu, oli kuni aastani 2005 EL Phare programmi keeleõppekulude hüvitamise süsteem Interest. Nende tegurite toime olid keeleksamid mitmel aastal väga populaarsed ning keeletunnistuse omandasid väga paljud inimesed. 2006. aastaks ei olnud need tegurid enam nii olulised ning eksamile tulijate osakaal langes oluliselt. Lisaks on üldiselt langemas tunnistusi vajavate inimeste arv – vähenenud on kodakondsuseta inimeste arv, noored omandavad aina sagedamini eesti keele lasteaias ning eesti õppekeelega koolides – vene õppekeelega koolide õpilaste arv on samuti langenud. Juba varases eas keeleõpet alustades on tõenäolisem ka, et keel omandatakse paremini ningksamid läbitakse kohe esimesel korral. Täiskasvanuid, kes keeletunnistust vajavad, jääb üha vähemaks, sest paljudel on tunnistus omandatud ning need, kes on jäänud sooritama, üritavad kuni neil eksam õnnestub või nad loobuvad. Ametnikud ennustavad ka, et uute tasemeeksamite kehtestamine toob kaasa täiendava lühiajalise languse eksamitegijate arvus, sest uus süsteem vajab kohanemisaega nii õppijate kui õpetajate seas.

Eksamile tulekupõhjused

Eksamile tuleku põhjused aitavad ühe olulise aspektina heita pilku eksamitegemise motivatsioonile. Ankeetküsitlusest selgus, et kõige enam soovitakse läbida eesti keele tasemeeksamit ametikoha nõuete täitmiseks (76% vastajatest) või töö saamiseks (60%). Samuti on eesmärkideks eksamitegemise kogemuse saamine (59%) ning oma keeleoskusele hinnangu

saamine (60%). Algaseme eksamit teeb lisaks töökoha nõuete täitmisele 72% inimesi kodakondsuse taotlemise eesmärgil. Kõrgtaseme eksamitegijad tulevad tihti ka selleks, et jätkata õpinguid eestikeelses õppeasutuses (46%). Õpilased (kuni 19-aastased) käivad peamiselt eksamil eesmärgiga saada keeleeksami tegemise kogemust (79%) ning hinnangut oma keeleoskusele (71%). Siiski märgib ka 62% õpilasi eksamil käimise põhjusena ka tulevase töökoha nõudeid, pidades ilmselt silmas tulevikuperspektiivi. Lisaks on õpilaste jaoks eksam oluline, et jätkata õpinguid eestikeelses õppeasutuses. Üldiselt on õpilaste eksamikäimine pigem vabatahtliku iseloomuga ja selle kaudu soovitakse oma edasisi võimalusi haridusteel või tulevas töölus suurendada.

Vanematel inimestel on eksamisooritamise motiivid töökoha nõuetest tulenevad, mistõttu on eksamil käimine pigem hetkevajadustest tulenev kohustus kui vabatahtlik ettevõtmine. Ka intervjuud tõid esile, et töökoha nõuete tõttu on teatud erialadel töötavad inimesed kohustatud eksami vajalikul tasemel sooritama. Inimeste jaoks, kes oma igapäevaelus ega tööl ei tunnetanud vajadust eesti keele järele või vähemalt mitte nõutud tasemel oskuse järele, võivad tunnetada ametikoha nõudeid pealepandud kohustusena, mille ületamiseks on keeruline motivatsiooni leida. Hirm kaotada töö või trahvi saada sunnib inimesi keeleõppega nii palju pingutama, et vajalik tasemetunnistus saada. Samas pidev ebaõnnestumine tekitab lootusetusetunnet. Tuleb ka ette, et selleks, et oma jõupingutustest märku anda, käiakse ilma ettevalmistuseta niisama eksamit proovimas.

Eksamikogemused

Ankeetküsitlus tõi esile, et üldiselt on eksamitegijate kogemused eksami erinevates aspektides positiivsed. Viiendikule teevad muret eksami sooritamiseks antud aeg ning eksami teemad. Rahulolematust eksamiks mõeldud aja ning teemadega kasvab koos vanusega ning üle 50-aastasest pole tervelt 41% teemadega ja 30% eksamiks mõeldud ajaga rahul.

Pea kõik eksamil osalenud inimesed leidsid, et eksamineerijad kohtlesid neid viisakalt (97%) ning eksami kord oli tagatud (99%). Intervjuudest aga selgub, et eksamil valitsev karm kord võib mõjuda teinekord stressitekitavalt – karmi korra puhul häirib eksamisooritajaid see, et eksamil ei lubata kohta valida, eksami ajal ei lubata välja, eksaminande jälgitakse ning dokumente kontrollitakse põhjalikult. Samas on konsultantide ja ametnike hinnangul karm kord ja erinevad meetmed vajalikud selleks, et vältida erinevaid eksamipettusi. Siinkohal aitaksid eksami vastuvõtjate ja konsultantide selgitused.

Eksami teemad on valdkond, mis valmistab eksami juures eksamitegijatele palju rohkem muret: 23% vastajatest leidis et eksami teemad ei olnud jõukohased. Kuigi paljude inimeste puhul on teemad komistuskiviks seetõttu, et neil puudub piisav sõnavara ning kõnepraktika, tõstatas probleem, et teatud hulk kõrgema taseme eksami vestlusteemasid või arutlusi eeldavad eksamitegijatel teatud intelligentsuse taset või elukogemust – seda tõid esile nii eksami konsultandid kui ka intervjuueeritud läbikukkujad. Osad eksaminandid kurtsid, et eksami hinne ei sõltu alati keele valdamise tasemest, vaid teadmistest. Konsultantide hinnangul jäävad teemadega hätta eelkõige kooliõpilased ning madalama haridustasemega inimesed. Seetõttu on oluline, et edaspidi oleks eksamiteemade valimisel silmas peetud erinevaid eksamitegijaid. Eriti puudutab see madalama haridustasemega töötajaid ning gümnaasiumiõpilasi, kellel on ministri määruse kohaselt õigus gümnaasiumi lõpetamisel eesti keele riigieksam asendada kõrgtaseme keeleksamiga. Kui eksami sooritamine on lubatud väga erineva tausta ning haridustasemega inimeste puhul, siis ei tohiks keeleoskuse hinnang sõltuda inimesed taustateguritest. Kuigi eksami

konsultandid töid välja ka selle, et hea keeleoskuse puhul ei tohiks teema saada komistuskiviks, on oluline jälgida, et teemad oleksid õiglasel kõigi eksamitegijate suhtes.

Läbikukkumise põhjused

Eksamil läbikukkumine on keeleeksamite kõigil tasemetel üha süvenev probleem. Viimasel ajal kukuvad läbi pea pooledksamile tulnutest, samas kui esimestel aastatel jäi läbikukkumise protsent 30 ringi. Kõrgtasemel on läbikukkumine veidi suurem probleem kui teistel tasemetel. Samas on tulemused halvenenud ka kõigis vanusegruppides. Mida vanemad eksamisooritajad, seda kehvemad tulemused – kui kuni 19-aastastest kukub läbi 29%ksamil käinutest, siis 40-49-aastastest 47% ja üle 65-aastastest tervelt 65%.

Ankeetküsitlusest selgus, et peamiselt näevadksamilt läbi kukunud inimesed läbikukkumise põhjuseid iseendas – peamise põhjusena tuuakse ebapiisavat keeleoskust (73% juhtudest), lisaks on sage läbikukkumise tegurksamil närvi minemine (65%). Samas peavad paljud läbikukkumise põhjuseks ka eksami raskust (58%), lükates sellega vastutuseksami koostajale. Mida vanemate inimestega on tegemist, seda rohkem tajutakseksamit liiga raskena. Noorimatest läbikukkujatest pidas liialt rasketksamit läbikukkumise põhjuseks 40%, 40-49-aastastest aga juba 69% ning veelgi vanematest lausa 83%. Vanemaealiste puhul tuleb ka enam esile närviminemise faktor. Samuti on tööaliste puhul võrreldes noortega ilmselt pingesuurem, kuna eksami edukusest võib sõltuda nende töökoht. Testivormisksamitegemise kogemuse puudumine ning keelekursuste mittevastavusksamile on samuti vanemaealiste poolt esile tõstatavad tegurid.

Ametnikud ning konsultandid seletavad madalamaidksamitulemusi sellega, et vanemaealiste puhul onksamit jäänud sooritama inimesed, kes pole suutnud pika aja jooksul keelt ära õppida ning neil on ka puudunud selleks vajadus. Seega onksamit sooritama jäänud nõrask kontingent, kelle puhul on keele omandamisel takistuseks motivatsioon, võimed ja mentaliteet. Inimesed, kelle ametikoht nõudis keeleoskuse tõendamist ning kellel selleks keeleoskusest piisas, onksamit juba ammu sooritanud.

Eksaminandide intervjuud toovad esile samu asju, mis ankeetküsitlus. On inimesi, kes mõistavad oma keeleoskuse ebapiisavustksamit sooritamiseks. Samas on inimesi, kes süüdistavad ainultksamit ning kolmandaks on inimesed, kes möönavad oma teadmiste ebapiisavust, samas ka kurdavadksamit raskuse üle. Eksami raskuse osas paistab olevat levinud arvamus sellest, etksamit on keeruline ka eestlastele. Intervjuud töid ka esile selle, et leidubksaminate, kes kahtlevadksamit hindajate aususes või kahtlustavad, etksamit tehakse raske seetõttu, et võimalikult vähesedksamit läbi saaksid. Ka ankeetküsitluses esile tulnudksamit eksamitulemuse mõjutajana leidis intervjuudes kinnitust. Töökoha nõuete tõttuksamit (korduvalt) sooritavad inimesed võivad olla suure pinges all ning stressis ja see mõjutab nende hinnangul nende sooritust.

Eksamit puudumine

Puudumine on selgelt eesti keele tasemeeksamite puhul probleemiks, sest ajavahemikul 1999-2008 I pool onksamit tulemata jätnud aastaks keskmiselt iga neljas registreeruja. Viimasel ajal puudub veidi vähem kui kolmandik registreerunutest. 2002. aastal, kuiksamitele registreerumise tasu kaotati, suurenes ka puudumine märgatavalt. Puudumine on mõnevõrra enam meeste kui naiste probleem. Rohkem puuduvad vanemad inimesed ning veidi enam Vene kodakondsusega ja kodakondsuseta isikud. Kõrgtasemel on puudumine veidi väiksem probleem kui teistel tasemetel.

Puudumise peamiseks põhjuseks toovad puudujad ise enda ebapiisava valmisoleku eksami sooritamiseks (42% puudujatest), mistõttu loobutakse eksamile tulemast, kuigi ennast on registreeritud. Haigus (30%), perekondlikud põhjused (24%) ja raskused töölt vabaks saamisel (17%) sunnivad samuti eksamist loobuma. Sealjuures on perekondlikud põhjused ja haigus olulisemaks põhjuseks naistele, laiskus, halb mälu ning raskused töölt vabaks saamisel meestele. Töölt vabaks saamine osutus samuti eriti raskeks 20-29-aastastele inimestele. 5% oli ka selliseid puudujaid, kes pärast registreerimist taipas, et oli registreerunud valele eksamile ning seetõttu jättis tulemata.

Ebapiisav valmisolek on kuni 19-aastastele ning üle 40-aastastele eksamile minemata jätmise põhjuseks. Haigus takistas eksamile minekut ennekõike noorte ning 40-49-aastaste seas. Perekondlikud põhjused on teistest enam puudumise põhjuseks 20-29 ning 50-aastaste ja vanemate seas. 20-29-aastased puuduvad teistest enam töökohustuste tõttu.

Konsultandid on seisukohal, et puudumist lihtsustab see, et registreerumisega ei kaasne tegelikult kohustust eksamile tulla, sest inimese jaoks ei järgne mingisuguseid sanktsioone ega kaasne kulutusi (nt registreerumistasu). Samuti osutasid intervjuueritudksamitegijad kui ka konsultandid juhtumitele, kus eksamiks registreerumine on piisavaks märguandeks tööandjale töötaja püüdlustest keeletõend omandada, mistõttu tegelikku eksami tegemist lükatakse edasi.

Kunaksamitegijate hulgas on ka õpilasi, kes konsultantide hinnangul kasutavad täiskasvanute eksamit kooleksamiks ettevalmistuseks, on eriti lihtne puudumise otsust langetada, sest nende jaoks ei ole eksamile tulekuks ning eksami läbimiseks otsest vajadust, sest neil on võimalik koolis oma tasemetunnistus omandada.

Puudumise probleemi ülevaade näitab, et tegelikult saavad probleemid alguse sellest, et eksamile on võimalik registreeruda nii, et inimene ei pea tõestama oma suutlikkust eksam sooritada. Kui inimene soovib eksamit sooritada, siis saab ta end eksamile kirja panna ning ta ei pea tõestama, et ta on täitnud ka mingisugused eeldused eksami tõenäoliseks sooritamiseks. Nt läbinud selle taseme sooritamiseks vajalikud minimaalsed keeleõppe tunnid. Analüüs viitab sellele, et karmistades kontrolli eksamile ligipääsu üle ning ka keeleõppe kvaliteedi üle, on võimalus vähendada ka puudumise probleemi, sest sel juhul tuleks suurema tõenäosusega eksamile paremini ettevalmistatud inimesed, kes ei loobuks eksamile ilmumast ebapiisava ettevalmistuse tõttu. Lisaks paistab, et praegu ei käsitleta eksamile registreerumist tegeliku kohustusena eksamile ilmuda, sest puudub kord, mis inimestes seda kohusetunnet tekitaks. Nagu mainis üks konsultant, kui on oma raha mängus, siis võetakse asja tõsisemalt. Kui ei, on lihtne teha otsus ja mitte kohale ilmuda. Ainus sanktsioon on, et eksamit ei saa sooritada enne 3 kuu möödumist. Uute tasemete kehtestamisega 2008. a juulis toodi sisse ka muudatus eksamite toimumise sageduse osas – eksamid toimuvad nüüd kord kvartalis. REKKi ametnikud on arvamusel, et see võib puudumise probleemi leevendust tuua, sest korduseksamile pääseb nüüd pikema perioodi tagant. Kuigi eksamite toimumise intervalli pikenemine võib puudumist vähendada, ei pruugi see olulist muutust kaasa tuua, sest see muudatus ei mõjuta seda, et inimesed registreeruks edaspidi parema ettevalmistusega või et neil oleks midagi nõ isiklikult mitteilmumisega kaotada.

Eksamieelne tugi

Ankeetküsitluse tulemused näitava, et eksaminandid on üldiselt rahul konsultatsioonidega ning vaid väga vähesed leiavad, et konsultatsioonid ei anna ülevaadet eksami korraldusest, sisust, korrast ning ei paku ettekujutust eksamiks valmisolekust. Selles suhtes paistab, et

konsultatsioonid täidavad neile seatud eesmärgi. Intervjuud tõid esile, et konsultatsioonid on eelkõige vajalikud ning olulised inimestele, kes pole osalenud keelekursustel, kus eksamit tutvustatakse, või kui ei olda varem kokku puutunud testitaitmisega. Üldiselt on tavaks, et konsultatsioonides käiakse enne esmast eksamitegemist, järgmistel kordadel ei peeta enam konsultatsiooni vajalikuks. Intervjuudest tuli ka välja, et mõnikord on inimestel seoses konsultatsioonidega valed ootused – nimelt loodetakse sealt saada veel keeleõpet või lisaettevalmistust, mis ei ole tegelikkuses konsultatsiooni eesmärk. Ilmselt tuleks edaspidi seda aspekti konsultatsioonile tulevatele inimestele rõhutada.

Konsultatsioonidega ettetulevatest probleemidest tuli esile see, et mõnikord tekib osalejatel probleeme eesti keele mõistmisega. Kuigi see viitab ühest küljest eksaminandide ettevalmistuse puudulikkusele, võib see siiski ka tähendada, et konsultatsioonil räägitud sõnavara keerukus ei pruugi vastata algtaseme keeleoskuse tasemele. Seetõttu on oluline, et (algtaseme) eksaminandid oleksid teadlikud võimalusest vene keeles küsimusi esitada ning täpsustusi paluda. Ja ka konsultandid peavad enam tähelepanu osutama räägitule, et tagada osalejate arusaamine.

Kuna konsultatsioon on koht, kus inimestel on võimalus saada teatud ülevaade oma valmisolekust, siis tuleb ette ka juhuseid, kus inimesed mõistavad, et nad ei ole eksami sooritamiseks valmis või on valinud vale taseme. Praegune eksamite kord ei luba konsultatsiooni järel eksamist loobuda või taset vahetada (praeguse korra kohaselt saab ainult eksamist loobuda 10 päeva enne eksami toimumist), mistõttu on vale taseme valijad või piisava ettevalmistuseta inimesed sunnitud kas puuduma või minema niisama eksamit proovima. See aga ei ole iseenesest kuigi otstarbekas ressursside kasutamise aspektist. Kuna eksamimaterjalide ettevalmistamiseks peaks ka ühest nädalast piisama, võiks ressursside otstarbekuse mõttes lubada eksamist loobumisest teatada 5 päeva enne eksamit, nii et konsultatsioonis osalenud inimesed saaksid konsultatsiooni järel veel oma valikut vajadusel muuta.

Selle aasta juulini kehtinud õiguslik regulatsioon seadis üheks konsultatsiooni eesmärgiks ka eksaminandide nõustamise eksami taseme valikul. Praktikas konsultatsiooni seda siiski ei pakkunud, kuna eksami tase tuleb eksamile tulijal valida eksamile registreerumisel. Siit tuleneb soovitus viia praktiline elu ning õiguslik regulatsioon kooskõlla.

Lisaks konsultatsioonile on eksamieelse toe osaks eksami käsiraamatud. Konsultantide andmeil on nende peamiseks kasutajateks keeleõpetajad. Samas tuli välja, et käsiraamatute kasutust võib piirata nende kättesaadavus ainult interneti vahendusel. Lisaks on käsiraamatutes kasutatud eesti keel keeruline. Käsiraamatute kättesaadavuse suurendamiseks tuleks seega seal kasutatavat keelt kindlasti lihtsustada (arvestades suure hulga venekeelsete inimeste eksamil käimist ka ehk osaliselt vene keelde tõlkida) ning teha need ka väljas pool internetti kättesaadavaks.

Taseme valiku tegurid

Uuring tõi välja, et kuna enamus täiskasvanuid sooritavad eksamit tulenevalt töökoha nõuetest ning õpilased harjutavad koolieksamiteks, siis on eksamile tulijatel selgelt teada, mis taseme eksamile nad minema peavad. Ka intervjuudest ei tulnud esile taseme valiku probleeme. Konsultandid kinnitasid samuti, et konsultatsioonidel juhtub harva, et inimesed oleksid valinud vale taseme. Pigem ei ole inimesed oma ettevalmistuses jõudnud soovitavale tasemele. Kokkuvõttes ei ole inimestel probleeme taseme valiku tegemisega.

Eesti keele õpe

Eesti keele tasemeeksamite tegijate keeleõppe kogemused erinevad tasemete lõikes oluliselt. Kõrgtaseme eksamitegijad on ulatusliku keeleõppe kogemusega. Pooltel on enam kui 10-aastane keeleõppe kogemus, pea veerand on õppinud kogu elu. Kesktasemel on samuti pikaajaliste kogemustega inimesed, kõrgtasemest enam on lühema keeleõppe kogemusega inimesi. 16% vastanutest omab kuni 5-aastast kogemust. Ülejäänutel on pikema õppe kogemus. Algtasemel on väga erineva kogemusega inimesi, oluliselt rohkem on lühiajalise kogemusega inimesi. Vanuste lõikes on samuti näha olulised erinevused. Kuni 19-aastaste seas on pea pooltel kogemus 6-10 aastat ning 44% enam kui 10 aastat. 20-29-aastaste seas on noortest enam kogu elu õppinuid, on ka palju pika õppe kogemusega inimesi. 30-39 ja 40-49-aastaste hulgas on noorematega võrreldes enam lühiajalisema õppe kogemusega inimesi. Üle 50-aastaste hulgas on taas palju pikaajalise kogemusega inimesi. Eesti kodakondsusega isikud on pikemaajalise õppe kogemusega kui Vene kodakondsusega ning kodakondsuseta eksamitegijad. Regioonide lõikes on Ida-Virumaal kõige rohkem pikemalt õppinud inimesi – ilmselt mõjutab eestikeelse keskkonna puudumine õppe tulemuslikkust.

Keeleõppe kohtades leidub samuti eri gruppide vahel erinevusi. Nii on kõrgtasemel eksamit tegevad inimesed tihedamini omandanud keele kõrgkoolis kui teistel tasemetel. Alg- ja kesktaseme tegijad on aga kõrgtaseme inimestest tihedamini omandanud keele keelekursustel ning osalenud Integratsiooni Sihtasutuse tasuta keelekursustel. Kõrgtaseme inimeste seas omavad keeleõppe kohtadena enam tähtsust iseseisev õpe, õpe suhtlemise kaudu ning meedia vahendusel. Põhikool ja gümnaasium omavad siiski olulist tähtsust kõigil tasemetel. Vanusegruppides on näha, et nooremate puhul on olulisem kooli roll, vanemate puhul keelekursused. Eesti erinevate piirkondade eksaminandide puhul tuleb esile see, et eestikeelsete piirkondade puhul mängivad keeleõppes enam rolli suhtlus lähikondlastega ning eestikeelne meedia.

Keelekursuste osas tuli esile suhteliselt suur rahulolu keelekursuste erinevate aspektidega, kõige vähem ollakse rahul tööalase keeleoskuse arendamise, individuaalse lähenemise ning kursuste mahuga. Üldiselt kipuvad vanemaealised olema kursuste suhtes enam kriitilisemad, eriti 40-49-aastased. Nemad ei ole võrreldes teistega eriti rahul rääkimisoskuse arendamise, kirjutamisoskuse arendamise, igapäevaelus vajaliku keeleoskuse, kursuse mahu ning eksamiks ettevalmistusega.

Küsitletud kavatsevad ka suures osas eesti keele õpet jätkata, vähem on edasiõppimisplaanidega inimesi väljaspool Ida-Virumaad ning Harjumaad. Põhiliselt kavatsetakse edasisi õpinguid jätkata iseseisvalt ning igapäevaelus praktiseerimise näol. Vanemaealised kavatsed võtta teistest enam eraõpetaja ning minna ka kursustele.

Keeleõppe edasiste ootuste ning soovide osas soovivad eksamile registreerunud, et keeleõpe pakuks enam praktiseerimisvõimalusi ning oleks senisest odavam. Lisaks tuuakse esile vajadus õppe senisest suuremale erialasele suunitlusele ning paindlikkusele. Paljud toovad esile, et õppe läbiviijatele peaks seadma senisest kõrgemaid kvaliteedinõudeid.

Konsultantide hinnangul on tasemeeksamite süsteem loonud nõudmise lühiajaliste keelekursuste järele, mille eesmärk on võimaldada õppijatel keeleksam sooritada, mistõttu teatud kursuste puhul võib üldise keeleoskuse arendamine jääda tagaplaanile. Toodi esile, et kursuste kvaliteet on ebahühtlane. Selle üheks põhjuseks võib olla asjaolu, et riigil puudub kontroll keelekursuste üle. Surve kursuste suunitluse osas on toonud kaasa selle, et kursused treenivad eksaminande eksamiks, õpetades eksamitegijatele selgeks teatud keelelised mallid või vestlussituatsioonide

stambid. Need aga ei ole tihti eksamil abiks, sest õpitut ei ole võimalik eksamil, kus on uued situatsioonid, kasutada. See aga põhjustab eksaminandides pahameelt ning pettumust. Teisalt ei ole hea ka teine äärmus, kus üldise keeleoskuse arendamise kõrval eksamiks ette valmistamine jääb tagaplaanile. Kuigi paljud eksaminandid kurdavad keeleõppe kõrge hinna üle, on siiski töötavateleksamitegijatele suuremaks probleemiks töö- ja pereelu ühitamine keeleõppega, milleks tihti aega ja ka motivatsiooni ei jätku. Vähesed kokkupuuted eesti keelega raskendavad samuti keeleõpet.

Intervjuudest tulid keeleõppe osas esile põhiliselt ootused, mis seonduvad töö ja keeleõppe ühendamise võimaluste arendamisega. Samuti oodatakse tasuta keelekursuseid, pikemaajalisi kursuseid, praktiseerimisvõimaluste edendamist ning mitmekesisemaid õppevahendeid.

8. Kasutatud kirjandus

- Anspal, S. (2008). *RIP 2008-2013. Vajadus- ja teostatavusuuringu lõpparuanne: Integratsioon tööturul*. Tallinn: PRAXIS, Tartu Ülikool, Balti Uuringute Instituut, Hill&Knowlton, Geomedia.
- Anspal, S., & Kallaste, E. (2007). *Vähemusrahvustest naiste olukord eesti tööturul*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus PRAXIS.
- Eesti Statistikaamet. *Elektroniline andmebaas*. Kasutamise kuupäev: 2. detsember 2008. a., allikas <http://pub.stat.ee/px-web.2001/dialog/statfilere.asp>
- Keeleinspeksioon. Kasutamise kuupäev: 11. detsember 2008. a., allikas <http://www.keeleinsp.ee/>
- Kerge, K. (22. märts 2002. a.). Keeleoskuse tase või kategooria. *Õpetajate Leht*. Kodakondsus- ja Migratsiooniamet. *Kodakondsus- ja Migratsiooniamet*. Kasutamise kuupäev: 4. november 2008. a., allikas Statistika: <http://www.mig.ee/index.php/mg/est/statistika>
- Krusell, S. (2008). *Integratsioon Eestis. Eesti Statistikaameti teemaleht nr 8/2008*. Kasutamise kuupäev: 2. detsember 2008. a., allikas Eesti Statistikaamet: <http://www.stat.ee/28868>
- Kulu, H., & Tammaru, T. (2004). Diverging Views on Integration in Estonia: Determinants of Estonian Language Skills among Ethnic Minorities. *Journal of Baltic Studies*, 30 (4), 378-401.
- Lauristin, M. (2008). *Kodanikud ja mittekodanikud: venekeelse elanikkonna erinevad. Kogumikus "Eesti Ühiskonna Integratsiooni monitooring 2008"*. Kasutamise kuupäev: 1. detsember 2008. a., allikas <http://www.rahvastikuminister.ee/?id=12051>
- Lauristin, M., & Vihalemm, T. (2008). *RIP 2008-2013. Vajadus ja teostatavusuuringu lõpparuanne: Sissejuhatus. Uuringute raamistik, integratsiooni olemuse ning sihtrühmade täpsustamine*. Tallinn: PRAXIS, Tartu Ülikool, Balti Uuringute Instituut, Hill&Knowlton, Geomedia.
- Loogma, K. (2003). *Eesti keele tasemeeksamite 2001/2002.a tulemuste statistiline analüüs*. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Masso, A., & Tender, T. (2008). About the Linguistic Constitution of Social Space. The Case of Estonia. *Trames*, 12 (2), 151-182.
- Masso, A., & Vihalemm, T. (2005). *Võõrkeelte oskus ja kasutamine, seos sotsiaalse integratsiooni ja mobiilsusega Eesti ühiskonnas 2002-2003. Kvantitatiivne analüüs küsitluse "Mina. Maailm. Meedia." baasil*. Kasutamise kuupäev: 3. detsember 2008. a., allikas <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=5744>
- Nimmerfeldt, G. (2008). *Kodakondsus. Kogumikus "Eesti Ühiskonna Integratsiooni monitooring 2008"*. Kasutamise kuupäev: 1. detsember 2008. a., allikas <http://www.rahvastikuminister.ee/?id=12051>
- Saville-Troike, M. (2006). *Introducing Second Language Acquisition*. Cambridge: University Press.
- Schütz, A., & Luckmann, T. (1974). *The Structures of the Life-World*. London: Heinemann.
- Vetik, R. (2008). *Riigiidentiteet ning ühiskonna avaliku sfääri sidusus. Kogumikus "Eesti Ühiskonna Integratsiooni monitooring 2008"*. Kasutamise kuupäev: 12. detsember 2008. a., allikas <http://www.rahvastikuminister.ee/index.php?id=12051>

Vihalemm, T. (2008). *Keeleoskus ja hoiakud. Kogumikus "Eesti Ühiskonna Integratsiooni monitooring 2008"*. Kasutamise kuupäev: 1. detsember 2008. a., allikas <http://www.rahvastikuminister.ee/?id=12051>

9. Lisad

Lisa 1: Testivormid

Algtaseme test

Osatest	Ülesanne	Ülesande tüüp	Punktid ülesande eest	Punktid kokku	Kaalutud lõplikud punktid	Kestus (min)
Kirjutamine	Esimene	Ankeedi täitmine	10, kaalutakse 8-ks	20	25	30
	Teine	Isiklik kiri (u 100 sõna)	10, kaalutakse 12-ks			
Kuulamine	Esimene	5 kõnelõiku (pildilised valikvastused)	5	20	25	30
	Teine	Lühem teade (valikvastused)	5			
	Kolmas	Üldinfo (lünkülesanne)	5			
	Neljas	Vestlus (valikvastused)	5			
Lugemine	Esimene	5 lühiteadet (valikvastused)	5	30	25	50
	Teine	Umbes 200-sõnaline tekst (valikvastused)	5			
	Kolmas	Lühitekst (lünkülesanne)	10			
	Neljas	Lühitekst (lausete koostamine)	10			
Rääkimine	Esimene	Vestlus isiklikel teemadel	10	20	25	15
	Teine	Vestlus üldistel teemadel				
Kokku:					100	

Kesktaseme test

Osatest	Ülesanne	Ülesande tüüp	Punktid ülesande eest	Punktid kokku	Kaalutud lõplikud punktid	Kestus (min)
Kirjutamine	Esimene	Poolametlik kiri (u 120 sõna)	10, kaalutakse 8-ks	20	25	80
	Teine	Arutus (u 160 sõna)	10, kaalutakse 12-ks			
Kuulamine	Esimene	5 kõnesituatsiooni (valikvastused)	5	20	25	40
	Teine	Dioloog valikvastused)	5			
	Kolmas	Dioloog lünkülesanne)	5			
	Neljas	Monoloog valikvastused)	5			
Lugemine	Esimene	Umbes 500-sõnaline tekst (valikvastused)	5	25	25	60
	Teine	4 umbes 100-sõnalist tekstikatket (väidete ja tekstide kokkuviiimine)	10			
	Kolmas	200–300-sõnaline tekst (valikvastustega lünkülesanne)	10			
Rääkimine	Esimene	Piltide kirjeldamine		20	25	20
	Teine	Kommunikatiivne aktiivsus: diskussioon				
	Kolmas	Kommunikatiivne aktiivsus: otsustamine				
Kokku:					100	

Kõrgtaseme test

Osatest	Ülesanne	Ülesande tüüp	Punktid ülesande eest	Punktid kokku	Kaalutud lõplikud punktid	Kestus (min)
Kirjutamine	Esimene	Lähteandmete toetava üldistava lühiteksti (umbes 150 sõna) koostamine	10, kaalutakse 8-ks	20	25	90
	Teine	Kindla teemaga pikema teksti (200–250 sõna) kirjutamine	10, kaalutakse 12-ks			
Kuulamine	Esimene	Lühitekst (2-3 min, küsimustele lühivastuste kirjutamine)	5	20	25	35
	Teine	Pikem dialoog (5–7 min, valikvastustega väited/küsimused)	10			
	Kolmas	Pikem tekst (3-4 min, valikvastustega küsimused)	5			
Lugemine	Esimene	Pikem tekst (600–650 sõna, valikvastustega lünkülesanne)	10	30	25	60
	Teine	Pikem tekst (umbes 250 sõna, etteantud sõnaloendiga lünkülesanne)	10			
	Kolmas	Lühitekst (umbes 150 sõna, vigade leidmine)	10			
Rääkimine	Esimene	Diskussioon ja otsustamine (eksamineeritavate omavaheline vestlus etteantud teemal)		10	25	20
	Teine	Lühikõne/pöördumine valikteemal, kõne kestus 1 minut				
Kokku:					100	

Lisa 2: Ankeetküsitlus eksamile registreerunute seas

Järgnevalt esitame küsimusi Teie eksamikogemuste ja keeleõppe kohta. Ennekõike mõelge tagasi viimasele korrale, kui te eksamile registreerusite või eksamil käisite.

1. Millisele keeleeksami tasemele Te viimati registreerusite? Palun valige 1 vastusevariant!				
1. algtase		2. kesktase		3. kõrgtase
2. Mis olid Teie põhjused just selle taseme valimiseks? Palun märkige igale reale 1 vastus!				
	Eelkõige see	Ka see	See pigem mitte	See kindlasti mitte
1. See tase on/oli nõutud minu ametikohal	1	2	3	4
2. See tase on nõutud Eesti kodakondsuse taotlemiseks	1	2	3	4
3. Õpetajad soovitasid seda taset	1	2	3	4
4. Selle taseme sooritamine vabastab riigieksami sooritamisest	1	2	3	4
5. Arvasin, et see tase vastab minu keeleoskusele	1	2	3	4
6. Kukkusin varem kõrgema taseme eksamil läbi	1	2	3	4
7. Muu põhjus (palun täpsustage):	1	2	3	4
3. Kelle initsiatiivil Te eelkõige eksamile registreerusite? Palun valige 1 vastusevariant!				
1. iseenda		4. sugulaste, sõprade, tuttavate		
2. tööandja		5. muu (palun täpsustage):		
3. õpetaja		.....		
4. Mis põhjusel Te soovisite keeleeksamit sooritada? Palun märkige igale reale 1 vastus!				
	Eelkõige see	Ka see	See pigem mitte	See kindlasti mitte
1. Soov taotleda Eesti kodakondsust	1	2	3	4
2. Soov tõestada oma eesti keele oskust praegusel või tulevasel ametikohal	1	2	3	4
3. Soov saada tööd või paremat töökohta	1	2	3	4
4. Soov jätkata õpinguid eestikeelses õppeasutuses	1	2	3	4
5. Soov saada eesti keele eksami tegemise kogemust	1	2	3	4
6. Soov saada hinnang oma keeleoskuse kohta	1	2	3	4
7. Soov saada vabaks ühest riigieksamist	1	2	3	4
8. Soov keeleõppele kulunud raha tagasi saada	1	2	3	4
9. Muu põhjus (palun täpsustage):	1	2	3	4
5. Kuidas Teil viimane eksam läks? Palun valige 1 vastusevariant!				
1. sooritasin edukalt		2. kukkusin läbi		3. puudusin
6. Kas Teie eksamitulemus kajastas Teie keeleoskust õiglaselt? Jätke vastamata, juhul kui puudusite. Palun tõmmake ring ümber sobiva variandi!				
1. jah		2. enam-vähem		3. ei
7. Paljud inimesed käivad keeleeksamil mitmeid kordi. Palun andke ülevaade enda keeleeksami kogemuse kohta. Võtke palun arvesse kõiki eksamile registreerumise kordi ning kõigi tasemete eksameid. Kas olete kunagi... Palun märkige igale reale 1 vastus!				
1. ... eksami ära teinud		Jah, ... (mitu?) korda		Ei
2. ... eksamil läbi kukkunud		Jah, ... (mitu?) korda		Ei
3. ... jätnud eksamile minemata		Jah, ... (mitu?) korda		Ei
8. Kuivõrd järgnevad väited kirjeldavad teie viimast eksamikogemust? Juhul, kui te pole kunagi eksamil kohal käinud, jätke palun vastamata. Palun märkige igale reale 1 vastus!				
	Täiesti	Pigem	Pigem vale	Täiesti

	õige	õige		vale
1. Eksamineerijad kohtlesid mind viisakalt	1	2	3	4
2. Eksamiruum oli eksami sooritamiseks sobilik	1	2	3	4
3. Eksamil oli kord tagatud	1	2	3	4
4. Eksami sooritamiseks oli piisavalt aega	1	2	3	4
5. Eksami sooritamist ei häirinud miski	1	2	3	4
6. Eksamiülesannete juhised olid selged	1	2	3	4
7. Eksami teemad olid jõukohased	1	2	3	4
9. Juhul, kui Te kukkusite eksamil läbi või olete varem eksamil läbi kukkunud, siis mis olid Teie arvates selle põhjused? Palun vastake ka siis, kui olete hiljem eksami edukalt sooritanud. Palun märkige igale reale 1 vastus!				
	Eelkõige see	Ka see	See pigem mitte	See kindlasti mitte
1. Puudulik info eksami sisu ja vormi kohta	1	2	3	4
2. Taseme valik oli vale	1	2	3	4
3. Puudus varasem testivormis eksami tegemise kogemus	1	2	3	4
4. Keeleoskus ei olnud piisav	1	2	3	4
5. Keelekursustel õpitu ei vastanud sellele, mida eksamil nõuti	1	2	3	4
6. Läksin närvi ja ei suutnud enam selgelt mõelda	1	2	3	4
7. Eksam oli liiga raske	1	2	3	4
8. Mind hinnati ebaõiglaselt	1	2	3	4
9. Muu põhjus (palun täpsustage):	1	2	3	4
.....				
10. Juhul, kui Te eksamilt puudusite või olete varem puudunud, siis mis olid selle põhjused? Vastake ka siis, kui te hiljem olete eksamil kohal käinud. Palun märkige igale reale 1 vastus!				
	Eelkõige see	Ka see	See pigem mitte	See kindlasti mitte
1. Jäin haigeks	1	2	3	4
2. Ei saanud töölt end vabaks võtta	1	2	3	4
3. Registreerusin valele eksamile	1	2	3	4
4. Unustasin eksami ära	1	2	3	4
5. Perekondlikud põhjused	1	2	3	4
6. Tundsin, et ei ole eksamiks piisavalt valmis	1	2	3	4
7. Halb ilm	1	2	3	4
8. Ei viitsinud kohale minna	1	2	3	4
9. Puudus transport	1	2	3	4
10. Muu põhjus (palun täpsustage):	1	2	3	4
.....				
11. Juhul, kui Te osalesite eksamieelsel konsultatsioonil, siis palun hinnake konsultatsiooni tulemuslikkust. Konsultatsiooni tulemusel... Palun märkige igale reale 1 vastus!				
	Jah	Enam-vähem	Ei	
1. ... sain ülevaate eksamikorraldusest (eksami erinevad osad ning nende kestvus)	1	2	3	
2. ... sain ülevaate eksami sisust (ülesannete tüübid ja olemus)	1	2	3	
3. ... sain ülevaate eksamikorrast (keelatud tegevused)	1	2	3	
4. ... sain ettekujutuse, kas olen eelseisvaks eksamiks valmis	1	2	3	
12. Kui kaua Te olete eesti keelt õppinud? Palun valige 1 vastusevariant!				
1. alla 1 aasta	4. 6-10 aastat			
2. 1-2 aastat	5. enam kui 10 aastat			
3. 3-5 aastat	6. kogu elu			
13. Kas Teil on võimalik eesti keelt igapäevaelus kasutada? Palun valige 1 vastusevariant!				
1. Jah, kasutan eesti keelt igapäevaselt	3. Ei, kasutan eesti keelt harva			
2. Jah, kasutan eesti keelt aeg-ajalt	4. Ei, ma ei kasuta eesti keelt üldse			

14. Kus olete eesti keelt õppinud? Palun märkige igale reale 1 vastus!				
	Eelkõige see	Ka see	See pigem mitte	See kindlasti mitte
1. Lasteaias	1	2	3	4
2. Põhikooli ja gümnaasiumi/keskkooli tundides	1	2	3	4
3. Kutseõppeasutuses	1	2	3	4
4. Kõrgkoolis	1	2	3	4
5. Erialasel keelekursusel (sh ka tööjuures korraldatud kursused)	1	2	3	4
6. Üldistel keelekursustel (keeltekoolis)	1	2	3	4
7. Integratsiooni sihtasutuse kaudu korraldatud tasuta keelekursustel	1	2	3	4
8. Eratundides	1	2	3	4
9. Iseseisvalt õppides	1	2	3	4
10. Suheldes sõprade, tuttavate, sugulaste, töökaaslastega	1	2	3	4
11. Eestikeelse meedia kaudu (TV, raadio, ajalehed, ajakirjad, internet)	1	2	3	4
12. Huvialaga tegeledes (ringides, trennides)	1	2	3	4
13. Mujal (palun täpsustage):	1	2	3	4
.....				
15. Juhul, kui Te olete eesti keele kursustel osalenud, siis mil määral Te jäite rahule kursuste erinevate aspektidega? Palun meenutage oma viimast keelekursust, kus Te käisite. Palun märkige igale reale 1 vastus!				
	Väga rahul	Pigem rahul	Pigem ei ole rahul	Ei ole üldse rahul
1. Õpetaja professionaalsus	1	2	3	4
2. Kursuse ülesehitus	1	2	3	4
3. Kuulamisoskuse arendamine	1	2	3	4
4. Rääkimisoskuse arendamine	1	2	3	4
5. Lugemisoskuse arendamine	1	2	3	4
6. Kirjutamisoskuse arendamine	1	2	3	4
7. Grammatika	1	2	3	4
8. Igapäevaelus vajaliku keeleoskuse omandamine				
9. Töölalasel vajaliku keeleoskuse omandamine				
10. Individuaalne lähenemine	1	2	3	4
11. Kursuse korraldus	1	2	3	4
12. Kursuse maht	1	2	3	4
13. Teadmised riiklikust keeleksamist	1	2	3	4
14. Ettevalmistus riiklikuks keeleksamiks	1	2	3	4
16. Kas keelekursuse lõpus oli Teil võimalik oma keeleoskuse taset testida, et saada teada, kas Te olete valmis sooritama eksamit Teile vajalikul tasemel? Palun valige 1 vastusevariant!				
1. jah	2. teatud määral	3. ei		
17. Kas Te kavatsete eesti keele õppimist jätkata? Palun valige 1 vastusevariant!				
1. jah, kindlasti	3. ei, pigem mitte	5. ei oska öelda		
2. jah, tõenäoliselt	4. ei, kindlasti mitte			
18. Juhul, kui Te kavatsete eesti keele õppimist jätkata, siis kus või kuidas? Palun märkige igale reale 1 vastus!				
	Eelkõige see	Ka see	See pigem mitte	See kindlasti mitte
1. Kavatsen osaleda erialastel keelekursustel	1	2	3	4
2. Kavatsen minna üldistele keelekursustele	1	2	3	4
3. Kavatsen iseseisvalt õppida	1	2	3	4
4. Kavatsen võtta eraõpetaja	1	2	3	4
5. Kavatsen praktiseerida igapäevaelus				
6. Mujal (palun täpsustage):	1	2	3	4
.....				
19. Mida tuleks Teie arvates ette võtta, et keeleõppe kättesaadavust ja kvaliteeti parandada? Palun märkige igale				

<i>reale 1 vastus!</i>				
	Eelkõige see	Ka see	See pigem mitte	See kindlasti mitte
1. Õpe peaks olema enam erialase suunitlusega	1	2	3	4
2. Õpe peaks võimaldama rohkem eesti keelt praktiseerida	1	2	3	4
3. Õpe peaks olema odavam	1	2	3	4
4. Õppe läbivijatele tuleks seada kõrgemad kvaliteedinõuded	1	2	3	4
5. Kursuste toimumisajad peaksid olema paindlikumad	1	2	3	4
6. Muu (palun täpsustage):	1	2	3	4
20. Lõpuks palume Teie kohta veidi taustainfot.				
1. Sünniaasta:				
2. Sugu: 1. mees 2. naine				
3. Kodakondsus: 1. Eesti 3. kodakondsuseta 2. Vene 4. muu, palun täpsustage:.....				
4. Kõrgeim lõpetatud haridustase: 1. Algharidus või vähem 4. Kutsekeskharidus 2. Põhiharidus 5. Keskeriharidus 3. Keskkharidus 6. Kõrgharidus				
5. Maakond: 1. Harjumaa 2. Ida-Virumaa 3. muu maakond				
6. Elukoht: 1. Linn 2. Maa-asula				
7. Millega Te tegelete? Valige üks kõige olulisem variant!				
1. Töötan 4. Lapsehoolduspuhkusel				
2. Õpin 5. Pensionil				
3. Olen töötu 6. Muu (nt kodune)				
20. Kui Te soovite eesti keele tasemeeksamite või keeleõppe teema kohta veel midagi lisada või kommenteerida, siis palun tehke seda siin:				

Lisa 3: Süvaintervjuu eksamil läbikukkunuga

1. Uuringu tutvustus.

2. Viimasel ajal on eesti keele eksamitest palju räägitud. Kui te kuulete terminit „eesti keeleksam“, siis mis mõtteid see Teis tekitab?

3. Intervjueeritava enda eksamikogemus(t)e kirjeldus:

Te olete ise ka eksamil käinud.

Miks Te üldse eksamile läksite?

- Mis kasu eksami tegemine annab?
- Kas keegi nõudis

Kuidas Teil eksam läks?

Miks Teil nii läks?

- Kas see üllatas teid? Miks?
- Mis oli kõige raskem? Miks?
- Milline osa valmistas kõige rohkem raskusi? Miks?

Mis Te ise arvasite, et kuidas teil eksam läheb (enne eksami sooritamist ja peale seda)?

Kui valmis Te enda arvates eksamiks olite?

- Kuidas valmistusite eksamiks?
- Kas osalesite eraldi ettevalmistuskursustel? Miks? Kui rahul olite sellega?
- Kaua ja kus Te olete eesti keelt õppinud?
- Kuidas Te olete rahul keeleõppega?
- Kas ja kus Te igapäevalus eesti keelt kasutate?

Kui Te eksamile läksite, kas teil oli ettekujutus sellest, milline eksam on?

- Milline ettekujutus see oli?
- Kas Teil oli piisavalt infot eksami kohta?
- Kas Teil oli infot eksami sisu kohta? Eksami korralduse kohta?
- Kas Te käisite konsultatsioonidel?
- Kas konsultatsioonist oli kasu?

Kuidas olete rahul eksami korraldusega? Miks?

- Eksami korraldajate abi ja suhtumisega?
- Eksami reeglitega?
- Eksamipunkti (koht, kus eksam tehti) ruumide sobilikkusega?
- Kas peale eksamit oli võimalus saada ka tagasisidet eksami kohta ja kui jah, siis kas see tagasiside oli piisav või rahuldav?
- Eksami tegemise viisiga? Ajaga?

Mis tasemel Te eksami tegite?

- Mille järgi Te taseme valisite?
- Kui keeruline oli taset valida?
- Kas valisite enda arvates õige taseme?
- Kas ja millist abi oleks tarvis taseme valimiseks?
- Kas oleks abiks kui oleks test, mis aitaks taset valida?

Mida on Teie arvates vaja, et eksamit edukalt sooritada?

- Kas oleks vaja midagi eksami juures muuta?
- Kas oleks vaja midagi keeleõppe juures muuta?
- Kas peaks ise midagi teisiti tegema?

4. Lõpetuseks küsime mõned taustaküsimused:

- Vanus:
- Elukoht:
- Haridus:
- Millega te muidu tegelete?
- Amet:

Lisa 4: Fookusgrupi intervjuu eksami konsultantide-läbiviijatega

SISSEJUHATUS

1. **Tervitus- ja tänusõnad osalejatele**
2. **Ülevaade uuringust**
3. **Põhireeglite tutvustamine:**
  - Ei pea jõudma ühisele kokkuleppele, igaüks võib jääda oma arvamuse juurde.
  - Osalejatel on lubatud esitada küsimusi nii intervjuu läbiviijatele kui ka üksteisele.
  - Aeg-ajalt teeb intervjuu läbiviija kokkuvõtteid senikõneldust, et tagada üksteisest arusaamine.
  - Iga arvamus on oluline ja väärtuslik. Idee on väljendada isiklikku seisukohta või arvamust diskuteeritava teema kohta.
  - Palume Teil mitte rääkida korraga, kuna me salvestame vestluse ja kirjutame selle hiljem üles. See on vajalik, kuna vestluse ajal on kirjalikke märkmeid raske teha.
  - Salvestusele ja tekstile ei ole kolmandatel osapooltel juurdepääsu. Osalejad jäävad analüüsis anonüümseteks
  - Fookusgrupi intervjuu eeldatav kestvus on 1-1,5 tundi.
4. **Osalejate tutvustus**

PÕHIOSA

1. **Palun kirjeldage, kuidas näeb välja üks tavaline konsultatsioon.**
  - Mida konsultatsioonil täpsemalt tehakse?
  - Mis vormis konsultatsioone läbi viiakse?
  - Mis on konsultandi täpsem roll?
  - Mil määral tutvustatakse eksamil arutluse alla tulevaid teemasid?
  - Mis on konsultatsiooni tulemuseks?
2. **Mis on Teie arvates konsultatsiooni roll?**
  - Kas ainult eksamist ülevaate andmine ja reeglite tutvustamine?
  - Või ka ülevaate andmine valmisolekust?
  - Kas konsultant võib jagada näpunäiteid eksami paremaks sooritamiseks?
  - Soovitused veel ettevalmistuste tegemiseks?
3. **Millised on konsultatsioonile tulevate inimeste ootused?**
  - Milline on nende eelnev teadlikkus eksaminõuete ja üksikasjade kohta?
  - Kas oodatakse infot eksami teemade suhtes?
  - Kas ollakse kursis nt eksami käsiraamatuga? sh kus käsiraamatut levitatakse?
  - Mis on nende põhilised mured seoses eksamiga?
  - Kas tuleb ette, et inimesed ei saa eesti keelest aru ja on vaja selgitada midagi vene keeles?
  - Millised paistavad olema põhilised puudujäägid eksamiks ettevalmistamisel?
  - Milline on nende eelnev ülevaade oma keeleoskusest ja eksamiks valmisolekust?
  - Kas inimestel on konsultatsiooni suhtes mingisuguseid ekslikke ootusi?
  - Milline on eksamitegijate motivatsioon üldiselt?

4. **Konsultatsioonil on inimestel võimalik eksam praktiliselt läbi teha ja saada teatud ülevaade oma valmisolekust. Kuidas võiks iseloomustada inimeste reaktsioone peale eksami läbitegemist?**
  - Kui paljude jaoks on see üldse esmakordne võimalus saada teatud tagasisidet oma eksamiks valmisoleku kohta?
  - Kui palju on neid, kes mõistavad, et pole eksamiks valmis või on valinud vale taseme?
  - Teie hinnangul, kui paljud võivad eksamile minekust konsultatsiooni tulemusel loobuda?
  - Kui paljude jaoks on see lihtsalt eksami harjutamise võimalus?

5. **Mis on Teie arvates peamised probleemid inimeste eesti keele õppes ja eksamiks valmistumisel?**
  - Sh mis keelekursuste probleemid?
  - Probleemid eksamioskustega?

6. **Eksamit sooritada soovivate inimeste arv on viimastel aastatel vähenenud. Mis on Teie arvates selle põhjuseks?**
  - 2005.a oli eksamile registreerunud ligi 12 tuhat, 2007.aastal 7000 – millest selline suur langus?

7. **Kas ja mida Teie muudaksite konsultatsioonide juures? Ja ka eksamikorralduse juures?**

LÕPETAMINE

1. Kokkuvõte ja viimased märkused osalejate poolt
2. Fookusgrupist osavõtnute tänamine
3. Küsimustele vastamine

Lisa 5: Fookusgrupi intervjuu REKKi ametnikega

Intervjuu käigus koguti informatsiooni eksami üldise korralduse kohta. Muuhulgas otsiti vastust järgmistele küsimustele:

- **Eesti keele tasemeeksamitele registreerujate arv on aastate lõikes oluliselt varieerunud: Kuidas Teie neid muutusi kommenteeriksite?**
- **Milliseks kujuneb Teie hinnangul eksamile soovijate arv tulevikus?**
- **Läbikukkumine on üha enam saamas eksamisooritajate probleemiks. Mis on peamised läbikukkumise põhjused? Kuidas võiks seletada ebaedukate arvu suurenemist?**
- **Eksamilt puudumine on samuti oluline probleem. Mis on Teie arvates puudumise põhjused? Mida puudumisega ette võtta?**
- **Räägiks veel täpsemalt taseme valikust - eksamile tulijad on seni pidanud valima 3 taseme vahel. Kuidas Teie arvates eksami taseme valik kujuneb?**

Lisa 6: Eksamite statistika

Tabel 20. Eksamile registreerumine aastate ning tasemete lõikes

	ALG	ALG %	KESK	KESK %	KÕRG	KÕRG %	KOKKU	
1999	314	55%	179	31%	77	14%	570	100%
2000	5 143	70%	1 813	25%	400	5%	7 356	100%
2001	4 782	54%	3 113	35%	980	11%	8 875	100%
2002	7 308	50%	5 560	38%	1 846	13%	14 714	100%
2003	5 842	47%	4 900	39%	1 734	14%	12 476	100%
2004	6 216	56%	3 234	29%	1 574	14%	11 024	100%
2005	6 981	59%	3 304	28%	1 545	13%	11 830	100%
2006	4 327	53%	2 398	29%	1 490	18%	8 215	100%
2007	3 807	54%	2 030	29%	1 163	17%	7 000	100%
2008	1 932	43%	1 676	38%	855	19%	4 463	100%
KOKKU	46 652	54%	28 207	33%	11 664	13%	86 523	100%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 21. Eksamile registreerunud soo ja tasemete lõikes

	ALG		KESK				KÕRG					
	N	N%	M	M%	N	N%	M	M%	N	N%	M	M%
1999	270	78%	75	22%	159	80%	41	21%	45	55%	37	45%
2000	4 967	72%	1 907	28%	3 113	71%	1 302	29%	313	77%	94	23%
2001	4 688	70%	2 005	30%	4 773	70%	2 076	30%	782	78%	215	22%
2002	7 168	74%	2 473	26%	7 634	65%	4 167	35%	1 492	74%	517	26%
2003	5 478	67%	2 661	33%	6 728	65%	3 593	35%	1 425	74%	513	26%
2004	5 491	62%	3 364	38%	5 246	61%	3 378	39%	1 276	72%	494	28%
2005	5 811	62%	3 628	38%	5 454	62%	3 408	38%	1 273	73%	475	27%
2006	4 095	64%	2 273	36%	4 599	60%	3 085	40%	1 261	77%	387	23%
2007	3 489	63%	2 011	37%	4 364	60%	2 886	40%	1 094	76%	355	25%
2008	1 853	64%	1 024	36%	3 310	57%	2 465	43%	575	75%	188	25%
KOKKU	43 310	67%	21 421	33%	45 380	63%	26 401	37%	9 536	74%	3 275	26%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 22. Eksamile registreerumine aastate ning vanuse lõikes

	alla 17	17-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-65	üle 65	-	KOKKU
1999	29	54	186	152	99	45	3		2	570
2000	155	492	2 162	1 869	1 879	724	64	11		7 356
2001	237	705	2 810	2 019	2 056	945	89	14		8 875
2002	253	903	3 532	3 485	4 060	2 219	214	48		14 714
2003	352	1 234	3 847	2 554	2 865	1 490	104	30		12 476
2004	502	1 518	3 636	2 157	2 090	1 033	58	30		11 024
2005	591	2 084	3 652	2 357	2 072	988	65	21		11 830
2006	416	1 692	2 364	1 618	1 371	679	54	20	1	8 215
2007	363	999	1 959	1 492	1 321	752	78	36		7 000
2008	188	598	1 156	970	911	555	72	13		4 463
KOKKU	3 086	10 279	25 304	18 673	18 724	9 430	801	223	3	86 523

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 23. Registreerunud aastate, tasemete ja vanuse lõikes

		alla 17	17-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-65	üle 65	KOKKU
1999	ALG	79%	50%	47%	57%	61%	62%	33%	50%	55%
	KESK	14%	48%	38%	29%	24%	20%	67%	0%	31%
	KÕRG	7%	2%	16%	14%	15%	18%	0%	50%	14%
		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
2000	ALG	90%	74%	61%	73%	74%	73%	67%	73%	70%
	KESK	8%	24%	33%	22%	21%	22%	19%	18%	25%
	KÕRG	2%	2%	7%	5%	5%	6%	14%	9%	5%
		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
2001	ALG	83%	66%	48%	57%	53%	50%	60%	79%	54%
	KESK	14%	26%	41%	35%	34%	32%	28%	14%	35%
	KÕRG	3%	8%	11%	8%	12%	18%	12%	7%	11%
		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
2002	ALG	85%	47%	46%	52%	50%	50%	53%	73%	50%
	KESK	15%	42%	41%	38%	37%	36%	34%	19%	38%
	KÕRG	0%	12%	13%	11%	13%	15%	13%	8%	13%
		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
2003	ALG	84%	45%	45%	49%	45%	44%	44%	83%	47%
	KESK	13%	42%	37%	41%	41%	42%	42%	17%	39%
	KÕRG	3%	13%	18%	10%	14%	14%	13%	0%	14%
		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
2004	ALG	91%	43%	53%	61%	57%	57%	67%	93%	56%
	KESK	9%	38%	28%	27%	30%	33%	24%	3%	29%
	KÕRG	1%	18%	19%	11%	12%	10%	9%	3%	14%
		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
2005	ALG	88%	40%	59%	68%	60%	58%	52%	95%	59%
	KESK	10%	39%	24%	25%	29%	34%	40%	0%	28%
	KÕRG	2%	20%	17%	8%	11%	8%	8%	5%	13%
		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
2006	ALG	87%	27%	53%	64%	58%	56%	67%	95%	0%
	KESK	11%	46%	23%	24%	30%	33%	26%	5%	100%
	KÕRG	2%	28%	24%	12%	12%	11%	7%	0%	0%
		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
2007	ALG	91%	29%	47%	65%	60%	56%	59%	92%	54%
	KESK	8%	46%	25%	25%	29%	35%	32%	6%	29%
	KÕRG	1%	25%	28%	10%	11%	9%	9%	3%	17%
		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
2008	ALG	93%	25%	37%	50%	48%	39%	43%	92%	43%
	KESK	7%	56%	25%	36%	42%	50%	40%	8%	38%
	KÕRG	0%	19%	38%	14%	10%	11%	17%	0%	19%
		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel 24. Eksamile registreerunute jaotus tasemetel, vanuse ning aastate lõikes

	alla 17	17-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-65	üle 65	KOKKU
ALG	6%	9%	27%	24%	22%	11%	1%	0%	100%
1999	7%	9%	28%	28%	19%	9%	0%	0%	100%
2000	3%	7%	26%	26%	27%	10%	1%	0%	100%
2001	4%	10%	28%	24%	23%	10%	1%	0%	100%
2002	3%	6%	22%	25%	28%	15%	2%	0%	100%
2003	5%	10%	30%	22%	22%	11%	1%	0%	100%
2004	7%	11%	31%	21%	19%	10%	1%	0%	100%
2005	7%	12%	31%	23%	18%	8%	0%	0%	100%
2006	8%	10%	29%	24%	18%	9%	1%	0%	100%
2007	9%	8%	24%	25%	21%	11%	1%	1%	100%
2008	9%	8%	22%	25%	23%	11%	2%	1%	100%
KESK	1%	15%	29%	21%	22%	12%	1%	0%	100%
1999	2%	15%	39%	25%	13%	5%	1%	0%	100%
2000	1%	6%	39%	23%	22%	9%	1%	0%	100%
2001	1%	6%	37%	23%	23%	10%	1%	0%	100%
2002	1%	7%	26%	24%	27%	14%	1%	0%	100%
2003	1%	11%	29%	21%	24%	13%	1%	0%	100%
2004	1%	18%	32%	18%	20%	10%	0%	0%	100%
2005	2%	25%	26%	17%	18%	10%	1%	0%	100%
2006	2%	32%	23%	16%	17%	9%	1%	0%	100%
2007	1%	22%	24%	18%	19%	13%	1%	0%	100%
2008	1%	20%	17%	21%	23%	17%	2%	0%	100%
KÕRG	0%	16%	39%	16%	19%	10%	1%	0%	100%
1999	3%	1%	38%	27%	19%	10%	0%	0%	100%
2000	1%	3%	36%	24%	24%	10%	2%	0%	100%
2001	1%	6%	33%	17%	25%	17%	1%	0%	100%
2002	0%	6%	25%	20%	29%	18%	2%	0%	100%
2003	1%	9%	39%	14%	24%	12%	1%	0%	100%
2004	0%	18%	43%	16%	16%	7%	0%	0%	100%
2005	1%	28%	40%	12%	14%	5%	0%	0%	100%
2006	1%	31%	39%	13%	11%	5%	0%	0%	100%
2007	0%	21%	47%	13%	12%	6%	1%	0%	100%
2008	0%	13%	51%	16%	11%	7%	1%	0%	100%
KOKKU	4%	12%	29%	22%	22%	11%	1%	0%	100%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 25. Registreerunud aastate, tasemete ning kodakondsuse lõikes

	ALG		KESK				KÕRG					
	EST	RUS	Kod-ta	Muu	EST	RUS	Kod-ta	Muu	EST	RUS	Kod-ta	Muu
1999	11%	1%	88%	0%	15%	0%	85%	0%	9%	1%	87%	3%
2000	79%	2%	19%	0%	73%	1%	27%	0%	75%	0%	26%	0%
2001	93%	2%	5%	0%	94%	1%	5%	1%	96%	0%	4%	0%
2002	90%	2%	8%	0%	93%	1%	6%	0%	96%	0%	4%	0%
2003	82%	2%	16%	0%	86%	2%	11%	0%	89%	0%	10%	0%
2004	52%	5%	42%	1%	76%	4%	18%	1%	77%	2%	20%	1%
2005	26%	9%	63%	1%	65%	7%	26%	1%	78%	3%	18%	1%
2006	20%	13%	65%	2%	70%	8%	20%	2%	83%	4%	12%	1%
2007	22%	16%	58%	3%	69%	11%	18%	3%	89%	5%	4%	2%
2008	29%	16%	50%	4%	71%	10%	17%	3%	90%	5%	3%	2%
KOKKU	58%	6%	34%	1%	80%	4%	15%	1%	86%	2%	11%	1%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 26. Registreerunud aastate ja maakondade lõikes

	Harjumaa	Ida-Virumaa	Tartumaa	Muu	KOKKU
2006	54%	37%	4%	4%	100%
2007	52%	41%	3%	3%	100%
2008	49%	43%	4%	3%	100%

* 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 27. Registreerunud tasemete ja maakondade lõikes

	Harjumaa	Ida-Virumaa	Tartumaa
ALG	56%	50%	44%
KESK	31%	33%	42%
KÕRG	13%	17%	13%

Tabel 28. Registreerunud aastate ning hariduse lõikes

	ALG/PÕHI	KESK	KESKERI	KÕRG	KOKKU
2006	28%	24%	22%	26%	100%
2007	27%	23%	22%	29%	100%
2008	26%	19%	23%	33%	100%

* 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 29. Registreerunud aastate, tasemete ning hariduse lõikes

	ALG		KESK		KESK-ERI		KÕRG		KÕRG		KESK-ERI		KÕRG	
	ALG/PÕHI	KESK	KESK-ERI	KÕRG	ALG/PÕHI	KESK	KESK-ERI	KÕRG	ALG/PÕHI	KESK	KESK-ERI	KÕRG	KESK-ERI	KÕRG
2006	28%	26%	28%	18%	31%	20%	16%	33%	23%	27%	13%	37%	13%	37%
2007	29%	24%	27%	20%	28%	17%	18%	37%	21%	26%	12%	41%	12%	41%
2008	30%	18%	30%	21%	26%	14%	20%	40%	15%	29%	11%	45%	11%	45%

* 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 30. Eksamil kohalolek ning puudumine aastate lõikes

	Osaleja	%	Puuduja	%	KOKKU	%
1999	507	89%	63	11%	570	100%
2000	6 297	86%	1 059	14%	7 356	100%
2001	7 422	84%	1 453	16%	8 875	100%
2002	9 958	68%	4 756	32%	14 714	100%
2003	8 954	72%	3 522	28%	12 476	100%
2004	7 984	72%	3 040	28%	11 024	100%
2005	8 609	73%	3 221	27%	11 830	100%
2006	5 716	70%	2 499	30%	8 215	100%
2007	4 960	71%	2 040	29%	7 000	100%
2008	3 409	76%	1 054	24%	4 463	100%
KOKKU	63 816	74%	22 707	26%	86 523	100%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 31. Puudumine aastate ning soo lõikes

	N		M	
	Osaleja	Puuduja	Osaleja	Puuduja
1999	92%	8%	82%	18%
2000	87%	13%	82%	18%
2001	84%	16%	82%	18%
2002	68%	32%	67%	33%
2003	73%	27%	68%	32%
2004	74%	26%	70%	30%
2005	74%	26%	70%	30%
2006	71%	29%	67%	33%
2007	73%	27%	66%	34%
2008	78%	22%	72%	28%
KOKKU	75%	25%	71%	29%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 32. Puudumine aastate ja vanuse lõikes

	alla 17	17-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-65	üle 65
1999	3%	13%	9%	11%	16%	11%		
2000	6%	10%	15%	14%	15%	17%	27%	9%
2001	8%	10%	17%	18%	16%	18%	24%	14%
2002	16%	25%	30%	33%	34%	35%	45%	50%
2003	15%	20%	26%	29%	32%	34%	42%	37%
2004	17%	20%	28%	26%	31%	36%	47%	37%
2005	19%	22%	30%	27%	29%	31%	35%	43%
2006	16%	27%	34%	30%	29%	38%	44%	50%
2007	24%	24%	32%	28%	29%	29%	40%	42%
2008	20%	26%	27%	22%	20%	23%	40%	23%
KOKKU	16%	22%	27%	26%	27%	30%	39%	39%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 33. Puudumine aastate ja kodakondsuse lõikes

	EST	RUS	Kod-ta
1999	12%	50%	11%
2000	15%	13%	13%
2001	16%	22%	23%
2002	31%	41%	43%
2003	27%	35%	33%
2004	27%	30%	28%
2005	26%	28%	28%
2006	29%	31%	32%
2007	26%	29%	33%
2008	23%	24%	26%
KOKKU	25%	29%	29%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 34. Puudumine aastate ja regioonide lõikes

	Harjumaa	Ida-Virumaa	Muu
1999	13%	4%	
2000	14%	15%	10%
2001	21%	17%	23%
2002	43%	27%	37%
2003	39%	25%	37%
2004	37%	19%	39%
2005	31%	24%	22%
2006	33%	27%	31%
2007	32%	26%	26%
2008	25%	22%	25%
KOKKU	32%	24%	27%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 35. Läbikukkumine aastate ning soo lõikes

	N	M
1999	21%	26%
2000	33%	38%
2001	34%	38%
2002	38%	39%
2003	36%	39%
2004	42%	41%
2005	45%	44%
2006	48%	47%
2007	51%	49%
2008	60%	54%
KOKKU	41%	42%

* 1999 ning 2008 aasta puhul ei ole andmed esitatud terve aasta kohta: 1999. a hakkasid eksamid toimuma septembris ning 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 36. Eksami läbikukkumine aastate ja regioonide lõikes

	Harjumaa	Ida-Virumaa	Muu
2006	46%	55%	27%
2007	49%	56%	34%
2008	58%	64%	35%

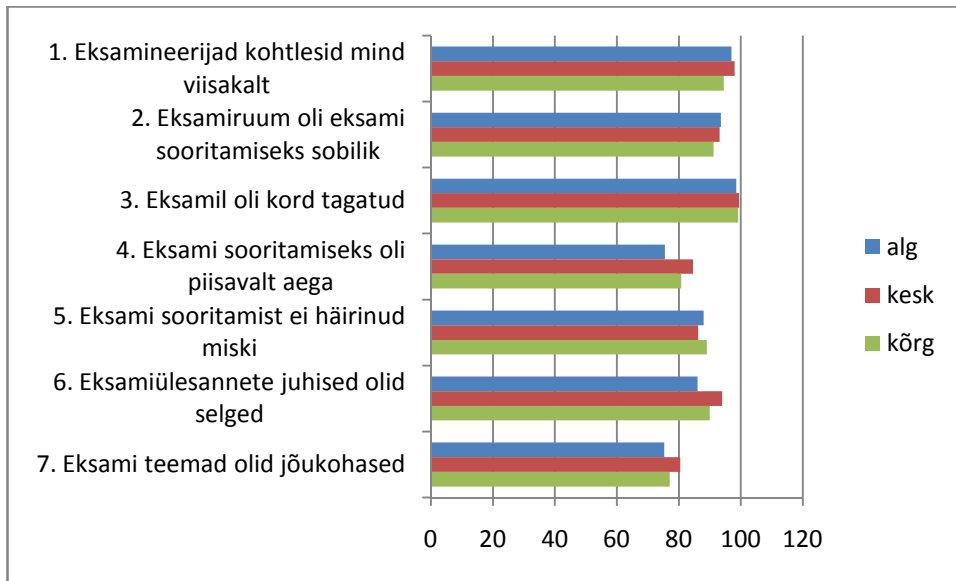
* 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

Tabel 37. Eksamil läbikukkumine aastate ja hariduse lõikes

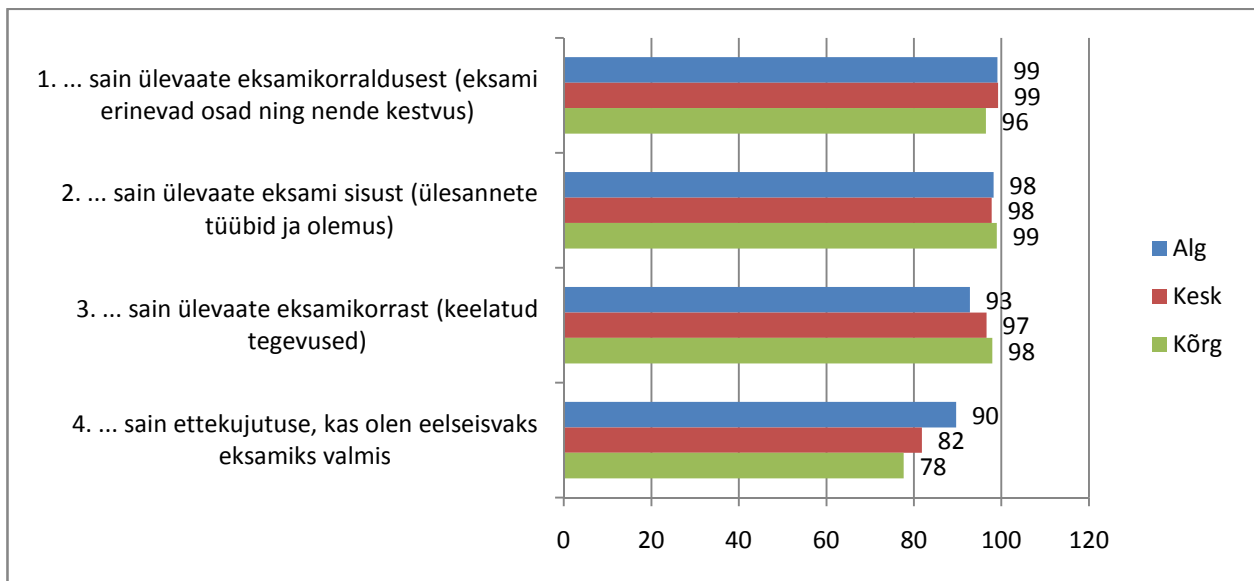
	Alg/põhi	Kesk	Keskeri	Kõrg
2006	40%	47%	51%	57%
2007	45%	48%	51%	57%
2008	47%	54%	62%	68%

* 2008.a kohta on andmed kuni juunini.

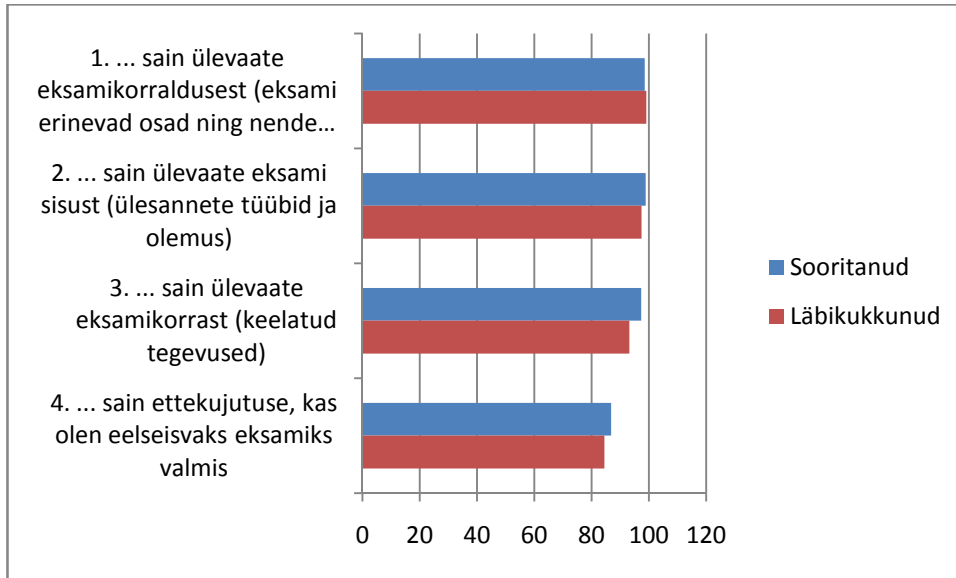
Lisa 7: Ankeetküsitluse tabelid ja joonised

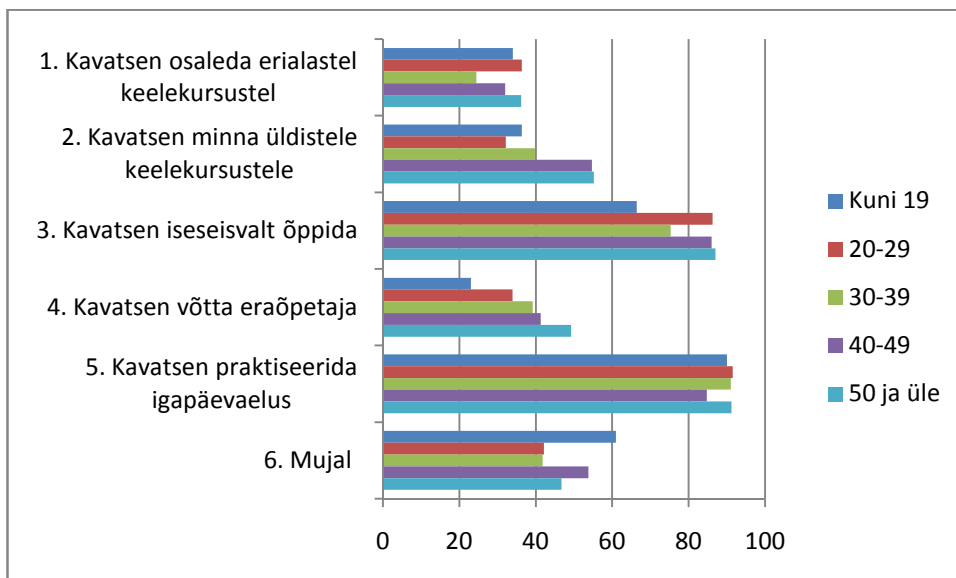
Joonis 52. Eksaminandide eksamikogemused tasemete lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „täiesti õige“ ja „pigem õige“)

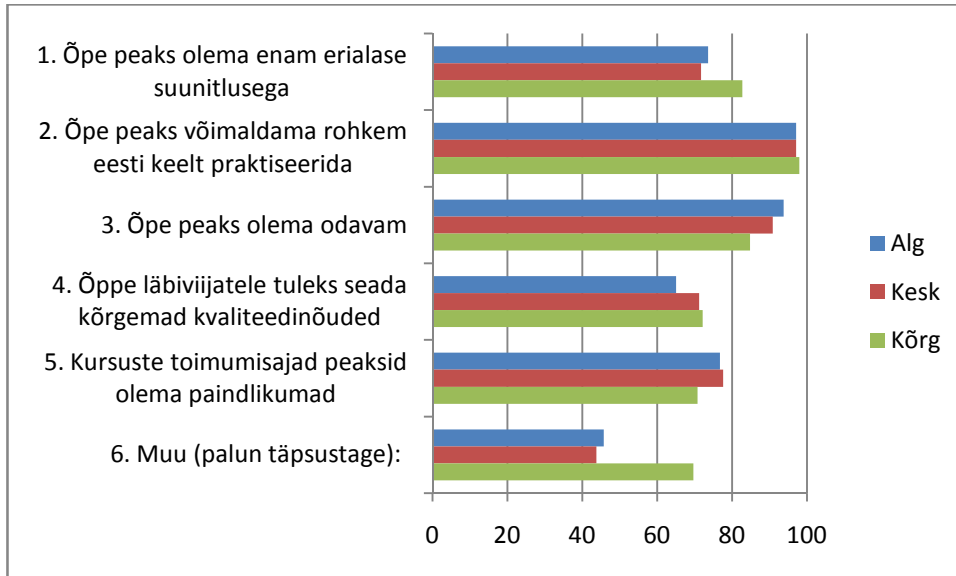
Joonis 53. Hinnangud konsultatsioonile tasemete lõikes, % (koondatud vastusevariandid „jah“ ja „enam-vähem“)

Joonis 54. Hinnangud konsultatsioonile eksami tulemuste lõikes, % (koondatud vastusevariandid „jah“ ja „enam-vähem“)

Joonis 55. Keeleõppe edasised plaanid vanuse lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)

Joonis 56. Ootused keeleõppe suhtes taseme lõikes, % (koondatud on vastusevariandid „eelkõige see“ ja „ka see“)